

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2020/04. ■ V. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2020/04 • V. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

Alapító: Legfőbb Ügyészség

Kiadó: Országos Kriminológiai Intézet

Főszerkesztő: Prof. Dr. Vókó György DSc OKRI igazgató, professor emeritus (PPKE)

Felelős szerkesztő: Dr. Kiss Anna PhD tudományos főmunkatárs (OKRI),
egyetemi oktató (PPKE)

Olvasószerkesztő: Dr. Kőhegyes Anikó

A szerkesztőbizottság elnöke: Prof. Dr. Belovics Ervin PhD legfőbb ügyész helyettes,
tanszékvezető egyetemi tanár (PPKE), egyetemi magántanár (ELTE)

A szerkesztőbizottság tagjai:

Prof. Dr. Polt Péter PhD legfőbb ügyész, tanszékvezető egyetemi tanár (NKE),
c. egyetemi tanár (PPKE)

Dr. Lajtár István PhD legfőbb ügyész helyettes, c. egyetemi tanár (KRE)

Dr. Fejes Péter PhD győri fellebbviteli főügyészségi ügyész, egyetemi docens (ELTE)

Dr. Békés Ádám PhD ügyvéd, egyetemi docens (PPKE)

Prof. Dr. Domokos Andrea PhD intézetvezető egyetemi tanár (KRE)

Prof. Dr. Gellér Balázs József PhD ügyvéd, tanszékvezető egyetemi tanár (ELTE)

Prof. Dr. Görgényi Ilona PhD intézetigazgató egyetemi tanár (Miskolci Egyetem)

Szerkesztőbizottsági titkár: Dr. Sárk Eszter PhD tudományos főmunkatárs (OKRI)

Tördelő, grafikus: Dr. Kőhegyes Anikó

Weboldal tervező: Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztály

TARTALOM

2020/04

TANULMÁNYOK

- 06** Vida József
A sértetti reparáció és az eljárás időszerűségének aktuális kérdései a közvetítői eljárás és a feltételes ügyészi felfüggesztés kapcsán
- 22** Kardos Dóra
A büntetéskiszabás elvei – avagy az észszerű határidőn belüli elbíráláshoz való jog érvényesülése kóros elmeállapotú vádlott esetén
- 34** Dobos Ádám György
Bv. mediáció: áldozat-elkövető modell mint újabb lépcsőfok a büntetés-végrehajtásban
- 42** Windt Szandra
A gyermekek szexuális kizsákmányolásáról

HÍREK

- 54** Ritter Ildikó
Az ördög a részletekben lakozik 2.
Az országos büntetési gyakorlat alakulása a kábítószer-kereskedelem miatt indult ügyekben

NEMZETKÖZI FIGYELŐ

- 74** Maxi Schäfer
Die straf- und bußgeldrechtliche Verantwortlichkeit von Unternehmen insbesondere im Kartell- und Datenschutzrecht de lege lata und de lege ferenda
- 82** Bory Noémi
A büntetőjog és az életkor, a gyermeki jogok és a gyermekbarát igazságszolgáltatás a nemzetközi dokumentumokban

KÖNYVAJÁNLÓ

- 106** Könyvismertető
Farkas Ákos – Gerhard Dannecker – Jacsó Judit (szerk.):
Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének büntetőjogi aspektusai
- 122** Válogatás a szakirodalomból

VIDA JÓZSEF¹

A SÉRTETTI REPARÁCIÓ ÉS AZ ELJÁRÁS IDŐSZERŰSÉGÉNEK AKTUÁLIS KÉRDÉSEI A KÖZVETÍTŐI ELJÁRÁS ÉS A FELTÉTELES ÜGYÉSZI FELFÜGGESZTÉS KAPCSÁN

1. Bevezetés

Megítélésem szerint a *büntetőeljárás gyorsításának* követelménye és a *sértetti reparáció* egyre inkább előtérbe kerülő igényének összefüggésrendszere érdekes párhuzamokat mutat. Tanulmányomban a választott konszenzuális jogintézmények perspektívájából kívánom körbejárni azt a kérdést, hogy kimutatható-e a két alapvetés között valamilyen kapcsolat.

Joggal merül fel a kérdés, hogy miért a konszenzuális eljárások kerülnek leginkább a figyelem középpontjába. Ennek az az oka, hogy álláspontom szerint jellemzően *itt vizsgálható leginkább a jóvátétel időszerűségének kérdése* a korábbi eljárási szabályozásokhoz képest. A terjedelmi adottságokra figyelemmel a Be. konszenzuális jogintézményei közül is a *közvetítői eljárás* és a *feltételes ügyészi felfüggesztés* szabályozására szűkítem a vizsgálatomat.

Az eljárás gyorsítására irányuló törekvést evidenciaként kezelhetjük, évszázadok óta a jogalkotói törekvések középpontjában áll.² Bárd Károly a hatékonyságot és az időszerűséget nem is tartja sajátos kriminálpolitikai célkitűzésnek, hiszen meglátása szerint alig van olyan emberi tevékenység, alig van az emberi létnek olyan területe, ahol a pazarlást, a tékozlást vagy a lassúságot díjaznák.³

A sértetti jóvátétel fókuszba helyezése ezzel szemben nem olyan régen vált egy szükség-szerűen szemléletváltáshoz vezető folyamat részévé.⁴

1 Dr. Vida József legfőbb ügyészségi ügyész, PhD hallgató (DE ÁJK).

2 Már Szent László Király Dekrétoimai Harmadik Könyvének a pert halogató bírákról szóló 24. Fejezete kimondta, „*ha valaki a bírák közül harmincz napon tul halogatja a pert, csapják meg*”.

3 BÁRD Károly: *Az út az igazsághoz – büntetőeljárásai törvényünk a jogállami elvek tükrében*. Belügyi Szemle, 2019/3, 14–15.

4 Békés Ádám egy 2011. évben megjelent tanulmányában ugyan utal a jogalkotói nyitottságra, mégis álláspontja szerint ettől függetlenül „*a büntetőeljárásnak ma sem a sértett kártalanítása a célja, hanem a bün-*

2. A sértett eljárási szerepének és védelmének felértékelődése a közelmúltban

Elöljáróban érdemes visszatekinteni a közelmúltra és röviden bemutatni, hogy milyen folyamat vezetett a hatályos szabályozás kialakulásához.

Magyarországon 2010-ben indult el az az átfogó büntetőjogi reform, amely gyakorlatilag 2017. június 13-án teljesedett be, hiszen az új anyagi jogi, majd az új büntetés-végrehajtási kódexet követően, a folyamat befejezéseként az Országgyűlés ezen a napon fogadta el a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényt (a továbbiakban: Be.).

A sértett eljárási szerepét érintő jogalkotási feladatok azonban már a Be. kodifikációját megelőzően is felmerültek, hiszen a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló Európai Parlament és a Tanács 2012. október 25-i 2012/29/EU irányelvének (a továbbiakban: Áldozatvédelmi irányelv) megjelenésére⁵ és az átültetés határidejére⁶ tekintettel a korábban hatályban volt eljárási kódexet, a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényt (a továbbiakban: 1998-as Be.) is módosítani kellett. Az igazsághoz azonban az is hozzátartozik, hogy a magyar eljárásjogi szabályok az Áldozatvédelmi irányelv alapvető célkitűzéseinek nagyrészt már az átültetés előtt is megfeleltek, ezért a megfeleléshez a sértett jogintézményének, jogainak és kötelezettségének a koncepcionális reformjára – szigorúan csak az irányelv miatt – nem volt szükség.⁷

Az Áldozatvédelmi irányelv az Európai Unió elkötelezettségét fejezi ki a bűncselekmények áldozatainak védelme mellett, melynek az egyik legfőbb célkitűzése, hogy a bűncselekmények áldozatai megfelelő tájékoztatásban, támogatásban és védelemben részesüljenek, valamint képesek legyenek részt venni a büntetőeljárásban.⁸ Az Áldozatvédelmi irányelv 3.

tetőjogi felelősség elbírálása és marasztalás esetén a megfelelő szankció alkalmazása”. BÉKÉS Ádám: *A sértett helyet követel magának*. In: Gál István László (szerk.): *Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére*. Pécsi Tudományegyetem Állam és Jogtudományi Kar, Pécs, 2011., 65.

5 Az Európai Unió szabályozási szintjén két fontos aktus is megelőzte az Áldozatvédelmi irányelv megjelenését, amelyekre terjedelmi okokból nincs mód részletesen kitérni: az áldozatok jogállásáról szóló, 2001. március 15-i 2001/220/IB kerethatározat; majd a büntetőeljárások során való megerősítésére vonatkozó ütemtervről szóló, 2011. június 10-i állásfoglalás (Budapest Ütemterv).

6 Az Áldozatvédelmi irányelv átültetési határideje 2015. november 16. napja volt.

7 KARA Ákos – SZENTMIHÁLYI-SOÓS Viktória: *A sértett jogai az új büntetőeljárásról szóló törvényben*. *Fontes Iuris*, 2018/1., 51.

8 Áldozatvédelmi irányelv 1. Fejezet 1. cikk (1) bekezdés.

Fejezet 16. cikk (1) bekezdésében az az elvárás is megfogalmazódik, hogy a büntetőeljárás keretein és *észszerű határidőn belül* határozat szülessen az elkövető által az áldozat részére nyújtandó kártérítés tárgyában, kivéve, ha a nemzeti jog értelmében az ilyen határozatot más jogi eljárás keretében kell meghozni. Fontos tehát, hogy nemcsak elméletben vagy elvi szinten létezik egyfajta kapcsolat a két követelmény között, hanem *az uniós norma szintjén, konkrétan megjelenik a jóvátétel mellett az időszzerűség követelménye*.

Az Áldozatvédelmi irányelv átültetését elvégző 2015. évi CLI. törvény 2015. október 14-én jelent meg a Magyar Közlönyben, a törvénymódosítások pedig 2015. november 1-jén léptek hatályba.

Nyilvánvalóan a Be. kodifikációjának is meghatározó elvi alapja volt, hogy az megfeleljen a nemzetközi elvárásoknak: a jelentőségüknél fogva kiemelkedő nemzetközi jogi dokumentumokban és egyezményekben foglaltaknak, az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatának, valamint a már elfogadott európai uniós jogi aktusokban foglalt rendelkezéseknek, különösen az Áldozatvédelmi irányelv elvárásainak.⁹

A Kormány által 2015. február 11-én elfogadott, az új büntetőeljárás törvény szabályozási elveiről szóló előterjesztés (a továbbiakban: Be. koncepció) külön szabályozási elvként rögzítette, hogy a büntetőeljárásban a sértettek érdekeinek védelmére a jelenleginél nagyobb hangsúlyt kell fektetni. Az új törvénynek a sértettek védelmét és a sértettek érdekeinek érvényesítését minden lehetséges eszközzel támogatnia kell. Olyan eljárási szabályokat kell kidolgozni, amelyek biztosítják, hogy az eljáró hatóságok a sértettekkel szemben a lehető legkíméletesebb módon járjanak el. A Be. koncepció mindezen elvi kiindulási pontokat már konkrétan szemléletváltásként fogalmazza meg, amelynek alapja az a felismerés, hogy a sértettek nem csupán a bűncselekménnyel megbomlott társadalmi viszony szükségszerű alanyai, hanem e sajátos jogviszony alanyaiként, alapvető jogaik sérelme okán érvényesítendő igényekkel rendelkeznek. Alapvető célkitűzés, hogy a sértettek a büntetőeljárás keretein belül, *észszerű határidőben hatékonyabb eljárásban kaphassanak megfelelő jóvátételt, illetőleg kártérítést a terhelttől*.¹⁰

A Be. ennek megfelelően már a kibontakozóban lévő új szemléletet fejlesztette tovább nemcsak a törvényi rendelkezések szintjén, hanem rendszerszinten is. Ennek az volt az oka, hogy az 1998-as Be. vonatkozó szabályozása jellemzően az egyes eljárásjogi szerepekhez, eljárási szakaszokhoz kapcsolódott, az egyes rendelkezések szétszórtan voltak

⁹ A Kormány által 2015. február 11-én elfogadott, az új büntetőeljárás törvény szabályozási elveiről szóló előterjesztés I./2.) és II./1.) b) pont, <https://tinyurl.hu/o42S/> (2020. 01. 09.).

¹⁰ Be. koncepció II./3. pont, <https://tinyurl.hu/o42S/> (2020. 01. 09.).

megtalálhatóak a törvényben. A Be. kodifikációja ugyanakkor lehetőséget adott a sértettel kapcsolatos rendelkezések struktúrájának áttekintésére is, és a Be. megalkotása során már alapvető kodifikációs törekvés volt a sértetti jogok egységes, átgondolt, koherens szabályozásának a kialakítása.

A Be. Preambulumában kifejezetten megjelenik az a követelmény, hogy *különös hangsúlyt kell fektetni a bűncselekmények sértettjeinek fokozott védelmére, valamint jogaik érvényesítésére*. A Be. általános indokolásának IV. pontja pedig elvi élel rögzíti, hogy a sértettek érdekeinek hatékonyabb védelme jegyében az új törvény megőrzi, továbbviszi az áldozatvédelem körében már kialakított vívmányokat, amelyek erősítik a sértetti jogokat, valamint az őket megillető eljárási garanciákat, nagyobb hangsúlyt helyez arra, hogy a sértett aktív, alakító feladatot láthasson el a büntetőeljárásban. Ennek megfelelően a Be. – más résztvevőkhöz hasonlóan – a sértett esetében is egyértelműen és világosan meghatározza eljárási jogait.

A Be. ezen kívül számos további, sértettet érintő szabályozási nívumot tartalmaz, amelyek közül – a teljesség igénye nélkül – néhány példát e helyütt is szükségesnek tartok kiemelni:

- Az Európai Bizottság áldozatvédelemmel kapcsolatos ajánlására volt tekintettel a jogalkotó, amikor megteremtette a sértetti nyilatkozat új jogintézményét¹¹. A nyilatkozat előremutató lehetőség a sértettek számára, hogy érdekeiket, sérelmeiket a hatóságok, eljáró szervek figyelembe vegyék, hogy ne csak a büntetőeljárásban kizárólag büntetőjogi szempontból vizsgált járulékos szereplőt lássák benne, hanem a sérelmet szenvedett embert.¹²
- A sértetti akarat érvényesülésének elősegítése érdekében, az Áldozatvédelmi irányelvnek megfelelően került be a törvénybe az a rendelkezés, hogy a sértett bármikor jogosult nyilatkozni arról, hogy a továbbiakban az eljárásban sértetti jogait nem kívánja gyakorolni.¹³
- A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a különleges bánásmódot igénylő személyekkel szemben – akik főszabály szerint sértettek és tanúk lehetnek – számos egyedi igényt is figyelembe vevő intézkedést alkalmazhatnak. Például biztosíthatják a személyes adatok fokozott védelmét; segítő közreműködésének lehetőségét; speciális helyiségben történő kihallgatást; kép- és hangfelvétel készítését; a telekommunikációs eszköz alkalmazását.¹⁴

11 Be. 52. § (2) A sértett bármikor jogosult nyilatkozni arról, hogy a bűncselekmény következtében milyen testi, lelki sérelmet szenvedett, milyen vagyoni hátrány érte, illetve kívánja-e a terhelt bűnösségének megállapítását és megbüntetését.

12 KARA Á. – SZENTMIHÁLYI-SOÓS V. (2018) i. m.: 52–53.

13 Be. 51. § (3) bekezdés.

14 Be. XIV. Fejezet.

– A Be. megkönnyíteni kívánja a sértettnek az őt érintő eljárási cselekményeken való megjelenését is. Ennek érdekében a sértett lakcíme vagy tényleges tartózkodási helye is megalapozhatja a bíróság illetékességét. Ennek az a feltétele, hogy az ügyészség e bíróságnál emeljen vádat.¹⁵

Mindenképpen pozitív fejlemény, hogy az áldozatokat és a *sértetteket támogató jogpolitikai törekvés az utóbbi időkben csak erősödött*, és nem csupán a büntetőjogi szabályozás tekintetében, hanem az ahhoz kapcsolódó jogterületeken is. Jó példa erre a 2020. július 9-én hatályba lépett, a bűncselekménnyel okozott kár, illetve sérelemdíj megtérítése iránt indított *gyorsított perre* szóló 2020. évi LXX. törvény, amely egy új, különleges polgári peres eljárást vezet be. A törvény miniszteri indokolása szerint a szabályozás eljárásjogi könnyítést kíván biztosítani azon sértettek számára, akiknek ügyében a büntetőeljárás már jogerősen befejeződött, és a bűncselekménnyel okozott kár, illetve sérelemdíj megtérítése iránti igényüket polgári jogi igényként a büntetőeljárásban nem érvényesítették, valamint polgári pert sem indítottak ennek érdekében, és követelésük még nem évült el.

3. Közvetítői eljárás

A konszenzuális eljárások között a közvetítői eljárás annyiban különleges, hogy ebben az esetben a terhelt és a sértett megállapodása (megegyezése, egyezsége¹⁶) a fő cél, a *közvetítői eljárás konstrukciója mögött a diverzió (elterelés) és a mediáció gondolata áll*.¹⁷

A *diverzió* gondolata az Egyesült Államokban a 60-as években indult útjára, amely később hatást gyakorolt Európára is. Az elmélet elsősorban a fiatalok elkövetőkre fókuszált, amelynek hamarosan láthatóvá váltak az előnyei is: így például sok esetben a *kár gyorsabb megtérülése a sértett számára*, valamint az a nem elhanyagolható szempont, hogy az igazságszolgáltatás túlterheltsége csökkent. A *mediáció* mint az elterelés intézményének továbbfejlesztett formája az áldozat és az elkövető közötti megegyezést jelenti, amelynek sikeres megvalósulása a büntető felelősségrevonás elmaradását eredményezi.¹⁸

¹⁵ Be. 21. § (3) bekezdés b) pont.

¹⁶ Barabás Andrea Tünde tanulmányában a mediáció körében is az „egyezség” kifejezést használja. Lásd BARABÁS Andrea Tünde: *Egyezés a büntető eljárásban?* Magyar Jog, 1991/8.

¹⁷ A tevékeny megbánást megalapozó közvetítői eljárás az elterelés (diverzió) egyik formája. Lásd a Kúria a 2012. évi C. törvény és az 1998. évi XIX. törvény közvetítői eljárásra vonatkozó egyes rendelkezései értelméről szóló 3. BK véleményének IX. pontját.

¹⁸ BARABÁS A. (1991) i. m.: 466.

Herke Csongor álláspontja szerint a mediáció több előnnyel is jár. A sértettnek a mediációs eljárás a bűncselekmény okozta trauma feloldásán felül azért is hasznos, mert az okozott kár (a bűncselekmények többségével ellentétben) teljes mértékben és ami rendkívül fontos: *igen hamar megtérül*. A terheltnél jelentős nevelő hatást fejt ki és úgy csökkenti a hatóságok ügyterhét, hogy visszatartó ereje is van.¹⁹

Bérces Viktor szerint a sértett akarati autonómiája a közvetítői eljárás keretében tekinthető a legteljesebbnek. A processzus során a sértett tulajdonképpen *saját ügye „bírójává” válik* azáltal, hogy szabad akaratelhatározásából lehetővé teszi az elkövető részére a bűncselekménnyel okozott sérelem jóvátételét. Az akarati autonómia teljessége leginkább abból fakad, hogy a megállapodás tartalma tekintetében sincs érdemi jogszabályi előírás.²⁰

A mediációs eljárást polgári ügyekben a 2002. évi LV. törvény vezette be először Magyarországon. A büntetőjogi alkalmazhatóságot a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról szóló 2006. évi LI. törvény tette lehetővé, melynek indokolása utal a nemzetközi elvárásnak²¹ való megfelelés követelményére, és nem utolsósorban az áldozatvédelmi politikában a bűncselekmények áldozatainak megsegítéséről és az állami kárenyhítésről szóló törvénnyel megjelenő *szemléletváltásra*.

A Be. a korábbi szabályozás alappilléreit meghagyja, és az 1998-as Be.-hez hasonlóan a közvetítői eljárást a célján keresztül definiálja. Az intézmény célja, hogy a gyanúsított és a sértett önkéntes részvétele alapján megegyezés, megbékélés jöjjön létre, amely a gyanúsított jövőbeni jogkövető magatartását is elősegíti. A közvetítői eljárásnak a büntetőeljárásról is túlmutató kíváncsú hozadéka van, ezért a törvény a korábbinál jelentősen *tágabb körben* teszi alkalmazhatóvá.²²

Az alkalmazást ösztönző, lényegesebb *szabályozási* novumok a következők:

– A közvetítői eljárás *elválik a tevékeny megbánás szabályozásától*, vagyis a tevékeny megbánás anyagi jogi büntethetőséget megszüntető vagy más anyagi jogi kedvezményt engedő rendelkezéseitől függetlenül alkalmazható mindaddig, amíg a közvetítői eljárás céljai²³ elérhetők.

19 HERKE Csongor: *Megállapodások a büntetőperben*. Pécsi Tudományegyetem ÁJK, Pécs, 2008., 172.

20 BÉRCES Viktor: *A sértett magatartásának büntetőjogi relevanciájáról: beleegyezés, közrehatás, utólagos hozzájárulás*. Büntetőjogi Szemle, 2012/2, 53.

21 Az Európai Unió Tanácsának 2001. március 15. napján kelt 2001/220/IB számú kerethatározata.

22 Lásd a Be. 412. §-ához fűzött miniszteri indokolás magyarázatát.

23 2006. évi CXXIII. törvény a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről 2. § (1) A közvetítői eljárás a bűncselekmény elkövetésével kiváltott konfliktust kezelő eljárás, amelynek *célja*, hogy a büntetőeljárást lefolytató nyomozó hatóságtól, illetve ügyésztől független közvetítő bevonásával – a sértett és a gyanúsított közötti konfliktus rendezésének megoldását tartalmazó, a bűncselekmény következményeinek

A közvetítés minden olyan esetben indokolt, amikor azt a bűncselekmény jellege, módja és a gyanúsított személye lehetővé teszi. A Be. – szűk kivételtől eltekintve²⁴ – nem sorol fel negatív korlátokat, amelyek kizárttá tennék az eljárást, ezáltal szabad mérlegelési lehetőséget ad a jogalkalmazó számára. E pozitív megközelítésű szabályozás nagy előnye, hogy az absztrakt anyagi jogi szabályok esetleges méltánytalan kizárását ki lehet küszöbölni, és sokkal inkább lehet személyre szabottan dönteni az eljárás megengedhetőségéről.²⁵

– A Be. az elterelés ösztönzése érdekében *adminisztratív terhektől szabadítja meg*²⁶ az eljárást, vagy ennek érdekében éppen *adminisztratív terhet*, határozathozatali kötelezettséget *telepít az ügyészségre*.²⁷

– Látszólag az alkalmazhatóság kibővítése ellen hat az a változás, hogy közvetítői eljárás lefolytatására jelenleg már csak a *nyomozás során van lehetőség*, bírósági eljárásban nem lehetséges. Ennek nyilvánvalóan a fokozatosság elvét prioritásnak tekintő jogalkotói törekvés áll a háttérben.

– A Be. megteremti annak lehetőségét, hogy az elkövető együttműködési hajlandóságára utaló körülmények esetén, egy rendkívül gyors adatgyűjtésen alapuló gyanúsított kihallgatást követően közvetlenül, az elkövetéshez képest rendkívül rövid idő alatt sor kerülhessen a közvetítői eljárás lefolytatására, mivel a közvetítői eljárás megegyezést, megbékélést szolgáló feladata leginkább az elkövetéshez közeli időben érvényesülhet. Vagyis a közvetítői eljáráshoz már *nem szükséges a vádemeléshez szükséges bizonyossággal tisztázni a tényállást*, ugyanis a bizonyítás az esetlegesen eredménytelen közvetítői eljárást követően is kiegészíthető.²⁸ Ezáltal a jóvátétel is sokkal közelebb kerülhet az elkövetés idejéhez, így a sértett is lényegesen előnyösebb helyzetbe kerülhet.

– A Be. nem változtatott az eljárás közvetítői eljárás céljából való felfüggesztésének időtartamán, ebből a célból az ügyészség továbbra is hat hónapra függeszti fel az eljárást. Számos esetben azonban a gyanúsított részletfizetésben vagy részletjesítésben állapodik meg,

jóvátételét és a terhelt jövőbeni jogkövető magatartását elősegítő – írásbeli megállapodás jöjjön létre.

24 Be. 394. § (6) bekezdés.

25 POLT Péter (szerk.): *Kommentár a büntetőeljárás törvényéhez*. Wolters Kluwer, Budapest, 2018., 1. kötet, 809.

26 A Be. 415. § (3) bekezdése szerint, ha az ügyészség a megállapodás érkezésétől számított öt munkanapon belül nem rendelkezik a hatályon kívül helyezésről, úgy kell tekinteni, hogy a megállapodást törvényességi szempontból nem kifogásolta.

27 A Be. 413. § (1) bekezdése szerint, ha a gyanúsított vagy a sértett a közvetítői eljárás lefolytatását indítványozza, vagy ehhez hozzájárul, de a közvetítői eljárás e törvényben foglalt feltételei nem állnak fenn, az ügyészség az eljárás közvetítői eljárás céljából történő felfüggesztését határozat hozatalával megtagadja.

28 Lásd a Be. 415. §-ához fűzött miniszteri indokolás magyarázatát.

amely nem feltétlenül teljesíthető a felfüggesztés ideje alatt. Ebben az esetben a megállapodásra tekintettel az ügyészség az eljárás felfüggesztését legfeljebb 18 hónappal *meghosszabbíthatja*. Az ügyészség továbbá akkor is jogosult a felfüggesztés határidejének ilyen meghosszabbítására, ha ennek szükségességét nem a felfüggesztés ideje alatt, hanem annak lejárta után észleli, mivel a teljesítés nem ment teljesezésbe, de a gyanúsított teljesítése okszerűen várható. A meghosszabbítás mindkét esetben a felfüggesztés kezdő időpontjától számított két évig tarthat.²⁹

A jóvátétel kapcsán fontosnak tartom megjegyezni, hogy a Kúria az 1998-as Be. rendelkezéseit értelmezve leszögezte: a bűncselekménnyel okozott sérelem jóvátétele a sértett által elfogadott módon és mértékben nem azonos a Btk. 459. § (1) bekezdésének 16. pontja szerinti kár megtérítésével. Ez az értelmezés az anyagi és eljárási rendelkezések valós tartalmát adja. E megállapítás elfogadása nem okoz fennakadást a gyakorlatban, mert erre nézve a Btk. és Be. szabályozása által „*tudomásul vett*” eltérés nem eredményezi a törvény sérelmét. Ebből az is következik, hogy a közvetítői eljárás eredményes lehet akkor is, ha az elfogadott, illetve a megtérített kártérítési összeg az elkövetési értéktől (okozott kártól, vagyoni hátránytól stb.) eltér, attól akár alacsonyabb, akár magasabb.³⁰ Álláspontom szerint ez az állásfoglalás világossá teszi, hogy a bűncselekmény következményeinek jóvátétele itt elválik az anyagi jogi kategóriáktól, mind módozatában, mind mértékében a sértett egyetértésétől függ, amelyet a Be. szabályrendszere sem ír felül, ezért ezt továbbra is irányadónak lehet tekinteni.

Indokoltnak tartom továbbá e körben is hangsúlyozni, hogy a Be. a konszenzuális jogintézmények kombinálhatóságát lényegesen kiszélesítette, így lehetőség van például arra, hogy az egyezség és a közvetítői eljárás találkozzon egymással, ami tipikusan ugyancsak a bűncselekménnyel okozott kár, vagyoni hátrány hatékony megtérítését szolgálhatja.³¹

29 Polt P. (2018) i. m.: 1. kötet, 815.

30 Kúria a 2012. évi C. törvény és az 1998. évi XIX. törvény közvetítői eljárásra vonatkozó egyes rendelkezései értelmezéséről szóló 3. BK véleményének IV. pontja.

31 Barabás Andrea Tünde szerint: „Az egyezség a legegyszerűbb módon a vagyon elleni bűncselekmények által sértettek, valamint azok elkövetői között alkalmazható. Ilyen esetekben egyrészt ugyanis rendszerint nem igazán vitatható a kár mértéke, legfeljebb a jóvátételi összeg (erre nézve azonban a tárgyalások során figyelembeveendő szempontokat alakít ki a gyakorlat), a kár gyors megtérülése miatt a sértett számra is kívánatosnak tűnhet, és ugyanakkor a vagyoni sérelem rendszerint nem jár együtt olyan fokú lelki sérüléssel, hogy ez a kontaktus kialakítását akadályozza. Nehezebb a helyzet a testi épség, egészség és más, személyiséghez fűződő jogok sérelmének orvoslása esetén.” BARABÁS A. (1991) i. m.: 468.

Az élet azonban sokszor felülírja a várakozásokat és meglepő eseteket is produkál³² a gyakorlatban, ezért fontos, hogy a jogalkotó azzal, hogy elválasztotta a közvetítői eljárást a tevékeny megbánástól, az ilyen különleges esetekre is megteremtette az alkalmazás törvényi feltételét, még akkor is, ha ez nem az ügyek tömegét fogja érinteni.

4. Feltételes ügyészi felfüggesztés

Herke Csongor szerint a törvény a vádelhalasztás keretei között már a mediáció bevezetése előtt is adott lehetőséget az eljárás kikerülésére a sértett kárának megtérítése és egyéb kárváratételei hajlandóság esetén.³³

Hasonlóan fogalmaz Kiss Anna a közvetítői eljárás magyarországi bevezetésével kapcsolatban. Álláspontja szerint ezt megelőzően, az 1998-as Be. korábbi változatában már rejtett mediálási szempontokra lelhetett a jogértő olvasó, mivel a jogszabály tágabb teret nyújtott nemcsak a jogalkalmazók, de a kiegyezést szorgalmazók számára is azzal, hogy több esetben preferálta a kártérítés elrendelését, illetve a jóvátételt a sértettnek. Erre a vádemelés elhalasztásának keretén belül került sor, a magatartási szabályok megállapítása során.³⁴

A vádemelés elhalasztását 1995. szeptember 1-jétől a fiatalkorúakra vonatkozóan vezették be az eljárásjogunkba, majd 1999. március 1-től az általános eljárás részévé vált.

A „*vádelhalasztás*” lehetősége továbbra is adott, csak a Be. már nem vádemelés elhalasztásának, hanem *feltételes ügyészi felfüggesztésnek* nevezi a jogintézményt. Érthetően a viták kereszttüzébe kerülhet, ha egy régi, a gyakorlatba beivódott fogalmat – a szabályozás alapvető elemeit érintő módosítás nélkül – lecserél a jogalkotó.³⁵ Számos ilyen példát lehet találni a feltételes ügyészi felfüggesztésen kívül is a Be.-ben. Így a teljesség igénye nélkül:

32 Eredménnyel zárult az a Fővárosi Főügyészség gyakorlatában felmerült egyezségkötés, amelyet az életveszélyt okozó testi sértés büntettének kísérlete miatt folyamatban volt bűnügyben kötöttek. A megállapított tényállás szerint a terhelt együtt italozott a lakótársával, amikor a terhelt és a sértett között szóváltás, majd dulakodás alakult ki, melynek során a terhelt súlyosan bántalmazta a sértettet, aki ennek eredményeként 2-3 hónapra tehető gyógytartamú sérüléseket szenvedett. A közvetetten életveszélyes sérülés keletkezésének reális lehetősége is fennállt, amelyek elmaradása a körülmények szerencsés alakulásának volt köszönhető. A terhelt az egyezségben vállalta, hogy az ügyben *közvetítői eljárást kezdeményez* és azon – a sértett hozzájárulása esetén – részt vesz annak érdekében, hogy a bűncselekménnyel okozott sérelmet a sértett által elfogadott módon jóvátegye.

33 HERKE Cs. (2008) i. m.: 175.

34 KISS Anna: *A sértett szerepe a büntetőeljárásban*. OKRI, Budapest, 2018., 120–121.

35 TÓTH Mihály: *Impressziók büntetőeljárásai törvényünk első születésnapjához közeledve*. Ügyvédek Lapja, 2019/2., 10.

előzetes letartóztatás-letartóztatás; házkutatás-kutatás; lakhelyelhagyási tilalom, házi őrizet-bűnügyi felügyelet; tárgyalás mellőzése-büntetővégzés stb. A miniszteri indokolás a legtöbb esetben számot ad a változás okáról, amely mellé sokszor jogos ellenérveket is fel lehet sorakoztatni. Azt azonban nem lehet elvitatni, hogy egy átfogó kodifikáció olyan perspektívát nyit meg, amely szükségszerűen együtt jár a jogintézmények elnevezésének felülvizsgálatával. Ebben az esetben azonban a miniszteri indokolás adós maradt a magyarázattal, valószínűsíthetően azért, mert az új elnevezés magától értetődő. A Be.-ben a vádemelési szak megszűnt, az eljárás érdeméről való döntés lehetősége időben egyre előrébb kerülhet, továbbá a Be. büntethetőséget megszüntető okként szabályozza, ha feltételes ügyészi felfüggesztés általános esetében a függő időszak eredményesen eltelt, vagy a gyanúsított az előírt magatartást tanúsította, így a régi elnevezés valójában nem is maradhatott volna, a jogintézmény valós tartalmát az új megjelölés tükrözi leginkább.³⁶

Az elnevezés látványos változásán kívül viszont a feltételes ügyészi felfüggesztés alapjai nem változtak érdemben. A szabályozás továbbfejlesztéséről lehet inkább beszélni azzal, hogy a jóvátételt érintően lényeges új rendelkezések is bekerültek a törvénybe. A vádemelés elhalasztása helyébe lépő feltételes ügyészi felfüggesztés célja továbbra is a gyanúsított olyan magatartásának ösztönzése, amely az eljárás megszüntetéséhez vezet, és arra változatlanul csak kisebb tárgyi súlyú ügyekben, a társadalomra kisebb fokban veszélyes elkövetők esetén kerülhet sor, mert a súlyosabb esetekben a büntetőeljárás és a büntetés célja nem az eljárás felfüggesztésével, hanem a büntetéssel érvényesíthető.³⁷ A feltételes ügyészi felfüggesztés általában akkor célszerű, ha az ügyesség a bírósági eljárásban egyébként próbára bocsátást indítványozna, de remélhető, hogy az elkövető jövőbeli magatartása bírói eljárás nélkül is kedvezően megváltozik. A feltételes ügyészi felfüggesztés nem a megrovás, hanem a vádemelés alternatívája.³⁸

36 Mind a közvetítői, mind a feltételes felfüggesztésre igaz, hogy a formálisan felfüggesztésnek minősülő elterelések után az eljárás menetében még nem szükséges érdemi döntést hozni, hanem a nyomozás folytatható. Ennek egyik fontos következménye, hogy az elterelést szolgáló intézmények eredménytelensége sem jelent az ügyesség számára kötelező vádemelést. Emellett, mind a közvetítői eljárásra, mind a feltételes ügyészi felfüggesztésre igaz, hogy annak célja olyan gyanúsított magatartás ösztönzése, amely őt a jogkövető magatartásra vagy a megsértett jogi érdek helyreállítására készíti, és e magatartás akár büntethetőséget megszüntető okot eredményezhet. Míg az eredményes közvetítői eljárásra tekintettel a büntethetőség megszűnése nem minden esetben, csupán a Btk. 29. § (1) bekezdésében meghatározott körben célja az elterelésnek, feltételes ügyészi felfüggesztés esetén a jogalkotó célja kifejezetten az volt, hogy jellemzően kisebb tárgyi súlyú ügyekben a gyanúsított közreműködésével az eljárás megszüntetését érje el. POLT P. (2018) i. m.: 1. kötet, 817.

37 Lásd a Be. 416. §-ához fűzött miniszteri indokolás magyarázatát.

38 Lásd a Legfőbb Ügyesség által a Be. alkalmazásának kérdéseiről kiadott, LFNIGA//142/2019. számú Emlékeztető Be. 416. §-ához fűzött állásfoglalásának 2) és 3) pontját.

Ebben az esetben is a *jóvátételt érintő lényegesebb* újdonságokra térnék ki bővebben. Míg a korábbi eljárásjogi szabályok a vádemelés elhalasztását a Btk. Különös Részében meghatározott és a terheltnak az eljárás megindulását követő magatartásától függő büntethetőséget megszüntető ok várható bekövetkezésére tekintettel csak a kábítószer birtoklása (fogyasztása) és a tartási kötelezettség elmulasztása esetén tették lehetővé, a Be. ezt már valamennyi ilyen típusú bűncselekmény esetén megnyitja.³⁹ Elsőre talán nem is tűnik fel, hogy e nóvum hogyan állhat a sértetti jogok szolgálatában. Ha azonban jobban szemügyre vesszük a bővülő lehetőségeket, akkor felfedezhető e módosítás mögött is egyfajta sértetti érdeket támogató jogalkotói szándék, hiszen az anyagi jogi büntethetőséget megszüntető okok a megsértett jogi érdek helyreállítását „díjazzák”, ami adott esetben a sértettre is kihatással lehet.⁴⁰

Az elterelés általános feltételeinek tisztázásán túl a Be. két olyan feltétel vizsgálatát is előírja, amelyeknek a reparáció kapcsán van jelentőségük: a gyanúsított teljesítési képességének és a sértett hozzájárulásának vizsgálatát.⁴¹ Ennek érdekében az ügyészség pártfogó felügyelői vélemény beszerzését rendelheti el, de ezt továbbra sem teszi kötelezővé.⁴²

A Be. a széles körű alkalmazhatóság érdekében nem taxatívén határozza meg az előírható magatartási szabályok és kötelezettségek körét, amelyek ráadásul kombinálhatóak egymással, hiszen az ügyészség a nevesített előírások közül több, illetve azokon kívül más magatartási szabályt is megállapíthat vagy más kötelezettséget is előírhat. E felsorolás azért is fontos, mert más konszenzuális jogintézmény szabályozásában is visszaköszön, ugyanis mind az ügyészségi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezése, mind az egyezség esetében lehetséges az olyan kötelezettség vállalása, illetve teljesítése, amely a feltételes ügyészi felfüggesztés keretében előírható.⁴³

A Be. 419. § (2) bekezdése szerint az ügyészség a gyanúsított részére magatartási szabályként, illetve kötelezettségként előírhatja, hogy

- a) a bűncselekménnyel okozott kárt, vagyoni hátrányt, az adóbevétel-csökkenés, a vámbevétel-csökkenés összegét vagy a bűncselekmény elkövetési értékét térítse meg,
- b) más módon gondoskodik a sértettnek adandó jóvátételről,
- c) meghatározott célra anyagi juttatást teljesítsen vagy a köz számára munkát végezzen,

39 POLT P. (2018) i. m.: 1. kötet, 821.

40 Például Btk. 287. § (3) bekezdés vagy Btk. 288. (2) bekezdés.

41 Be. 418. § (1) bekezdés a) és c) pont.

42 Az 1998-as Be. 2011. július 13. napját megelőzően kötelezően írta elő a pártfogó felügyelői vélemény beszerzését.

43 Lásd Be. 404. § (3) bekezdés c) pont, valamint Be. 411. § (5) bekezdés d) pont.

d) előzetes hozzájárulása esetén pszichiátriai vagy alkoholfüggőséget gyógyító kezelésben vegyen részt.

Tóth Mihály szerint a büntetőpolitika helyreállító szemléletének valamelyest hangsúlyosabbá válását jelzi, hogy a feltételes ügyészi felfüggesztés esetén előírható magatartási szabályok a korábbi törvénnyel ellentétben a kár, vagyoni hátrány megfizetésén és a jóvátételen kívül kifejezetten nevesítik például az adóbevétel- vagy vámbevétel-csökkenés megtérítését. A szerző is utal a jogintézmények kombinálhatóságára, álláspontja szerint az egyezség megkötését is előmozdíthatja, ha a terhelt „*az ügyészség által megállapított határidőn belül olyan egyéb kötelezettség teljesítését is vállalja, amely a feltételes ügyészi felfüggesztés keretében előírható*” [Be. 411. § (5) bekezdés d) pont]. E szerint egyezség fejében is vállalható akár az adó-, vám- vagy jövedékhiány megtérítése is, e körben tehát elvileg több is elérhető, mint a Btk. által biztosított korlátlan enyhítés keretei között.⁴⁴

A bűncselekménnyel okozott kár, vagyoni hátrány, adóbevétel-csökkenés, vámbevétel-csökkenés vagy a bűncselekmény elkövetési értékének megtérítése alapvetően a Btk. Különös Részében foglaltak szerint megállapodott eredmény vagy elkövetési érték megtérítését jelenti, ugyanakkor nincs akadálya annak, hogy a magatartási szabály a bűncselekménnyel megsértett jogi tárgy teljes reparálására irányuljon ennek egyéb polgári jogi következményeivel, például a törvényes kamatok megtérítésével együtt. A sértettnek adandó egyéb jóvátétel keretében érdemes felhívni a figyelmet a személyiségi jogok megsértésének egyes nem pénzfizetésre irányuló szankcióira. A jogsértés abbahagyása, megfelelő elégtétel adása és ennek saját költségen való megfelelő nyilvánosság biztosítása, a sérelmes helyzet megszüntetése, az eredeti állapot helyreállítása olyan polgári jogi szankciók, amelyek a büntetőeljárásban is megfelelően hatékonyan működhetnek.⁴⁵

A jóvátétel tehát ebben is elválhat az anyagi jogi kategóriáktól, de a közvetítői eljáráshoz képest különbség, hogy itt azt az ügyészség írja elő, ezzel szemben a közvetítői eljárásban a jóvátétel tartalma a sértett és a gyanúsított közötti megállapodás tárgya. A sértett hozzájárulása mindkét esetben szükséges.

Lényeges novum, hogy *kötelező jóvátételi esetet* is szabályoz a törvény. A Be. 419. § (5) bekezdése szerint, ha a bűncselekmény összepszerűen megállapítható kárt, vagyoni hátrányt, adóbevétel-csökkenést vagy vámbevétel-csökkenést okozott, vagy elkövetési értéke összepszerűen megállapítható, és az az eljárás során nem térült meg, feltételes ügyészi felfüggesztés esetén az ügyészség annak a megtérítésére vagy az eredeti állapot helyreál-

44 TÓTH M. (2019) i. m.: 12.

45 POLT P. (2018) i. m.: 1. kötet, 825.

lítására kötelezi a gyanúsítottat, feltéve, hogy erre a gyanúsított képes és ehhez a sértett hozzájárul. Ettől az ügyészség csak különös méltánylást érdemlő esetben térhet el, ami a főszabály alóli kivételt jelenti.

A Be. láthatóan kiemelt szerepet szán az elterelésnek, a terhelti együttműködésnek, amelynek egyik lehetséges módja a feltételes ügyészi felfüggesztés. Korábban, az 1998-as Be. csupán a polgári jogi igény esetén tartalmazott olyan kötelezettséget, hogy amennyiben a bűncselekménnyel okozott kárt a bíróság az ítéletében megállapítja, úgy a polgári jogi igényt is érdemben el kell bírálnia,⁴⁶ ezért logikusnak tűnik, hogy az új szabályozás megteremtette annak az alapját, hogy a sértett az ilyen, a terhelt együttműködésén alapuló eljárásban se kerüljön hátrányosabb helyzetbe pusztán azért, mert az ügyben nem került sor vádemelésre.

Korábban, az egyezségről a megtérítés határidejének és részlegességének értelmezésével kapcsolatban felvetett értelmezési kérdés – más aspektusból – ebben a körben is felmerül. Tóth Mihály szerint a jövő egyik megoldandó problémája, hogyan biztosítható (biztosítható-e) az állammal (költségvetéssel) szembeni egyezségben vállalt kártérítési kötelezettség tényleges teljesítése. Ami ugyanis a feltételes ügyészi felfüggesztés körében, bár enyhébb keretek között, de biztosan megoldható, az egyezség keretében problematikus. Álláspontja szerint a különbség a két jogintézmény között, hogy feltételes felfüggesztés esetén nemcsak „vállalásról”, hanem „teljesítésről” van szó, s erre – akár részletekben – a felfüggesztés megfelelő időkeretet is kínál, és a teljesítés elmaradásának is van jogkövetkezménye. Ellenben az egyezség rövid időn belül jogerős ítélethez vezet, azonban itt nincs semmiféle utólagos büntetőjogi lehetőség a vállalt reparáció késlekedése vagy elmaradása esetére.⁴⁷

Nehezen lehet vitatni a megfogalmazott kételyek alapját, ezért itt valóban nagy szerepet kell, hogy kapjon az ügyészi megfontolás és mérlegelés. Ez viheti helyes irányba a jogalkalmazási gyakorlatot, ez lehet a gátja annak, hogy a gyakorlat művelői „visszatévedjenek a régi utakra”.⁴⁸

Itt kell azonban megjegyezni, hogy az év elején az Igazságügyi Minisztérium egy nagyobb törvénymódosító csomag előkészítését kezdte meg, melyet tavasszal a Parlament elfogadott. A büntetőeljárásról szóló törvény és más kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2020. évi XLIII. törvényt (a továbbiakban: Be. novella) 2020. május 29-én hirdették ki,

46 1998-as Be. 335. § (2) bekezdés.

47 TÓTH M. (2019) i. m.: 12.

48 TÓTH M. (2019) i. m.: 10.

azonban módosításai – néhány rendelkezés kivételével – 2021. január 1-jén lépnek hatályba.⁴⁹

A Be. novellában több olyan módosítás is található, amely az egyezség szabályait is érinti. Az egyik, az előzőekben felvetett problémára kínál megoldási opciót azzal, hogy biztosítja a hathavi időtartamra való egyszeri felfüggesztés lehetőségét. A törvénymódosításhoz fűzött miniszteri indoklás szerint *„az egyezség számos fakultatív eleme szabadon kialakítható. Ezek között a terhelt által vállalt egyéb kötelezettségek köre olyan, amelynek teljesítéséhez indokolt lehet határidőt biztosítani. A jelenlegi keretek között az ügyészségnek nincs kihatása arra, hogy a vádemelést követően a bíróság milyen határnapra tűzi ki az előkészítő ülés határnapját, és a nyomozásra-vádemelésre biztosított határidő meghosszabbítására sincs lehetőség azon az alapon, hogy a terhelt teljesítése ezalatt megtörténhessen. Ilyen környezetben a terhelt kénytelen azt a kockázatot vállalni, hogy ha az idő rövidegére tekintettel nem sikerül teljesítenie, az egyezség meghiúsul. Ennél világosabb és átláthatóbb kereteket biztosít a Javaslat azzal, hogy az ehhez hasonló helyzetekre biztosítja a hathavi időtartamra való egyszeri felfüggesztés lehetőségét. Az új felfüggesztési okot a Javaslat úgy illeszti be a többi közé, hogy ezzel együtt is csak egy elterelési lehetőség legyen az eljárás során, és a különféle típusú elterelő eljárások egymás alternatívái lehessenek”*.

Végül, megbújik a szövegben az az új fordulat, amely talán a gyakorlatban nyújthat segítséget a kötelezettség teljesítésének elősegítéséhez. Korábban abban az esetben rendelte el az eljárás folytatását az ügyészség, ha a gyanúsított a magatartási szabályokat súlyosan megszegte, vagy a kötelezettségét nem teljesítette,⁵⁰ a Be. szerint ennek további feltétele, hogy *ez nem is várható*⁵¹, így még időben fel lehet hívni a gyanúsított figyelmét a teljesítésre, amennyiben annak van realitása.

5. Záró gondolatok

Nem a Be. volt az első kódex, melynek a szabályozása arra irányult, hogy a sértetti jóvátélt ösztönözze, de talán az eddigiekhez képest leginkább a Be. közvetíti azt a korszerű jogalkotói törekvést, amelyből – álláspontom szerint – az is jól körvonalazható, hogy a bűncselekmények sértettjei fokozott védelmének követelménye ma már a sértetti reparáció gyorsaságának követelményét is jelenti, amely nyilvánvalóan közvetve vagy közvetlenül az

49 A büntetőeljárásról szóló törvény és más kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2020. évi XLIII. törvény 280. §.

50 1998-as Be. 227. § (1) bekezdés c) pont.

51 Be. 420. § (2) bekezdés c) pont.

eljárás hatékony és észszerű határidőn belül történő lefolytatásának célját is szolgálhatja. Ez pedig pont a terhelti együttműködésre épülő konszenzuális jogintézményeknél jelenik meg legmarkánsabban, amelyek az új törvényi szabályozás eredményeként az eljárás megindulását követően időben jóval korábban, és szélesebb körben hozzáférhetőek. Talán úgy is lehetne fogalmazni, hogy a sértetti jogérvényesítést előtérbe helyező jogalkotói szemlélet a sértetti jóvátétel gyorsításának igényét is magában foglalja a Be.-ben, ami nem vitathatóan hatással lehet az eljárás időszerűségére is. A hatás kölcsönös, hiszen a gyorsabb eljárás gyorsabb jóvátételhez vezethet. Azt nem állítom, hogy ez a kapcsolat minden esetben közvetlen, de a következményeket tekintve megítélésem szerint a bemutatott két konszenzuális jogintézmény esetében is kimutatható.

Vida József:

A sértetti reparáció és az eljárás időszerűségének aktuális kérdései a közvetítői eljárás és a feltételes ügyészi felfüggesztés kapcsán

KARDOS DÓRA¹

A BÜNTETÉSKISZABÁS ELVEI – AVAGY AZ ÉSZSZERŰ HATÁRIDŐN BELÜLI ELBÍRÁLÁSHOZ VALÓ JOG ÉRVÉNYESÜLÉSE KÓROS ELMEÁLLAPOTÚ VÁDLOTT ESETÉN

1. A kóros elmeállapot mint a büntethetőség akadálya

A büntetőeljárás során speciális helyzet adódik, amikor egyrészt a vádemeléskor már tudott, másrészt azonban a bírósági szakban merül fel annak lehetősége, hogy a terhelt kóros elmeállapotú személy. Ekkor eljárási akadályok, büntethetőséghez kapcsolódó problémák adódhatnak.² Nyilvánvaló tény, hogy az eljárás időszerűségének szem előtt tartása nem eredményezheti a megalapozott tényállás megállapításához szükséges bizonyítás mellőzését, adott esetben a büntethetőséget kizáró vagy megszüntető okok feltárását. A büntethetőséget kizáró, illetve korlátozó okok közül a kóros elmeállapotot vizsgálom, mely a büntetés kiszabására, speciális bizonyítása okán pedig az eljárás elhúzódására jelentősen hat. Ennek kapcsán szükséges röviden áttekinteni, hogy a büntetőeljárásban általánosságban, majd konkrétan a kóros elmeállapot kapcsán mi minősül ténykérdésnek, jogkérdésnek, ezen túlmenően szakkérdésnek, és mi ezen fogalmak egymáshoz való viszonya.

A kóros elmeállapot a beszámítási képességet akkor zárja ki, ha meghatározott pszichikai hatása van, a cselekmény következményeinek felismerése, illetve az ennek megfelelő cselekvésre képtelenség abban az esetben, ha kóros elmeállapot következménye. Orvosi ismerve az adott típusú fiziológiai rendellenesség, melyet a hatályos Btk. már konkrétan nem nevesít, a szakértő ezen ok fennállását vizsgálja. A jogi pedig, hogy az elkövető nem tud számot adni cselekményéről, hogy a felismeréshez viszonyítva akaratának megfelelő magatartást tanúsítson.

1 Dr. Kardos Dóra törvényszéki bíró, doktorandusz, Károli Gáspár Református Egyetem Állam-és Jogtudományi Kar Doktori Iskola

2 KARDOS DÓRA: *Büntetéskiszabás elvei – avagy az észszerű határidőn belüli elbíráláshoz való jog érvényesülése kóros elmeállapotú vádlott esetén*. Miskolci Doktorandusz konferencia tanulmánykötet, Miskolc, 2017., 70–80.

A beszámítást kizáró tényezőket be kell bizonyítani. Hacker Ervin³ véleménye szerint az elmebetegség megállapítása orvosi kérdés, ennek elbírálása orvosszakértői kompetencia, ugyanakkor megítélése „már a bírónak a feladata és jogi következtetésének a tárgya”. Tehát álláspontja szerint az elmebetegség orvosi kérdés, azonban az orvosszakértői vélemény a bíróságot nem köti, azt szabadon mérlegelheti, a jogi felelősségre vonatkozó következtetéseit maga vonja le. Berkes György⁴ kritikát fogalmazott meg – melyet a hatályos jogszabályok még mindig nem rendeztek – azon fennálló helyzet kapcsán, hogy az orvosszakértők által a korlátozott beszámíthatóság három esete (enyhe, közepes, és súlyos fokú) közül valamelyik megállapítása túlzott teret enged az orvosi szubjektivizmusnak.

A korábbi jogirodalmi álláspontok összehasonlítása mellett, Kóhalmi László⁵ a 2012. évi C. törvény, az új szabályozás kapcsán úgy véli, az igazságügyi elmeorvos szakértők szerepe a kóros elmeállapot kapcsán felértékelődött. Jelzi: úgy tűnik, ennek kapcsán gyakrabban kell összevetni a bíróságoknak az ellentétes szakvéleményeket. Mindezen, a szakértői bizonyítás kapcsán vázolt okfejtés élő és orvoslásra szoruló problémaként van jelen. A hatályos Btk. a korábbi, 1978. évi IV. törvény szabályozásától eltérően megszüntette a kóros elmeállapotra vonatkozó fiziológiai rendellenességek felsorolását. A jelenlegi szabályozással végre rendeződött az a korábbi anomália, mely az igazságügyi pszichiátria kritikai céltáblája volt. Kulcsár Gabriella⁶ és Vizi János⁷ határozott álláspontja szerint a kóros elmeállapot törvényi felsorolása ugyanis nem volt - nem is lehetett – teljes, és nem felelt meg a pszichológusok és pszichiáterek által használt terminológiának sem.

2. Ténykérdés, avagy a megalapozott tényállás alapja

A büntetőeljárásban a ténykérdések tisztázása az elsőfokú bíróság mint ténybíróság által, bizonyítás útján történik. E vonatkozásban el kell különíteni a ténykérdést a jogkérdéstől.

3 HACKER Ervin: *A magyar büntetőjog tankönyve – Általános rész.* Ludvig István Könyvnyomdája, Miskolc, 1936.

4 BERKES György: *A beszámíthatóság és az ittasság büntetőjogi értékelésére vonatkozó kodifikációs elgondolások.* Magyar Jog, 1977. 12.

5 KÓHALMI László: *A kóros elmeállapot és a beszámítási képesség büntetőjogi szabályozása.* Büntetőjogi Szemle 2012/3.

6 KULCSÁR Gabriella: *A kóros elmeállapot szabályozásával kapcsolatos egyes problémák.* Rendészeti Szemle, 2007/7-8., 159–164.

7 VIZI János: *Az új „Btk.” egyes rendelkezései a jogász-igazságügyi pszichiáter szemével.* Med. et. Jur. 5. évf. 1. szám (2014.), 14–17.

A ténykérdés anyagi jogi relevancia, annak megállapítása, hogy ki, mit, hogyan követett el. Jogkérdés pedig a bűnösség, minősítés, joghátrány, eljárási szabályok megtartása, azaz a büntetőjogi főkérdések. A bűnösség eldöntése tehát jogkérdés, melyhez a ténykérdések tisztázásán keresztül vezet az út. Finszter Géza⁸ ezen fő kérdések elválasztásának kiemelt fontosságát az alábbiakban határozza meg: a bűnösség és jogellenesség tisztán jogkérdés, a tényállásszerűség ténykérdés. Az ítélet e három elem együttes vizsgálatán keresztül alkotható meg. Király Tibor⁹ a tény- és a jogkérdés határainak a problémájára leegyszerűsítve a következő választ fogalmazta meg: ténykérdés a „mi történt?” kérdése, jogkérdés pedig a jogalkalmazás és -értelmezés területe: „ami történt, az a jog szempontjából minek minősül?”. A jog- és ténykérdés határai kapcsán Kardos Sándor¹⁰ felveti: a beszámíthatóság meglelte mennyiben jogi és mennyiben ténykérdés. Egyetérték azon megállapításával, hogy az úgynevezett tudati tények ítéletbe foglalása tekintetében a bírói gyakorlat nem egységes, és azzal is, hogy míg a bűnösség és annak formái nem, a vádlott valamely tényről való tudomása a tényállás részét képezi. Háger Tamás¹¹ összefoglalja a tényállás helyes megállapítását érdemben befolyásoló tényezőket, úgymint a bizonyítás törvényessége, alapossága, a megfelelő pervitel, mint ahogy a bizonyítékok perrendszerű, helyes értékelése, így maga a bírói meggyőződés is. A tényállás-megállapítás, a bírói döntés ily módon kizárólag objektív szempontok szerint nem értékelhető. Kiemeli továbbá, hogy – mint jelen esetben a kóros elmeállapot kapcsán döntő jelentőséggel – meghatározóak ugyanis más tudományágak elvei is.

Be kell látnunk, a tény- és jogkérdés tisztázásának az ügydöntő határozat elleni fellebbezést követően a másodfokú, harmadfokú, sőt, a felülvizsgálati eljárásban is fontos szerepe van. A tényálláshoz kötöttség kapcsán a felsőbb bíróság reformatórius jogkörével élve a megtámadott határozatot megváltoztatja, vagy új határozatot hoz. Ez esetben ezen jogkör jogkérdéseket érint, azaz a tényállás érintése nélkül a minősítés vagy a joghátrány tekintetében határoz eltérően. Míg, ha a tényállás megalapozatlan, kasszációs jogkörével élve a határozatot hatályon kívül helyezi és az elsőfokú bíróságot új eljárás lefolytatására utasítja.

8 FINSZTER Géza: *Az erős felindulás az ijedtség vagy menthető felindulás jogi kategóriáinak értékelhetősége. A kóros elmeállapot szakértői és jogi kérdései. I. Beszámoló az OKRI és az Ügyészek Országos Egyesülete által 2004. szeptember 16-17 között szervezett konferenciáról*, Ügyészek Lapja (5), 39–46.

9 KIRÁLY Tibor: *A fellebbezés, a másodfokú bíróság eljárása*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

10 KARDOS Sándor: *A tényálláshoz kötöttség elvének egyes kérdései a másodfokú büntetőperben*. Büntetőjogi Szemle 2014/2. szám

11 HÁGER Tamás: *A megalapozatlanság kiküszöböléséhez vezető folyamat a másodfokú büntetőperben*. Jogelméleti Szemle 2013/2.

Mint a fentiekben látható, a jogkérdés, ténykérdés értelmezése – legalábbis a definíció szintjén – álláspontom szerint rendezettnek tűnhet. Ily módon tehát a ténykérdések a jogkérdések viszonylatában léteznek. Ennek nyomán a szakértői vélemény mint bizonyítási eszköz és az ügyben rendelkezésre álló további bizonyítási eszközök egybevetésével a bíróság jogkérdésben, azaz a bűnösség kérdésében dönt.

3. A bizonyítékok értékelésének szabadsága

A bizonyítékok értékelésének szabadsága a büntetőeljárásban alapvető jellemző, azonban – jelen esetben a beszámítási képesség vizsgálata pont ilyen – a büntetőeljárási törvény elrendelheti bizonyítási eszközök, szakértői vélemény beszerzését. A kóros elmeállapot fennállása tehát szakkérdés, a büntetőeljárásban igazságügyi elmeorvos-szakértőt kell kirendelni. A hatályos büntetőeljárási törvényünk alapján a szakértő alkalmazása kötelező, ha a bizonyítandó tény, illetőleg az eldöntendő kérdés személy kóros elmeállapota. A büntetőeljárás során eljáró hatóságok nem rendelkeznek a szakkérdés megválaszolásához szükséges tudományos ismeretekkel.

Bányai István¹² kifejti, „követve a jogkérdésre vonatkozó definíció logikáját, a szakkérdés nem más, mint valamely viszonynak szakmai megítélése, ellentétben a szakmai ténykérdéssel, mely a megítélés tárgyát képező szakmai ténynek, tényállásnak megállapítására vonatkozik”. A „szakmai” jelzőt ebben az értelmezésben speciális szakismereti körnek jelöli. Bányai István Kóhalmi László meglátásával egyezően – úgy látja: a szakvélemények befolyása nő, továbbmenve, indokoltnak gondolja önálló jogi ténykategóriaként befogadni a szakértői véleményt, illetve az abban foglalt szakmai megállapításokat. Ezen álláspontjával nem értek egyet, bár kétséggkívül nagyobb hangsúlyt kell fektetni a bírói mérlegelés során a szakértői véleményben foglaltakra, hiszen ennek eredményeképpen válhatnak jogi tényné, valamint a további bizonyítékokkal történő egybevetésre, melynek, mint fentebb kifejtettem, a tényállás megalapozottságára is jelentős kihatása van. A szakértői véleményben foglaltakat azonban önálló ténykategóriaként kezelni nem lehetséges. Egyetértek azzal is, hogy a szakértő viszonylagos szabadsággal rendelkezik a szakvélemény elkészítése, a jogszabályok alkalmazása során, azonban kétséggkívül leszögezhető, hogy „míg azokon a területeken, ahol jogi értelmezésre, jogi mérlegelésre van szükség, ott a szakértő küldetése véget ér.”¹³ Az „eredeti tény” vonatkozásában kirendelő dönti el, hogy az jogkövetkezmé-

12 BÁNYAI István: *Szögesdrót vagy gumipók?* Magyar Jog 2012/9. szám, 557.

13 BÁNYAI I. (2012) i. m.

nyekkel bír(hat), vagyis eredendően „jogi tény”, vagy szakértő közreműködése szükséges – „szakmai tény” – annak érdekében, hogy az elérkezessen a jogi tény státuszába. A jogkérdés-szakkérdés határvonala rugalmas, de egyben átléphetetlen is. Az egyes ügyek sajátosságai döntenek el, hogy hol húzódik a határvonal, melyen nincs átjárása sem kirendelőnek, sem szakértőnek. A szakmai és jogi tények, ténykérdések, illetve a hozzájuk rendelt sémák kötöttségéből adódóan igazságügyi szakértő – kirendelő formális vétó joga mellett – lényegében kizárólagos hatáskört kap az eljárás egy jelentős szakaszára. A büntetőeljárás bizonyítási rendszerében azonban a szakértői vélemény nem abszolút, a bíróságot feltétlenül kötő bizonyíték, ennek ellenére a bíróság azt figyelmen kívül nem hagyhatja. Tárgyalásra történő idézés, meghallgatás eredménytelensége esetén új szakértő kirendelése alapvető, a megalapozott tényállás megállapításához tartozó követelmény.¹⁴

Kiemelendő azonban, hogy a szakértői vélemény (a bizonyítékok egyenlőségének hangsúlyozásával) mégiscsak – a különös szakértelmet igénylő kérdés eldöntése miatt – a terhelti beismerő vallomás mellett a „bizonyítékok királynője”, mivel hiába mérlegeli a bíró a rendelkezésre álló további bizonyítékokat, annak elmaradása vagy megalapozatlan volta további megalapozatlan tényálláshoz vezet. Ilyen esetben, különösen a kóros elmeállapot vizsgálata körében kiemelten fontos bizonyítékként kezelendő. Nyilvánvaló, hogy amennyiben a büntetőeljárás során a szakvélemény megállapításait senki sem vitatja, és az eljárás irataival ellentétes adatot, tényt nem tartalmaz, a bíró a tárgyaláson szerzett saját tapasztalatai alapján a szakértői vélemény megállapításait semmiképpen sem hagyhatja figyelmen kívül.

4. Kóros elmeállapot mint a bizonyítás fő iránya

A bíróságnak a bizonyítás irányának meghatározása során nemcsak a jogszabályokat, de az e körben rendelkezésre bírói gyakorlatot is ismernie kell.

A 2012. évi C. törvény – szemben a korábban hatályos 1978. évi IV. törvénnyel – már nem sorolja fel a legtipikusabb kóros elváltozásokat, de ez nem jelent lényegi változást, mivel a jogalkalmazónak egyébként is a kóros elváltozás mellett a felismerési és/vagy akarat-képesség hiányát kellett megállapítania. Így a korábban nevesített betegségek esetén is éppúgy alkalmazható a rendelkezés, mint például bizonyos kábítószer fogyasztása következtében kialakuló fizikai és pszichikai függőségből fakadó elvonási tünetegyüttes esetén. A kábítószer sajátos hatása, az ún. kábítószer-függőség azonban csak akkor vezethet az elkövető beszámítási képességének a korlátozására vagy kizárására, ha betegség szintjét el-

¹⁴ BH2012. 60.

érő személyiségzavart, illetve elmebetegséget vagy szellemi leépülést okoz. A kábítószerhez való hozzájutás hiányában jelentkező megvonásos tünetek, amennyiben elérik az elmebetegség szintjét, kizárhatják vagy korlátozhatják az elkövető beszámítási képességét.¹⁵

Az Alkotmánybíróság az elmeállapot megfigyelése kapcsán hozott határozatában a beszámítási képesség tárgyában mind az anyagi, mind pedig az eljárásjogra vonatkozó, általános megállapításokat rögzít.¹⁶ Így kimondja, hogy mivel valamennyi modern büntetőjogi rendszernek alaptétele a bűnfelelősség elve, a tárgyi történés mellett vizsgálni kell a tettes viszonyát magatartásához és annak eredményéhez.

Ily módon a bűnösség megállapításának előfeltétele az elkövető beszámítási képessége, a bűncselekmény büntetőjogi értelemben vett alanya csak beszámítási képességgel rendelkező személy lehet. A beszámítási képesség hiánya egyúttal a bűnösség hiányát is maga után vonja, ha azonban a beszámítási képesség legalább korlátozott mértékben fennáll, úgy az elkövető alanya lehet a bűncselekménynek, és a bűnössége is vizsgálható. A beszámítási képesség korlátozottsága a büntetéskiszabás körében bír jelentőséggel. A beszámítási képességnek és a bűnösségnek tehát alapvető szerepe van a büntetőeljárás szempontjából. A beszámítási képesség, illetve az azt kizáró vagy korlátozó kóros elmeállapot olyan esetben, amikor erre adatok merülnek fel, a büntetőeljárás és ezen belül a bizonyítás központi kérdésévé kell, hogy váljon. Ennek tisztázása a büntetőeljárás jelenlegi rendszerében sem a bűncselekmény súlyától, sem a várható büntetés mértékétől, sem pedig a terhelt, illetve védője szándékától nem tehető függővé. A hivatalból való eljárás és a tényállás felderítésének kötelezettsége szerint a hatóságok feladata, hogy az eljárás minden szakaszában a tényállást alaposan és hiánytalanul tisztázzák, a valóságnak megfelelően állapítsák meg, a terhelt és mentő, valamint a büntetőjogi felelősséget súlyosító és enyhítő körülményeket egyaránt figyelembe vegyék.

A klinikai tünetek megítélése ténykérdés, amit a bíróság ténybeli következtetés útján is megállapíthat. Az ok meglétét szakértőnek kell megállapítania, annak hatását illetően a bíróság illetékes. Ebből következően az elsőfokú bíróság által megállapított tényállás alapján a másodfokú bíróság eltérő következtetésre juthat a beszámíthatóság tekintetében.¹⁷ Ugyanakkor a büntetéskiszabás során értékelhető tényezők körében a beszámítási képesség korlátozottsága enyhítő körülmény¹⁸ akkor is, ha a Btk. 17. § (2) bekezdésének alkalmazására nincs alap. Az a körülmény pedig, hogy az elkövető elmeműködésének valamely

15 57/2007. BK vélemény

16 723/B/1991. AB határozat

17 BH2011. 215.

18 56/2007. BK vélemény

sajátossága a bűncselekmény elkövetését megkönnyíthette, a büntetés kiszabásánál általában enyhítő körülmény lehet.

A Btk. 17. § (2) bekezdés szerinti korlátlan enyhítési lehetőség alkalmazása esetében a beszámítási képesség fennáll, de a felismerési és/vagy az akarati képesség valamilyen fokú defektusban szenved. A rendelkezés nem kötelező korlátlan enyhítést ír elő a bíróság számára, azaz a korlátozott beszámítás az enyhítő szakasz korlátlan enyhítés nélküli alkalmazását is megalapozhatja, mivel ez enyhítő körülménynek tekintendő.¹⁹ A bíró joga eldönteni, hogy a konkrét esetben a Btk. 82. § (2) vagy (3) bekezdés szerinti enyhítő rendelkezést vagy éppen a korlátlan enyhítést engedő Btk. 17. § (2) bekezdést alkalmazza-e.²⁰ Az erős felindulás fennállta és oka nem elmeorvos-szakértői, hanem a bíróság által eldöntendő tény- és jogkérdés,²¹ amelyet az elkövető konkrét pszichikai adottságai alapján kell megítélni.

A szakértői vélemény a bizonyítás egyik eszköze, amelynek bizonyító ereje a megválaszolandó szakkérdésekkel kapcsolatos minden ellentmondást érintő és feloldó, tudományosan megalapozott érvein alapul;²² amennyiben a vádlott elmeállapotának pontos kórismét rögzítő, az ellentmondásokat feloldó egységes orvosszakértői megítélése nem lehetséges, a bíróság a kétséget a vádlott javára értékelve foglal állást. Amennyiben tehát kétség támad a beszámítási képességgel kapcsolatban, azt az elkövető javára kell értékelni. Ebben az esetben van helye a Btk. 16. §-a szerinti belátási képesség vizsgálatának, amennyiben a törvényi feltételek fennállnak.

Az ún. pathológiás (kóros) ittasság különböző formái az elmeműködés olyan időleges jellegű tudatborulással járó zavarai, amelyek minőségileg különböznek a közönséges (szokványos) ittasságtól, és a heveny elmebetegséggel egyenlő állapotúnak tekintendők. Az elmeorvos-tudomány szerint az abortív pathológiás részegség lényegét illetően nem különbözik a teljesen kifejlődött kóros részegségtől, csupán korlátozza az elkövetőt²³ a cselekmény következményeinek a felismerésében. Ilyen esetekben alap van a büntetés korlát-

¹⁹ BH2000. 524., BH2002. 124.

²⁰ BH1992. 747., BH2003. 393., BH2004. 43.

²¹ 3/2013 Büntető Jogegységi Határozat az élet és testi épség büntetőjogi védelméről. 6. pont.

²² BH2004. 43.

²³ III. számú Büntető Elvi Döntés

lan enyhítése azonban csupán lehetőség.²⁴ A büntetőeljárás bizonyítással összefüggő alapelvével összefüggésben megkerülhetetlen kötelezettségként rója a bíróságra az in dubio pro reo elvének betartását, vagyis azt, hogy a büntetőeljárásban a kétséget kizáróan nem bizonyított tényt a vádlott terhére róni nem lehet, a kétség a vádlott javára értékelendő. Eltérő szakértői vélemények kapcsán az ellentmondás feloldását követően az elfogadott szakvélemény mellett határozottan kell állást foglalni.

5. Büntetőeljárási szabályok tisztázása

A bíróságnak állást kell foglalnia abban a kérdésben, hogy a magatartás az elkövető büntetési lehetősége esetén milyen bűncselekmény tényállását valószínűsíti meg, magatartása szándékos avagy gondatlan, és milyen az eredményhez való viszonya. Amennyiben a büntethetőség kizárt, az eljárást a bíróságnak akkor is le kell folytatni, de a bíróság felmentő ítéletet hoz,²⁵ illetve amennyiben annak törvényi feltételei fennállnak, kényszergyógykezelés intézkedést alkalmaz.²⁶ A korlátozott beszámítási képességű elkövető büntethető, azonban büntetése korlátlanul enyhíthető.²⁷ Kényszergyógykezelésnek pedig akkor van helye, ha a személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó büntetendő cselekmény elkövetője elmeműködésének kóros állapota miatt nem büntethető, és tartani kell attól, hogy hasonló cselekményt fog elkövetni, feltéve, hogy büntethetősége esetén egy évi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetést kell kiszabni.²⁸ Mind a kényszergyógykezelés intézkedés mellett, mind pedig a felmentő rendelkezés esetén a kóros elmeállapotú elkövetővel szemben intézkedések alkalmazhatók²⁹ (elkobzás, vagyonelkobzás elektronikus adat végleges hozzáférhetlenné tétele). Fontos eljárási szabály azonban, ha kényszergyógykezelés elrendelése látszik szükségesnek³⁰ a feljelentést nem lehet elutasítani, az eljárást nem lehet megszüntetni.

24 III. Büntető Elvi Döntés.

25 Be. 566. § (1) bekezdés d) pont

26 Be. 566. § (3) bekezdés

27 Btk. 19. § (2) bekezdés

28 Btk. 78. § (1) bekezdés

29 Btk. 72. §-a, Btk. 74. §-a, Btk. 77. §-a

30 Be. 381. § (1) bekezdés c) pont, Be. 398. § (1) bekezdés. d) pont

Amennyiben azonban kétség támad a beszámítási képességgel kapcsolatban, azt az elkövető javára kell értékelni. Az eljárás egészére kiható, abszolút eljárási szabálysértést valósít meg, ha a terhelttel szemben a büntetőeljárást úgy folytatják le, hogy az a büntetőeljárás alatt válik elmebeteggé, mert ilyen esetben az eljárást fel kell függeszteni.³¹

Az eljárási törvény csak az elmebetegséget említi felfüggesztési okként, azonban a Be. szóhasználatának tág értelmezésében „elmebetegség” alatt az elmeműködés minden kóros elváltozását érteni lehet. Ez az értelmezés a büntetőeljárás funkciójával összhangban van, más kérdés, hogy sérti az eljárásjogi legalitás elvét, ha a büntetőeljárási törvényben nem szabályozott esetkörben függesztik fel az eljárást. Mind az eljárásjog, mind pedig a joggyakorlat szerint tehát a kényszergyógykezelés elrendelése kizárt, ha a terhelt a bűncselekmény elkövetésének idején még nem volt a beszámítási képességét kizáró kóros elmeállapotban; amennyiben a terhelt a cselekmény elbírálásának az idején vált elmebeteggé, a büntetőeljárást fel kell függeszteni.³²

6. Az eljárás elhúzódásának lehetséges okai

Az eljárás elhúzódásához vezető okok közt említhető a szakértői bizonyítás kapcsán, hogy a nagyfokú leterheltségre tekintettel a szakvélemény elkészítésére nyitva álló határidők betartása az esetek többségében nem várható el, rendszeresnek tekinthető a határidők meghosszabbítása. Ha a szakértői vélemény vagy fent említett része bármely fél számára aggályos, további bizonyításnak is helye van, így másik szakértő kirendelése sem kizárt. Különösen fontos ez a kóros elmeállapot fennállása körében, mivel a beszámítási képesség kizártsága büntethetőségi akadályt eredményez.

Kérdésként merül fel azonban, miként számít az időmúlás azon terheltek esetében, akik az eljárás későbbi szakaszában, vagy éppen a bizonyítási eljárás befejezése előtt ügyészi indítvány hiányában, az eljárás további elhúzódása céljából terjesztik elő indítványukat szakértő kirendelésére, beszámítási képességük vizsgálatára. Ezen, természetesen orvosi iratokkal megalapozott indítvány alapján a bíróságnak kötelessége-e a szakértő kirendelése. E körben egyrészt kimondásra került, hogy más jogági jogintézmények, amelyek az elmeműködés valamely defektusához kötődnek, a büntetőjogi felelősséget illetően nem bírnak relevanciával, így a cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezés nem jelenti a büntetőjogi felelősségre vonhatóságot kizáró kóros elmeállapot fennállását.³³

31 Be. 394. § (1) bekezdés b) pontja, Be. 487. §-a, Be. 535. §-a

32 BH1992. 747.

33 BH1990. 82.

Másrészt, a Be. 75. § (1) bekezdése kimondja: a bizonyítás során a bíróságnak a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázására kell törekednie. A bíróság hivatalból nem köteles a vádat alátámasztó bizonyítási eszközök beszerzésére és felkutatására ügyészi indítvány hiányában. Elek Balázs³⁴ kifejti, a büntetőeljárásban az anyagi igazság kérdése, a valós tényállás megállapításának kötelezettsége szorosan összefügg a bizonyítási teher és a perbeli résztvevők közötti funkciómegosztás kérdésével. E körben Erdei Árpád³⁵, Kardos Sándor³⁶ és Tóth Mihály³⁷ egyetértenek abban, hogy a szabályozás a funkciómegosztás elveit erősíti ugyan, Tóth Mihály szerint „demonstrálja”, azonban ezen túlmenően nem konkretizálja. Ebből kifolyólag amennyiben a bíróság ügyészi indítvány hiányában nem szerzi be a létező további bizonyítékokat, azt kockáztatja, hogy döntését megalapozatlanság miatt hatályon kívül fogják helyezni.

A Kúria kifejezetten rögzíti, hogy a hivatkozott szabály nem azt jelenti, hogy a bíróság a vádló indítványa hiányában terhelő bizonyítékot nem szerezhethet be, illetve bizonyítékot nem vizsgálhat meg, hanem csupán azt, hogy erre nem köteles. Ez nem zárja ki, hogy hivatalból a bíróság elrendelje az eljárási cselekmények elvégzését, a bizonyítás kiegészítését terhelő bizonyítékok vonatkozásában is.³⁸

Végül, Elek Balázs³⁹ rámutat arra: vitán felül áll az a megállapítás, hogy abban az esetben is felmentő rendelkezést kell hoznia a bírónak, ha szubjektíve bűnösnek gondolja a terheltet, azonban ezt a rendelkezésre álló bizonyítékok nem támasztják alá.

7. A közvetlenség elvének érvényesülése

A büntetőeljárásban a közvetlenség elve a tisztességes eljáráshoz való jog részeként deklarált. A büntetőeljárási törvény azonban kimondja, hogy a tárgyalás a vádlott távollétében

34 ELEK Balázs: *Bizonyítási teher az eljárási funkciók megosztásának tükrében*. Jogtudományi Közlöny, 2016. január, 31.

35 ERDEI Árpád: *Mi az igazság?* In: A büntető ítélet igazságtartalma (szerk.: Erdei Árpád), Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010., 9–22.

36 KARDOS Sándor: *Kit „terhel” a bizonyítási teher?* In: A büntető ítélet igazságtartalma (szerk.: Erdei Árpád), Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010., 58–73.

37 TÓTH Mihály: *Adalékok új büntetőeljárási törvényünk mozgalmas gyermekéveihez (tanúvédelem és iratismereti jog a módosítások sodrában)*. In: Dolgozatok Erdei Tanár Úrnak (szerk.: Holé Katalin – Kabódi Csaba – Mohácsi Barbara), Bibliotheca Iuridica, ELTE ÁJK, Budapest, 2009., 418–433.

38 1/2007. BK vélemény az 1998. évi XIX. törvény egyes rendelkezései értelmezéséről, II/d, pont

39 ELEK Balázs: *A bírói meggyőződés és a megalapozott tényállás összefüggései*. Pécsi Állam- és Jogtudományi Kar, JURA, 20. évfolyam, 2014/1. szám, 43.

megtartható, ha az eljárás tárgya a vádlott kényszergyógykezelésének elrendelése, és az állapota miatt a tárgyaláson nem jelenhet meg, illetőleg a jogainak gyakorlására képtelen.⁴⁰ Ezzel összefüggésben, amennyiben a terhelt állapota ugyan lehetővé tenné a tárgyaláson történő megjelenését, de a tárgyaláson nem jelenik meg, a bíróság távollétében felmentheti.⁴¹

Jelen tanulmánynak a kényszerintézkedések elemzése nem tárgya, így csupán rámutatok arra, hogy a bíróság az eljárás során – ha megalapozottan lehet következtetni arra, hogy a terhelt kényszergyógykezelését kell elrendelni – előzetes kényszergyógykezelését rendelheti el, amit igazságügyi megfigyelő és elmeorvos intézetben kell végrehajtani.⁴² A törvény a javára szóló, felmentő rendelkezés esetére tehát a védelemhez való jog kötelező biztosítása mellett a vádlott személyes jelenlétét nem követeli meg, ami az alapjogokkal összhangban áll.

A bíróság tehát a vádlott javára szolgáló bizonyítékot köteles beszerezni, a büntethetőséget kizáró ok fennállása kapcsán bizonyítást lefolytatni és annak jogkövetkezményeit alkalmazni. Miután az eljárás során erre vonatkozó adat merül fel, a kóros elmeállapot vizsgálata a bizonyítási eljárás központi kérdésévé válik.

A büntetőeljárás törvény garanciális szabályként írja elő, hogy az eljárásban védő részvétele kötelező. A szakértői véleményben foglaltakat a bíróság a rendelkezésre álló bizonyítékokkal együtt értékeli. Amennyiben megállapítja, hogy a vádlott kóros elmeállapotú, az ellene emelt vád alól felmenti. A törvényben meghatározott feltételek fennállása esetén elrendeli a vádlott kényszergyógykezelését.

Nyilvánvaló, hogy ezen további bizonyítás az eljárás elhúzódását eredményezi, mely időmúlást a vádlott javára kell értékelni, amit a büntetéskiszabás során az ítéletben enyhítő körülményként kell rögzíteni. Ettől eltérően, amennyiben a bíróság a vádlott szakértő kirendelésére vonatkozó indítványát az ügy körülményeire is figyelemmel az eljárás szükségtelen elhúzására irányulónak értékeli, az időmúlást a vádlott javára nem köteles értékelni. Azonban a kialakult gyakorlatra figyelemmel ezen enyhítő körülmény mellőzéséről is köteles az ítéletében számot adni.

40 Be. 429. § (2) bekezdés.

41 Be. 429. § (4) bekezdés.

42 Be. 301. §.

Amennyiben tehát a vád észszerű időn belüli elbírálására irányuló törekvés az eljárás során mindvégig jelen van, állítható, hogy a bíróság – annak ellenére, hogy az eljárás időtartama jelen ügyekben hosszabbodik – a fenti alkotmányos követelményeknek eleget tett.

DOBOS ÁDÁM GYÖRGY¹

BV. MEDIÁCIÓ: ÁLDOZAT-ELKÖVETŐ MODELL MINT ÚJABB LÉPCSŐFOK A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSBAN

Tanulmányom első részében² a bv. mediáció bevezetését követő elsődleges gyakorlati tapasztalatokat mutattam be. Ennek során – többek között – a fogvatartottak mediációs, illetve bv. mediációs tájékozottságát mértem fel, a fegyelmi vétséghez vezető konfliktusok kiváltó okait ismertettem, valamint kitértem a fegyelmi eljárások bv. mediációhoz köthető gyakorlati tapasztalataira is, mivel a mediációs eljárás segítségével lehetőség nyílik arra, hogy a fegyelmi eljárás megszűnjön, vagy a fegyelmi büntetés végrehajtását fel lehessen függeszteni, amennyiben az elítélt vállalja az ebben való közreműködést.³

Bevezetés

A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága által 30500/5242/2017. szám alatt, 2017. augusztus 23. napján kiadott, „A Büntetés-végrehajtási Szervezeten belül alkalmazott és esetlegesen alkalmazható közvetítői eljárások bemutatása” című országos kutatási engedély alapján megvalósult kutatás nemcsak a bv. mediáció elsődleges gyakorlati tapasztalataira, hanem a bv. mediációnak a büntetés-végrehajtás egyéb területén való alkalmazhatóságának vizsgálatára is kiterjedt. Ennek során többek között arról kérdeztem az elítélteket, hogy megbánták-e az elkövetett bűncselekményt, és ha lehetőséget kapnának, bocsánatot kérnének-e az áldozattól/sértettől.

A személyi állománnyal folytatott felmérés során e körben a főbb kérdés arra irányult, hogy – szubjektív szakmai vélemény alapján – az elítéltnak az áldozattal vagy a családjával való békéltetése milyen hatással lenne akár a reintegrációra, akár a fogvatartás rendjének fenntartására.

1 Dr. Dobos Ádám György Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Főügyészségre kirendelt alügyész, abszolvált PhD hallgató, Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

2 Megjelent: Ügyészségi Szemle 2020/2. szám.

3 PALLO József: *A magyar börtönügy kodifikációs csomópontjai*. Dialóg Campus, Budapest, 2019., 148.

A kutatás tapasztalatai⁴

A kutatásban résztvevő több mint 200 elítélt közül összesen 181 fő válasza alapján lehetett ismereteket szerezni ezen témában, mivel többen az ide vonatkozó kérdésekre nem vagy csak részben válaszoltak; egyesek ártatlannak vallották magukat, mások válasza értékelhetetlennek bizonyultak, mivel a kérdőívekben több választ is megjelöltek, illetve voltak, akik úgy válaszoltak, hogy az általuk elkövetett bűncselekménynek nem volt sértettje.

A személyi állomány kutatásban részt vevő tagjai közül 2 fő nem tudta előmozdítani a kutatást ezen témában, azonban 15 fő a tapasztalatai alapján segítségemre tudott lenni.

Az áldozat-elkövető modell kutatásában – mondhatni – első helyen áll a családi kapcsolatok helyreállítása – ezek fontossága a fogvatartottak részéről a kutatás szinte minden pontján megjelent:

„Sok rosszat tettem, sokan már nem élnek közülük, apám, anyám, testvérem, de a többi családtagom ugyanúgy fontos nekem, és persze a véleményük is.”

„Szeretem őket. Az óriási távolság miatt ment tönkre a kapcsolatunk.”

„Nekem ők mindennél fontosabbak, de 300 km-re vannak tőlem, és 17 hónapja nem látam őket.”

A családi kapcsolat megromlása megjelent az áldozat-elkövető modell kutatása során, mind a család sérelmére elkövetett bűncselekményekben, mind a mások sérelmére elkövetett bűncselekmények következményeként. Az pedig kivétel nélküli, hogy akinek megromlott a kapcsolata a családjával, szeretné helyrehozni azt. Erről számoltak be azon elítéltek is, akiknek a bűncselekménye hozzátartozó sérelmére irányult, de azok is, akiké nem.

A kutatásban részt vevő elítéltek tömegesen mondták el, hogy megbánták az elkövetett bűncselekményt, és ha lehetőséget kapnának, bocsánatot is kérnének az áldozatuktól.

A fogvatartottak a találkozás okára igen színes és változatos válaszokat adtak, például:

„mindenképp szeretném tudatni vele, hogy megbántam, amit tettem ellene”,

„mert abban a pillanatban nem voltam magamnál, mikor állattá váltam”,

⁴ Kizárólag a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága által 30500/5242/2017. szám alatt, 2017. augusztus 23. napján kiadott és „A Büntetés-végrehajtási Szervezeten belül alkalmazott és esetlegesen alkalmazható közvetítői eljárások bemutatása” címmel megadott országos kutatási engedély során bevont 10 intézetben való felmérés alapján.

„a megbocsáthatatlan fájdalomért”,

„mert volt egy rossz időszakom, rossz társaságom és rossz döntést hoztam meg, nem olyan ember vagyok, aki ilyen bűncselekménybe keveredik”,

„mert elfogadhatatlan dolgot tettem vele szemben”,

„áfahiány miatti visszafizetés”.

A legtöbb elítélt a megbánást személyesen fejezné ki (ami véleményem szerint egy szervezett békéltetői eljárás, így például közvetítői eljárás keretében tudna megvalósulni), vagyis találkozna az áldozatával, de akad, aki inkább levelet írna.

Érdekes, hogy a kérdőívben lehetséges válaszként megadott személyes találkozás, levelezés helyett egy elítélt egyéb formát nevesített mint a bocsánatkérés módját: magát a közvetítői eljárást. Válaszában ki is fejtette, hogy azért szeretne közvetítői eljárás keretein belül találkozni a sértettjével, hogy az láthassa: ő ténylegesen megbánást tanúsít, egyszersmind elkerülhessék a jövőbeli riadalmat. A találkozás célja, hogy a kellemetlen gondolatoknak véget tudjon vetni.

Az áldozattal való találkozás gondolatához ugyan a felmérésben részt vett elítéltek igen pozitívan álltak hozzá, azonban szabadulásukat követően jelentősen kevesebb fogvatartottnak áll szándékában meg is keresni áldozatát, hogy kifejezze megbánását. Ezen a ponton meg kell állni, és kicsit mélyebben megismerni ennek okait. Azt ugyanis, hogy a szabadulást követően lényegesen kevesebb elítélt kívánja orvosolni az általa elkövetett bűncselekménnyel okozott anyagi/testi/lelki károkat, több tényező is befolyásolta. Míg maga az áldozattal való találkozás, avagy az áldozattal való békéltetés lehetősége a felmérés során elsődlegesen gondolati szinten merült fel, és a válaszok részben egy általános szubjektív véleményt formálnak meg, addig a szabadulást követő esetleges bocsánatkérés valós és reális lehetősége már egy tényleges élethelyzetet teremthet a fogvatartottaknak.

Melyek lehetnek azok a tényezők, amelyek miatt a megkérdezett fogvatartottak döntően nem kívánnak találkozni a szabadulásukat követően az áldozatukkal megbocsátás, esetleg jóvátétel végett? A leggyakoribb indokok között az alábbiak szerepeltek:

- már a bíróságon bocsánatot kértek,
- már korábban megtörtént a bocsánatkérés,
- azon bűncselekménynek, ami miatt szabadságvesztésüket töltik, nem volt sértettje,
- a bűncselekménynek nem személy volt a sértettje,
- levélben kérnének bocsánatot,

- vannak, akik még nem tudják,
- valamint egy személy szerint „az inkább zaklatás lenne, feltépné a sebeket”.

Persze a fent leírtak mellett több fogvatartott is volt (ugyan a kutatásban részt vett fogvatartotti nagy létszámhoz képest elenyésző számban), aki elzárkózott az áldozattal való találkozás gondolatától. Volt, aki az alábbiak szerint érvelt: „fiatal voltam, mikor elkövettem, már tanultam belőle”.

A kutatást érdemben segíteni tudó személyi állomány – hasonlóan a fogvatartottakhoz – döntően támogatná az elítélt és áldozatának békéltetésben való közös részvételét. Ezt azonban nem általánosan, ugyanis ezen eljárás lehetősége, sikeressége és eredményessége egyénfüggő, vagyis nem mindegy, hogy a fogvatartott első büntényes vagy visszaeső (azon belül is például többszörös, különös visszaeső), továbbá releváns ebből a szempontból az elkövetett bűncselekmény súlya, illetve az áldozat akarata is döntő jelentőséggel bír.

A személyi állomány tagjai elmondták továbbá, hogy bár a fogvatartás rendjére jelentős hatással nem lenne a mediáció, a családdal vagy az áldozattal való mediáció keretében megvalósuló békéltetés a reintegrációt segítené.

A kapcsolattartás gyakoriságát vizsgálva is kiemelkedő a közeli hozzátartozók, sőt a barátok jelenléte a fogvatartottak életében.⁵ A család fontossága a személyi állomány elmondásában is megjelent, és felvetődött az is, hogy ha a fogvatartottak megkapnák a családtól a megfelelő támogatást, nagyobb esélyük lenne arra is, hogy ne legyenek bűnismétlők.

Összességében a megkérdezett fogvatartottak és a személyi állomány véleménye is pozitív a békéltetésről, azonban általános következtetést – a kutatás kezdeti szakaszára tekintettel – még nem lehet levonni. Ennek ellenére, véleményem szerint, ez a mediációs technika igen nagy potenciált és Magyarországon eddig kiaknázatlan lehetőségeket rejt magában. Emiatt szükséges lenne kibővíteni a tárgyban meglévő kutatási alapokat és ismereteket, továbbá kísérletet⁶ végezni – elsősorban a személyi, tárgyi, eljárási feltételek meglétének avagy hiányosságának feltárása érdekében. Továbbá célszerű lenne interjúkat készíteni a már szabadult, illetve visszaeső elítéltekkel is.

5 FORGÁCS Judit: *A fogva tartás és reintegráció fogalmi megközelítése*. In: Czenczer Orsolya – Ruzsonyi, Péter (szerk.): Büntetés-végrehajtási reintegrációs ismeretek, Dialóg Campus – Nordex Kft., Budapest, 2019., 37–54.

6 Jelen kutatást szerettem volna kiterjeszteni, és az ezirányú kutatási kérelmet elő is terjesztettem a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának. A benyújtott, erre irányuló kutatási kérelmem elutasításra került Balassagyarmati Fegyház és Börtön 30505/699-1/2018. ált. szám alatt.

Áldozat vagy sértett?

A kutatásban részt vevő elítéltek közül érdemes külön kiemelni az egyik fogvatartott választ arra a kérdésre, hogy miért is szeretne szembenézni tettei következményeivel, és miért venne részt közvetítői eljárásban. Válasza rövid volt, de annál sokatmondóbb: „mert jó lenne, ha élne”.

A kutatás tehát rávilágított, hogy az elítélteknek akkor is igényük lehet a békéltetésre, ha már nem tudnak szembenézni a bűncselekmény sértettjével, mert maguk a terheltek is érezhetik, hogy az áldozat sokkal tágabb fogalom a konkrét sértettnél, amely magába foglalja a hozzátartozókat is. Hiszen egyes bűncselekmények – például emberölés – esetében a sértett hiányában közvetítői eljárás lefolytatása lehetetlen, azonban a hozzátartozónak is lehetnek feloldatlan érzései, sérelmei, amelyeket egy esetleges mediáció alkalmával orvosolni is lehetne.⁷

Áldozat-elkövető modell mint jövőkép a büntetés-végrehajtásban?

Ahogy említettem, véleményem szerint az áldozat-elkövető közötti mediációs technika igen nagy lehetőségeket hordoz magában: jövőkép a büntetés-végrehajtásban? Mint intervenciós program? Mint a reintegráció „kíségítője”?

A kutatás során a fogvatartottaktól szerzett információk közül is a család fontossága emelkedett ki. Kétségtelen, hogy az emberi kapcsolatokban a család az első, legyen az szabadon élő vagy fogvatartott. A mediáció áldozat-elkövető modelljének is az elsődleges irányvonala a családi kapcsolatok megerősítése, helyreállítása lehetne. Ehhez kapcsolódóan az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (98) 1. számú ajánlása is a családi mediáció fontosságát – elsődlegesen a gyermekek védelmét – hangsúlyozza, azonban tartalmát tekintve a családon belüli problémák megoldása a cél, és nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy különösen egy fogvatartott ember életében a családi kapcsolatok – ráadásul, ha az adott bűncselekményt a saját családja sérelmére követte el – helyreállítása a társadalomba való visszailleszkedés során kiemelten fontos lehet.

A család fogalma mellett egy ilyen mediációs technikának azonban az áldozat védelmével is kiemelten kell foglalkoznia, hiszen felmerülhet a kérdés: újra élje át a megtörtént eseményeket? Érdekes kérdésként merülhet fel, hogy „újra áldozat az áldozat”? Ezen meg-

⁷ Ezzel kapcsolatban a MEREPS PROJEKT keretében (a tanulmányt lásd: http://www.foresee.hu/uploads/tx_abdownloads/files/MEREPS_FinalPubl_HU_web.pdf) is történtek kutatások (2019. február 22.).

közelítés részben helytálló, de véleményem szerint nem elfogadható, ugyanis az áldozatot sem lehetne egy ilyen eljárásba kényszeríteni, vagyis kizárólag az ő kérelme, akarata, vagyis önkéntessége alapján működhetne.

Erősítve a nemzetközi elvárásokat, az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a nők erőszakkal szembeni védelméről szóló Rec (2002) 5. számú ajánlása az erőszakos cselekmények elkövetői számára intervenciós programokat is tartalmaz, hogy nem büntetési alternatívaként, hanem prevenciós intézkedésként lehetőséget kapjanak cselekedeteik súlyának megismerésére és felelősségük belátására.

Milyen intézkedési technikák lehetnének sikeresek ezen prevenciós célok elérésében? Figyelemmel az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának az áldozatoknak nyújtandó segítségéről és az áldozattá válás megelőzéséről szóló R (87) 21. számú ajánlására, az egyik megoldást az áldozat-elkövető közötti mediációs technika jelenthetné, amely kifejezetten ösztönzi a tagállamokat az áldozat-elkövető közötti mediációs kísérletek lefolytatására és az eredmények kiértékelésére.

Bár a középpontba a család és az áldozat fogalma került, azonban véleményem szerint egy áldozat-elkövető modell során nem kizárólag az áldozat érdekeit kell szem előtt tartani, illetve nem kizárólag a családi konfliktusokban kell gondolkodni. Figyelemmel kell lenni a prevenciós célokra, az elítéltek reintegrálására, a társadalom hasznos tagjaként való visszailleszkedésének elősegítésére is mind a családon belüli kapcsolatok helyreállítása során, mind a „családmentes” konfliktusokban, amikor a bűncselekmény áldozata nem hozzátartozó. Ezen mediációs technikának – hatását tekintve – kifejezetten kétirányúnak kellene lennie.

Ahogy arról már szó volt, a szabadságvesztés büntetés tönkretetheti a családi kapcsolatokat, míg a családhoz való ragaszkodás igen erős a fogvatartottak körében:

„Mert fontosnak érzem, hogy az ember, legfőképp elítélt érezze a családtagjai szeretetét, hogy maga mellett tudhassa őket, és pszichésen is pozitív dolog, mert a börtönbüntetést sokkal, de sokkal könnyebb letölteni, és nincs érzelmi elsivárosodás sem.”

„Szeretem őket”

„A szeretet végett.”

„Azért, mert, hogy börtönben vagyok, nem lettem más ember, csak egyszer bántottam meg.”

Ebből kiindulva a családi kapcsolatok megléte, helyreállítása a társadalomba való visszailleszkedés sikerességének, valamint az újabb bűncselekmény elkövetése megelőzésének

egyik alapja lehet. Mindemellett nem lehet figyelmem kívül hagyni azt sem, hogy az elítéltek nagy része részt venne békéltetésben az áldozatával a megnyugvásuk végett. Azt nem lehet mondani, hogy kizárólag ennek az – esetleges – hiánya lehet az oka a szabadulás utáni bűncselekményeknek, de az tény, hogy a visszaesési mutatók⁸ alapján a bűnismétlés – ideértve a visszaeséseket is – igen jelentős az elkövetők körében.

Összegzés

A megismertek alapján a büntetés-végrehajtási intézetekben alkalmazható mediációs technikák körét lehetne szélesíteni, és érdemes is a témával külön, átfogó kutatás keretében foglalkozni.

Az áldozat-elkövető modell szerinti mediáció magában rejti azt a lehetőséget is, hogy pozitív hatást gyakoroljon az elkövetőre mind jövőbeli magatartásának javítása, mind a szabadulása után a társadalomba való visszaailleszkedése érdekében. Azonban az is egyértelmű, hogy ennek a feltételeit is szigorúan szabályozni kellene, és külön meg kellene teremteni a személyi és tárgyi eszközöket is hozzá. A közvetítői eljárás eredményességének előfeltétele továbbá, hogy az érintettek önként és annak valós érdekeit felismerve vegyék igénybe ezt a lehetőséget.⁹

A komplexitás érdekében tehát érdemes a mediációs technikákkal kapcsolatos kutatásokat végezni azon irányban is, hogy milyen tényezők játszanak szerepet az elítéltek visszaesésében., befolyásolja-e, lehet-e jelentősége a békéltetésnek a bűnismétlés megelőzésében, függetlenül attól, hogy az áldozat hozzátartozó vagy idegen.

Egy további kérdés is felmerülhet: van helye áldozat-elkövető közötti békéltetésnek a magyar büntetés-végrehajtásban?

Összevetve az ismereteket – ideértve a már korábban bemutatott, a bv. mediáció bevezetését követő elsődleges gyakorlati tapasztalatokról szóló tanulmányban leírtakat is – arra az álláspontra jutottam, hogy az irányelvekben megfogalmazottak, a kutatásban részt vett elítéltek és a személyi állomány részéről megismertek alapján helye van a jelenlegi szabályok szerint alkalmazható közvetítői eljárásnak, valamint helye lehet a még gyakorlatban és jogszabályi környezetben Magyarországon nem ismert áldozat-elkövető közötti közvetítői eljárásnak is, különösen arra a kutatási eredményre figyelemmel, hogy mind az elítéltek,

8 Kapcsolódó statisztikai adatok: Börtönstatisztikai szemle 2018/1.

9 PALLO József: *Új horizontok a büntetés-végrehajtási jogban*. In Hack Péter – Horváth Georgina – Király Eszter (szerk.): *Kodifikációs kölcsönhatások*. Tanulmányok Király Tibor tiszteletére. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2016., 246–247.

mind a személyi állomány támogatná ezen technika magyar jogrendszerbe való implementálását.

Érdemes lenne tehát foglalkozni ezen módszerrel, azonban igazán átfogó ismeretek, tudományos kutatások, előzetes magyar gyakorlati tapasztalatok nélkül nem ismert az ezen eljáráshoz szükséges személyi, tárgyi feltételek megléte, a jogszabályi környezet alkalmazsága. Ezen kérdések megválaszolása mellett szükséges lenne vizsgálni azt is, hogy az emberi/családi kapcsolatok megromlása, helyreállításának – mediáció – hiánya hogyan befolyásolhatja a szabadulás utáni bűnismétlést. Ezen ismeretek birtokában kaphatnánk tehát egy igazán átfogó és általánosan reprezentatív képet arról, hogy van-e, ha igen, milyen formában – ahogy példálózó jelleggel nevesítettem is: reintegráció, intervenciós program – létjogosultsága a magyar büntetés-végrehajtásban az áldozat-elkövető közötti békéltetésnek.

WINDT SZANDRA¹

A GYERMEKEK SZEXUÁLIS KIZSÁKMÁNYOLÁSÁRÓL

Bevezetés

2020 decemberében ünnepli 20. születésnapját a Palermói Jegyzőkönyv,² ami 2000-ben előremutató, fontos lépés volt, hiszen a nemzetközi szervezett bűnözés elleni Egyezményt egészítette ki. Céljaként fogalmazta meg az emberkereskedelem megelőzését és az ellene való fellépést, különös figyelmet fordítva a nőkre és a gyermekekre. Az elmúlt két évtizedben jelentős mértékű társadalmi, gazdasági változás történt, nem is szólva 2020 végén a koronavírus-járványról és annak (egyelőre beláthatatlan) következményeiről.

Sajnálatos, hogy az emberkereskedelem az elmúlt húsz évben még inkább teret nyert, annak ellenére, hogy a szexuális, a munka és az ún. egyéb célú kizsákmányolás ellen a nemzetközi szervezetek – és ennek hatására a nemzeti szervek is – egyre inkább igyekeznek fellépni, több-kevesebb sikerrel.³ Ugyanakkor ez a jelenség az offline mellett már az online térben is megvetette a lábát. Noha maga a kizsákmányolás az offline térben valósul meg, egyre több cselekmény kapcsolódik hozzá a kibertérben, ami további nehézséget jelent felderítési, megelőzési szempontból.

A kizsákmányolás kifejezés jobban kifejezi a jelenséget, mint az emberpiacra utaló (és azóta ettől nehezen elrugaszkodó) emberkereskedelem. Ezen jelenségen belül a szexuális kizsákmányolás rendkívül „népszerű” – a szervezett bűnözés egyik sikerágazataként aposztrofálják, amely hazánkban is jelen van és nem csupán a határon átnyúló jelleg a jellemző. A gyermekek (18 év alattiak) szexuális kizsákmányolásának elszaporodása különösen figyelemfelkeltő tendencia⁴, bár korántsem új jelenség – annak kibertérben történő

1 Dr. Windt Szandra PhD, tudományos főmunkatárs, Országos Kriminológiai Intézet (OKRI)

2 2006. évi CII. törvény az Egyesült Nemzetek keretében, Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni Egyezménynek az emberkereskedelem, különösen a nők és gyermekek kereskedelme megelőzéséről, visszaszorításáról és büntetéséről szóló Jegyzőkönyve kihirdetéséről. A Jegyzőkönyv módosításának szükségességéről sok szerző szól l. pl. SCARPA, Silvia: *UN Palermo Trafficking Protocol Eighteen years on: a Critique*. In: Winterdyk, John- Jones, Jackie (eds): *The Palgrave International Handbook of Human Trafficking*, Palgrave Macmillan, 2020., 623–640.

3 l. pl. a 2017-18-as adatokat tartalmazó Bizottsági jelentést: *Third report on the progress made in the fight against trafficking in human beings*, 2020., COM (2020) 661 final.

4 Különbséget kell tenni a gyermekek szexuális bántalmazása, kizsákmányolása és a gyermekkereskedelem

térnyerése az utóbbi évek digitális devianciáinak jelentős részét teszi ki, ami a COVID-19-járvány idején még inkább megerősödött.⁵ Egyes adatok szerint *minden ötödik* gyermek szexuális kizsákmányolás áldozatává vált Európában.⁶

2020-ra mind uniós, mind hazai szinten történtek fontos lépések a gyermekek szexuális kizsákmányolásának felszámolása érdekében, az alábbiakban ezek rövid bemutatása olvasható. Ezt követően a gyermekprostitúció kihasználása büntett tárgyában, 2020-ban végzett OKRI-kutatás elsődleges következtetéseit vonjuk le.

Nemzetközi kitekintés

„Az Európa Tanács Egyezménye a gyermekek védelméről a szexuális kizsákmányolás és a szexuális bántalmazás ellen” című, ún. Lanzarote-i Egyezményt⁷ hazánk 2010. november 29-én írta alá, de nem ratifikálta, csak 2015-ben. Ez a dokumentum a gyermekek szexuális kizsákmányolása és szexuális bántalmazása elleni harc megelőző, védelmező és büntető-jogi aspektusaira koncentrál, és létrehoz egy megfigyelő mechanizmust, az ún. Lanzarote Bizottságot.⁸

Ezt követően az Unió is fontosnak tartotta, hogy irányelvben (2011/93/EU⁹) minimum-szabályokat állapítson meg a bűncselekményi tényállások és szankciók meghatározására a gyermekek szexuális bántalmazása és szexuális kizsákmányolása, a gyermekpornográfia, valamint a gyermekekkel való, szexuális céllal történő kapcsolatfelvétel területén. Ezen irányelv e bűncselekmények megelőzésének és áldozataik védelmének erősítését szolgáló rendelkezéseket vezet be. A gyermekek szexuális kizsákmányolását érintő bűncselekmé-

között vö. Trafficking in Children, Greta 6th report (2016) <https://rm.coe.int/6gr-extract-web-en/16808b6552> (letöltve: 2020. 09. 23.)

5 l. erről az Europol jelentését, amely 2020 nyarán jelent meg: <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/exploiting-isolation-offenders-and-victims-of-online-child-sexual-abuse-during-covid-19-pandemic> (letöltve: 2020. 10. 15.)

6 COM (2020) 607 final, Brüsszel, 2020. július 24., 1.

7 2007. október 25.

8 A Lanzarote Bizottság az Európa Tanács Lanzarote-i Egyezményének betartását felügyelő szervezete 2019 júniusában adta ki a magyar helyzetre vonatkozó jelentését. L. <https://rm.coe.int/assessment-by-the-lanzarote-committee-of-the-follow-up-given-by-the-hu/168094d2d2> (letöltve: 2020. 10. 05.)

9 Az Európai Parlament és a Tanács 2011/93/EU irányelve (2011. december 13.) a gyermekek szexuális bántalmazása, szexuális kizsákmányolása és a gyermekpornográfia elleni küzdelemről, valamint a 2004/68/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról.

nyek között a gyermekpornográfiával és a gyermekprostitúcióval kapcsolatos magatartásokat említi a 2011/93/EU irányelv.¹⁰

A gyermekprostitúció jelentése az irányelv alapján: *gyermek felhasználása szexuális cselekményekre, ahol pénzt, egyéb díjazást vagy ellenértéket adnak vagy ígérnek azért cserébe, hogy a gyermek szexuális tevékenységben vegyen részt, függetlenül attól, hogy azt a gyermek vagy harmadik személy számára adják vagy ígérik.*¹¹

A 2011/93/EU irányelvben a Bizottság hangsúlyozta, hogy annak teljes mértékben ki kell egészítenie az emberkereskedelem megelőzéséről és az ellene folytatott küzdelemlről, az áldozatok védelméről szóló, 2011. április 5-i 2011/36/EU európai parlamenti és tanácsi irányelvet, mivel az emberkereskedelem egyes áldozataiban egyben szexuális bántalmazás vagy szexuális kizsákmányolás gyermek áldozatai is.

Az Európai Bizottság 2016-ban, a 2011/36/ EU irányelvvel¹² kapcsolatban készült, ún. átültetési jelentésében éppen emiatt szól a gyermekkereskedelem vonatkozásában az uniós jog átültetésében fennálló hiányokról: a különös gyermekvédelmi intézkedésekről, a gyermekkor védelméről és a gyermekek életkorának meghatározásáról, a büntetőeljárás előtti és alatti védelmükről, a feltétel nélküli segítségnyújtás igénybevételéről, a kártérítésről, a büntetés mellőzéséről, a gyermek áldozat családtagjainak nyújtott segítségről és támogatásról, és nem utolsósorban a megelőzésről.¹³

Az Európai Parlament 2017. december 14-i állásfoglalása a gyermekek szexuális bántalmazása, szexuális kizsákmányolása és a gyermekpornográfia elleni küzdelemlről szóló, 2011. december 13-i 2011/93/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv végrehajtásáról

10 A gyermekpornográfiáról itt nem szólunk, erről l. SZABÓ Judit – CSAPUCHA Bernadett: *A gyermekpornográfia büntetvény jogalkalmazói gyakorlata, különös tekintettel a bűncselekmény tényállását megvalósító fiatalkorúakra.* Ügyészégi Szemle 2020. 2. szám, <http://ugyeszsegiszemle.hu/hu/202002/ujsag#22> (letöltve: 2020. 09. 28.)

11 2. cikk d)

12 az emberkereskedelem megelőzéséről és az ellene folytatott küzdelemlről, az áldozatok védelméről, valamint a 2002/629/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról (2011. április 5.)

13 Jelentés az emberkereskedelem megelőzéséről és az ellene folytatott küzdelemlről, valamint az áldozatok védelméről szóló 2011/36/EU irányelvnek való megfeleléshez a 23. cikk (1) bekezdése értelmében szükséges intézkedések tagállamok általi meghozatala mértékének értékeléséről, 2016., (COM/2016/722 final), 17. A megelőzésről itt bővebben nem szólunk, de mindenképpen megemlítendő az ún. fehérenemű-szabály. Erről l. bővebben: <http://www.csagyi.hu/hirek/item/1023-a-fehernemu-szabaly-tanitsuk-meg-a-gyerekeknek-hogyan-vedhetik-meg-magukat-a-szexualis-visszaelesektol> (letöltve: 2020. 10. 09.).

[2015/2129(INI)] szintén megemlíti, fontos mérföldkő.¹⁴ Ebben a Parlament felszólítja az összes uniós intézményt és tagállamot, hogy tegyék meg a megfelelő intézkedéseket a fizikai és pszichológiai erőszak minden formájának megakadályozása érdekében, beleértve a fizikai és szexuális bántalmazást, valamint a szexuális kizsákmányolást, és védjék meg ezektől a gyermekeket; felszólítja az összes uniós intézményt és tagállamot, hogy tegyenek egységes és hatékony lépéseket a szexuális zaklatás és kizsákmányolás, továbbá általában a gyermekek elleni összes szexuális bűncselekmény felszámolására; felszólítja az uniós intézményeket és a tagállamokat, hogy tekintsék prioritásnak a gyermekek védelmét az olyan politikák meghatározása és végrehajtása során, amelyek negatív hatással lehetnek rájuk.

Ezt követően, az Europol már a 2018-as kiadványában kiemeli: a gyermekek interneten történő szexuális kizsákmányolása a kiberbűnözés egyik legaggasztóbb aspektusa, amely a 2019-es kiadvány szerint további növekedést mutat, nem beszélve a 2020-as további emelkedésről.¹⁵

2019-ben még két fontos dokumentum látott napvilágot: a *Tanács következtetései a gyermekek szexuális zaklatása elleni küzdelemről*¹⁶, amelyben kiemelik, hogy „a gyermekek szexuális zaklatása és szexuális kizsákmányolása elleni küzdelem gyakran jelent egyidejűleg a szervezett bűnözés és az emberkereskedelem elleni küzdelmet is”¹⁷, valamint az *Európai Parlament állásfoglalása*¹⁸ a gyermek jogairól szóló ENSZ-egyezmény 30. évfordulója kapcsán a gyermekek jogairól, amely elítéli többek között a gyermekekkel szembeni erőszak minden formáját, beleértve a fizikai, a szexuális és a verbális erőszakot, az online és az offline erőszakot, a prostitúciót és az emberkereskedelmet.¹⁹

14 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?qid=1584708393348&uri=CELEX:52017IP0501> (letöltve: 2020. 10. 09.)

15 Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA) 2019. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/internet-organised-crime-threat-assessment-iocta-2019> (letöltve: 2020. 10. 12.), 31–32.

16 <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12862-2019-INIT/hu/pdf> (letöltve: 2020. 10. 02.)

17 4. pont

18 (2019/2876(RSP)) (2019. október 8.) https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/B-9-2019-0180_HU.html (letöltve: 2020. 10. 02.)

19 I. még ezzel kapcsolatban a 2019. május 24-i ENSZ-határozatot: ENSZ, Gazdasági és Szociális Tanács, Bűnmegelőzési és Büntető Igazságszolgáltatási Bizottság, Countering child sexual exploitation and sexual abuse online https://www.unodc.org/documents/commissions/CCPCJ/CCPCJ_Sessions/CCPCJ_28/ECN152019_L3REV1_e_V1903716.pdf (letöltve: 2020. 10. 22.)

2020 nyarán az Európai Bizottság nyilvánosságra hozta *a gyermekek szexuális kizsákmányolása elleni küzdelemre irányuló, 2020-2025 évekre szóló stratégiáját*.²⁰ A következő öt évre szóló stratégiában már kiemelik, hogy a 2011/93/EU irányelv frissítésre szorul.

2019-ben az irányelv megelőzéssel kapcsolatos szabályainak át nem ültetése miatt a Bizottság 23 tagállammal szemben kötelezettségszegési eljárást indított. Ugyanakkor hangsúlyozták, hogy a 2011/93/EU irányelv tagállami végrehajtását le kell zárni.

Itt olvasható, hogy Európában minden ötödik gyermek szexuális erőszak valamely formájának áldozata. Erre az aggasztó tényre határozott és átfogó választ sürget az Európai Bizottság nyolc kezdeményezés meghatározásával, amelyek egyrészt a gyermekek védelmét szolgáló megfelelő jogi keret végrehajtása és fejlesztése, másrészt a bűnüldözési válaszlepek megerősítése és az összes érdekelt fél közötti együttműködés-fokozás területeit fedik le.

Magyar lépések 2020-ban

A hazai jogalkotás is fontos lépéseket tett a gyermekek szexuális kizsákmányolásának hatékonyabb felszámolása érdekében. 2020 februárjában hatályba lépett az 1046/2020. (II. 18.) Kormányhatározat az emberkereskedelem elleni küzdelemről szóló 2020–2023 közötti nemzeti stratégiáról, valamint az annak végrehajtását szolgáló, a 2020-2021 közötti időszakban végrehajtandó intézkedési tervről című dokumentum, amelynek első stratégiai célkitűzése kiemelt figyelem fordítása az emberkereskedelem 18 év alatti áldozataira.

Ezt követően, 2020. március 10-én fogadta el az Országgyűlés *az emberkereskedelem áldozatainak kizsákmányolása elleni fellépés érdekében szükséges egyes törvények módosításáról* szóló 2020. évi V. törvényt, amely a gyermekvédelmi törvény, a szervezett bűnözés elleni fellépésről szóló törvény, a szabálysértési törvény és a büntető törvénykönyv módosítását is tartalmazza. Ez alapján a tizennyolcadik életévüket be nem töltött személyek szexuális szolgáltatás nyújtására nem ajánlkozhatnak fel – ugyanakkor rögzíti azt is, hogy ezek a kiskorúak nem bűnelkövetők, hanem alapvetően a prostitúció áldozatai, így a fenti tilalom megszegése esetére a javaslat nem ír elő szabálysértési felelősségre vonást. Büntet-hetőséget kizáró ok, ha a szexuális szolgáltatás nyújtására felajánlkozó személy az elkövetéskor a tizennyolcadik életévét nem töltötte be.

Az *emberkereskedelem feltételezett áldozatává vált gyermekekre* nézve is (speciális ellátási szükséglet szabályozása, gondozási hely megjelölése) új jogintézményt, *az általános védelmi intézkedést* vezette be a jogalkotó, amelynek keretében a szexuális szolgáltatásra

felajánlkozás tilalmát megszegő tizenhét év alatti, családjában nevelkedő személyt a rendőrség a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvény alapján – az ideiglenes hatályú elhelyezés szabályai szerint – speciális gyermekotthonban helyezi el. Az e jogintézmény gyakorlati alkalmazása során felmerült kérdésekről 2020 végén még nem rendelkezünk információval.

A (gyermekek) szexuális kizsákmányolás(a) jelenségébe tartozó cselekményeket négy különböző tényállás is büntetni rendeli: az emberkereskedelem (Btk. 192. §), a kerítés (Btk. 200. §), a prostitúció elősegítése (Btk. 201. §) és a gyermekprostitúció kihasználása (Btk. 203. §).

A 2020. évi V. tv. az emberkereskedelem és más tényállások mellett a gyermekprostitúció kihasználását is módosította, a büntetési tételt megemelte.²¹ Ezt megelőzően a gyermekprostitúció kihasználása (Btk. 203. §) törvényi fenyegetettsége nem tükrözte kellően a cselekmény társadalomra veszélyességét.

Gyermekprostitúció kihasználása

A Btk. 203. § (1)–(4) bekezdéseiben szabályozott gyermekprostitúció kihasználásának bűncselekménye a 2011/93/EU irányelvnek megfelelően a tizenhét év alatti életévüket be nem töltött személyek szexuális kizsákmányolás elleni védelmét szolgálja 2013. július elsejétől.

A Polt Péter szerkesztésében készült Btk. Kommentár szerint ennek a bűncselekménynek „a jogi tárgya a gyermekprostitúcióra ráépülő szervezett bűnözői körök üldözéséhez és a gyermekprostitúció visszaszorításához fűződő társadalmi érdek.”²²

A Btk. 203. §-ának (2) bekezdése valamennyi, tizenhét év alatti életévüket be nem töltött személy prostituálttá válása ellen hat, a cél a kiskorúak – prostitúció útján történő – szexuális kizsákmányolás elleni védelme.

A gyermekprostitúció kihasználása (Btk. 203. §) a kriminálstatisztikai adatok alapján nem „jelentős” bűncselekmény, bár a Btk. 192. § alapján gyűjtött adatokhoz képest magasabb

21 Az emberkereskedelem tényállását érintően 2020. július elsejétől: a kényszermunka tényállás megszűnt és a 192. §-ba került. A törvényalkotó az üzletszerűséget hatályon kívül helyezte és a rendszeres előnyserzés célzatát emelte be, amely a jogalkalmazók számára a gyakorlat megfelelő kialakításáig fejtdörést okozhat. Erről l. bővebben: BALOGH Krisztina – HUSZÁR Julianna – WINDT Szandra: *Büntetés helyett védelem – egy emberkereskedelmes ügy alapján*. Ügyészek Lapja 2020/4., 19–34.

22 POLT Péter (főszerk.): *Új Btk. Kommentár, 4. rész, Különös rész*. Nemzeti Közszoigálati Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013., 32.

számokat mutat. 2013. július elseje óta a regisztrált bűncselekmények száma 2015-ben haladta meg az 50-et, egyébként annál sokkal kevesebb volt. Összesen a vizsgált időszakban (2014-2019 között) 178 olyan regisztrált bűncselekmény volt, amely a Btk. 203. § alapján minősült.²³

A gyermekprostitúció kihasználását jellemzően ellenszolgáltatás nyújtásával, illetve kintartással valóították meg: magyar férfiak magyar sértettek sérelmére. Azaz egyrészt a felhasználó, a kliens, másrészt a szexuális szolgáltatást nyújtó gyermekkorút kihasználó, az általa keresett pénzből élő kintartott ezeknek a cselekményeknek a megvalósítója.

Az Országos Kriminológiai Intézetben – az Int. Mtv. A. 3-as számú kutatás keretében²⁴ – 2020-ban bekértük minden megyéből az elmúlt hét év ügyészégi házi iratait. Összesen 89 irat feldolgozására került sor, amelyekben 140 elkövető és 159 sértett szerepelt: 141 lány (89%) és 18 fiú (11 %).²⁵

A gyermekprostitúció kihasználásával kapcsolatban az ügyészi gyakorlat alapján sértettekkel kapcsolatos megállapítások, valamint eljárási és jogdogmatikai kérdések fogalmazódtak meg.²⁶

A gyermekprostitúció sértettjei jellemzően gyermekotthonokból, nevelőszülőktől, diszfunkcionális családokból kerülnek ki: az utcai prostitúció mellett egyre gyakoribbak az internetes hirdetések. A sértettek életkörülményei rendezetlenek, anyagi és erkölcsi támogatást nyújtani tudó családi háttérrel vagy egyéb kapcsolatokkal nem rendelkeznek, alacsony iskolázottságúak, tanulmányaikat nem folytatják, jövedelemük nincs. Könnyen befolyásolhatók éppen az erős szülői kapcsolatok hiánya miatt. Gyakran „szerelmi”, élettársi kapcsolat fűzi őket a terheltekhez.

A sértettek magatartására jellemző, hogy a büntetőeljárás kezdetén feltárják a velük történeteket, de a későbbi, tanúkénti kihallgatások során igyekeznek a terhelteket mentő valóságokat tenni, és az eljárás eredménye alapvetően nem érdekli őket. Ezen magatartások a bűncselekmények felderítését, a terheltek büntetőjogi felelősségre vonását nagyban nehezítik.

A statisztika szerint a rendőrség, illetve a bűncselekményt észlelő személy feljelentése alapján indul az eljárás, a sértett ritkán tesz feljelentést. A cselekményben résztvevők között időnként kiéleződő elszámolási viták, személyes ellentétek, szerelemfélések eseti

23 2018 második félévétől új adatgyűjtési módszer alapján gyűjtik az adatokat.

24 „A gyermekprostitúció kriminológiai, szociológiai jellemzői” címmel

25 Az iratelemzés eredményeiről most itt nem szólunk.

26 Ezúton is köszönjük a megyei tapasztalatok bemutatását.

jelleggel feljelentés megtételéhez vezetnek, azonban az egymással szemben álló személyi bizonyítékok, a gyakran megváltoztatott vallomások – az egyéb terhelő adatok hiányában – jelentősen megnehezítik, ellehetetlenítik a büntetőjogi felelősség tisztázását.

Az elmúlt évek ügyészi tapasztalatai szerint a sértettek is inkább abban érdekeltek, hogy a hatóságok ne értesüljenek a bűncselekményekről.

A gyermekprostitúció kihasználása esetén (csakúgy, mint az emberkereskedelemlnél – Btk. 192. §) a *felderítés* és a *bizonyítás* nehézséget okoz amiatt, hogy a prostitúcióra kényszerített vagy rávett személy érzelmi (és anyagi) függőségben van az elkövetővel, illetve a gyermeket gyakorta fenyegetéssel, bántalmazással kényszerítik szexuális szolgáltatások végzésére. Ha a nyomozó hatóság be is szerzi a terhelő tanúvallomást, az ilyen tanúknál nehéz elérni, hogy azt az eljárás során mindvégig következetesen fenntartsák, illetve, hogy a tanú az eljárás során a hatóság rendelkezésére álljon – jellemző, hogy a sértett elszökik. Emiatt tartózkodási helyük megállapítása nehézségekbe ütközik, az eljárási cselekményeken önszántukból csak ritkán jelennek meg. E mögött gyakran félelem, de sok esetben új kapcsolat húzódik meg.

Ezek a sértett tanúk előéletük, valamint az átélt trauma hatására eleve bizalmatlanok mindenkivel (így a hatóság tagjaival is), ezért sok esetben nehéz velük együttműködni, esetükben segítő bevonása mindenképpen szükségesnek mutatkozik²⁷, valamint az is, hogy a nyomozó hatóság proaktív módon lépjen fel (leplezett eszközök alkalmazásával, a vagyon felderítésével stb.).

Az eljárás során kiemelt figyelmet kell fordítani a kiskorú sértettek személyiségképének, erkölcsi fejlettségüknek, illetőleg családi háttérüknek és életminőségüknek a feltárására is. Egyes esetekben felmerült a *kiskorú sértettek szavahihetőségének kérdése, számos megszüntető határozat született amiatt, hogy a sértettek nyilatkozataikat nem tudták semmivel alátámasztani, néhányan maguk is elismerték, hogy nem a valóságot mondták el.*

A gyermekprostitúció kihasználása miatt indult eljárásokban a *bizonyítás (egyik) központi elemévé lépett elő annak kérdése, hogy a terhelte, sok esetben a felhasználó, a szolgáltatást igénybe vevő tudta-e a sértett (valódi) életkorát. A vádlottak védekezése ilyenkor arra irányult, hogy a sértettet idősebbnek, esetleg felnőtt korúnak hitték, ebben a hitükben ráadásul a sértett is gyakran megerősítette őket. Bírói mérlegelés függvénye, hogy ez a védekezés meny-*

27 Ezek mellett a sértettek fizikai és lelki megpróbáltatásainak feldolgozása miatt is.

nyiben elfogadható – két ügyben a tényállás és a sértett személye is megegyezett: a bíróság az egyik vádlottat első fokon felmentette²⁸, a másikat pedig elítélte.²⁹

Sok esetben hosszú idő telik el, mire az ügy tárgyalási szakaszba jut, mely idő alatt a sértett idősödése, testi változása is elkerülhetetlen. Évekkel később nehézségekbe ütközik annak megállapítása, hogy a sértett elkövetéskori életkorát az akkori kinézetéből az elkövető meg tudta-e állapítani. (Az egyik feldolgozott ügyben még 2013-ban előremutató volt, hogy a sértettek kihallgatásakor kép- és hangfelvétel készült, így a felvételek alapján évekkel később is egyértelmű volt, hogy a sértettek akkor 18 év alattinak látszódtak.³⁰)

A sértettek különleges bánásmódot igényelnek ezekben az ügyekben. Ennek megfelelően az új Be. rendelkezései alapján a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy részvételével zajló eljárási cselekmény esetén lehetőség szerint, 14 év alatti személynél pedig mindenképpen kép- és hangfelvétel készül [Be. 87. § (1) a) és 88. § (1) d)].³¹

A gyermekprostitúció kihasználása büntettének a Btk. azonos fejezetében szereplő más bűncselekményekkel való *halmazatáról szintén szót kell ejteni*.

A Nyíregyházi Járási Ügyészség Fk. 1753/2016. számú ügyében a váddal egyezően alapította meg a minősítést az elsőfokú bíróság, amivel a másodfokon eljáró Nyíregyházi Törvényszék nem értett egyet, helyette a súlyosabban minősülő *prostitúció elősegítésének* büntettét (Btk. 201. §) állapította meg.³² A bíróság szerint a két bűncselekményt úgy lehet elhatárolni, hogy vizsgálni kell a prostitúciós tevékenység folytatásának elhatározásához vezető folyamatot, és ha döntően *külső hatásra*, mások rábeszélésére kezdte el a prostitúciót a sértett, az *prostitúció elősegítése büntettének* minősül, míg ha a *sértett elhatározása*

28 Budapesti VIII. Kerületi Ügyészség 2783/2016. számú ügy.

29 Budapesti VIII. Kerületi Ügyészség 1406/2017. számú ügy. A felhasználó tudattartalmának bizonyítása a 2020. július elsejével hatályba lépő, új emberkereskedelem tényállás alapján további elhatárolási kérdéseket vet fel a gyermekprostitúció kihasználásával. Erről I. BALOGH K. – HUSZÁR J. – WINDT Sz. (2020) i. m.: 19–34.

30 Budapesti I-XII. kerületi Ügyészség 4471/2013 számú ügy. Ez az ügy rendkívül elhúzódott, a bűncselekmény elkövetésének ideje 2013 júliusa volt, akkor a sértettek 11 és 13 évesek voltak. 2015. március 20-án a Be. 190. § (1) b) alapján megszüntették a nyomozást, amelyet később hatályon kívül helyeztek. Jogerős ítélet végül 2019. június 2-án született.

31 I. erről még: Kriss Anna: *A kiskorú áldozatok kímélete az igazságszolgáltatásban*. Ügyészségi Szemle 2019/2., 44–52.

32 I. Fkf.31/2017/3-as számú ítéletében 2017. március 31-én.

önkéntes volt, vagy nem döntően a terhelt rábírására folytatta a prostitúciót, akkor a gyermekprostitúció kihasználásának büntettét állapítja meg a bíróság.

További kérdés, hogy a gyermekprostitúció kihasználásával a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett kerítés is halmazatban állhat-e. A minősítéssel kapcsolatos probléma abból adódik, hogy a 18. életév be nem töltöttsége kétszeres értékelésnek tekinthető-e.³³

A 2019. előtti gyakorlat a Btk. 200. § (4) bekezdés a) pontja szerint minősülő kerítés büntettét és a Btk. 203. § (3) bekezdésébe ütköző, prostitúciót folytató személlyel kitartással elkövetett gyermekprostitúció kihasználásának büntettét halmazatban állapította meg. Ezen bűncselekmények elkövetése során az elkövető elsődleges célja az, hogy a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy által folytatott prostitúcióból anyagi hasznot szerezzen, a prostitúciót folytató személlyel tartassa ki magát.

A Legfőbb Ügyészség emberkereskedelem tárgyában kiadott iránymutatásai³⁴ alapján fontos szemléletváltás következett be, és a folyamatban lévő ügyekben a tizennyolcadik életévét be nem töltött sértettek sérelmére elkövetett kerítés büntette helyett a cselekmények minősítését módosították a Btk. 192. § (2) bekezdésébe ütköző, kizsákmányolás céljából elkövetett emberkereskedelem büntetté.

A tizennyolcadik életévét be nem töltött sértettnek életkora, élethelyzete miatt *nincs szabad döntési akarata, elfogadható választási lehetősége, ezért érvényesen nem egyezhet bele a saját kizsákmányolásába. Ezen esetekben a sértett önkéntességére (sértett ajánlkozására) hivatkozni nem lehet, továbbá nem menti az elkövetőt az sem, ha nem alkalmazott fenyegetést, erőszakot a sértettel szemben, a sértett nem érzi magát áldozatnak, vagy egyenesen védi a futtatóját, illetve csupán anyagi okokból végzi a prostitúciós tevékenységet.*³⁵

Összegzés

Az Európai Bizottság 2020 októberében közzétette legújabb jelentését az emberkereskedelemmel kapcsolatban: az emberkereskedelem 2017-ben és 2018-ban, az unió tagállamai-

33 Ezekről a kérdésekről l. bővebben: HUSZÁR Julianna – WINDT Szandra: *Szemléletformáló tréning, avagy a rendőr, az ügyész, a bíró és öt emberkereskedelmes ügy.* *Ügyészek Lapja* 2020/1., 57–65. és BALOGH K. – HUSZÁR J. – WINDT Sz. (2020) i. m.: 19–34.

34 A 2018. októberi KSB 3771/2018/5-I – NF. 3889/2014/11. és a 2019. májusi KSB 3771/2018/45-II. – NF. 3889/2014/17-II. számú kiegészítő iránymutatás.

35 l. bővebben: HUSZÁR J. – WINDT Sz. (2020) i. m.

ban bejelentett áldozatainak teljes száma 14 145 volt³⁶, a korábbi 13 461-hez képest (2015-2016). Az áldozatok valódi száma a magas látencia miatt jóval nagyobb lehet.

Az emberkereskedelem áldozatainak állampolgársága szerinti első öt uniós tagállam az abszolút számok alapján Románia, Magyarország, Franciaország, Hollandia és Bulgária. Hazánk érintettsége uniós szinten 2017-2018-ban továbbra is jelentős volt.

Az összes unión belüli áldozat közel háromnegyede nő (nők és lányok), akiket főként szexuálisan zsákmányoltak ki. A Bizottsági jelentés szerint a gyermekek továbbra is az EU-n belüli áldozatok jelentős számát teszik ki, és jellemzően szexuális kizsákmányolást szenvednek el.³⁷

2020 végén kevés dolog biztos, de az mindenképpen, hogy a szexuális kizsákmányolásról, különösen a gyermekek sérelmére történőről még inkább beszélnünk kell.

A gyermekek szexuális kizsákmányolása összetett, így tanulmányozásának is sokoldalúnak kell lennie: nemcsak az emberkereskedelem, hanem a gyermekprostitúció kihasználása büntett vizsgálata is szükséges, amire azonban eddig kevés hangsúlyt fordítottunk.³⁸ Ezzel kapcsolatban kevés információ áll rendelkezésre, a jelenségről kevés valódi, kutatókon alapuló ismeretünk van, ami elengedhetetlen a megfelelő megelőzés kidolgozásához, az egységes jogalkalmazói gyakorlat kialakításához, és általában a figyelem felhívásához.

Az OKRI-ban végzett, a gyermekprostitúció kihasználása büntett iratainak elemzése során közel 160 sértettet rögzítettem. Nézőpont kérdése, hogy ez a szám sok vagy kevés.

36 Az Egyesült Királyság adatait nem számolva, az EU 27 tagállamában. Az Egyesült Királyságban rendkívül magas volt a regisztrált áldozatok száma ebben az időszakban: 12 123. Az EU 28 tagállamában így összesen: 26 268 regisztrált áldozat volt. Data collection on trafficking in human beings in the EU, https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/study_on_data_collection_on_trafficking_in_human_beings_in_the_eu.pdf, (letöltve: 2020. 11. 05.), 9.

37 Third report on the progress made in the fight against trafficking in human beings, 2020., COM (2020) 661 final, 3.

38 Néhány tanulmányt említenék azért a teljesség igénye nélkül: VARGA-SABJÁN Dóra – SEBHELYI Viktória: *Gyermekprostitúció – magyarországi helyzetkép emberi jogi és pszichológiai nézőpontból*. Fundamentum 2018. (22. évf.) 1. sz., 41–57. és KOVÁCS István: *Az emberkereskedelemmel szorosan kapcsolódó prostitúciós bűncselekmények – különösképpen a gyermekprostitúció – áldozatainak emberi jogainak hazai vonatkozásai*. Polgári Szemle 2014. (10. évf.) 3–6. sz.

RITTER ILDIKÓ¹

AZ ÖRDÖG A RÉSZLETEKBEN LAKOZIK 2.

AZ ORSZÁGOS BÜNTETÉSI GYAKORLAT ALAKULÁSA

A KÁBÍTÓSZER-KERESKEDELEM MIATT INDULT ÜGYEKBE

Az előző számban hasonló címmel elkezdtem bemutatni annak a vizsgálatnak az eredményeit, amely a kábítószer-kereskedelem miatt indult ügyek hazai büntetéskiszabási gyakorlatának megismerését célozta, és amely 2019-ben egy megyei főügyészség javaslatára indult „*A büntetési gyakorlat szigorodása a kábítószer-kereskedelem esetében*” címmel.

A címet a főügyészség „adományozta”, én pedig megtartottam és hipotézisként kezeltem, amelyet a vizsgálati eredmények vagy megerősíteni, vagy elvetni voltak hivatottak.

Az előző számban publikussá vált, hogy a kutatási hipotézis „elesett”; az egyik fő indikátor, a kirótt szabadságvesztés büntetések egy főre jutó időtartama az elmúlt mintegy tíz évben szinte semmit nem változott, azaz nem állítható, hogy általánosságban szigorodott volna hazánkban a *kábítószer-kereskedelem miatt indult ügyekben a büntetési gyakorlat*. Sőt, még a *büntetési, intézkedési nemek szerinti eloszlásban sem történt jelentős elmozdulás*, annak ellenére, hogy időközben a jogszabályi környezet is megváltozott. A 2012. évi C. törvény hatályba lépésével a jogalkotó ugyan kissé „átrendezte” a jogalkalmazói gyakorlatot, azonban a kínálati oldali direkt kábítószer-bűncselekményekre vonatkozó büntetési tételkereteket, egyetlen kivételtől eltekintve, változatlanul hagyta.

Habár a büntetési gyakorlat szigorodásának legfőbb indikátora nem jelzett változást, további indikátorok módosult büntetéskiszabási gyakorlatról tanúskodnak. Jelen tanulmányban ezek bemutatását folytatom.

Mert az ördög a részletekben lakozik...

Területileg differenciált drogpiazi szerepek és drogkereskedelmi disztribúciós stratégiák

Ott „hagytuk félbe”, hogy a Borsod-Abaúj-Zemplén, Jász-Nagykun-Szolnok és Békés megye „vonal” sajátos kínálati oldali kábítószer-kereskelemmel bír, vagy legalábbis ezt ész-

¹ Ritter Ildikó tudományos munkatárs, OKRI

lelte a hatóság: a kábítószer-kereskedelem miatt eljárás alá vontak jelentős része család-apa vagy családanya, tevékenységük célja pedig a létfenntartás, a megélhetés, a gyerekek élelemhez juttatása volt. Az ország legszegényebb régióiban a deprivált családok számára a piti dealerként elkövetett drogkereskedelem szinte az egyetlen lehetőség a megélhetésre. Többségükben az eladók maguk is szerhasználók, ez a legolcsóbb módja számukra a valóság előli menekülésnek. A bárki, akár kiskorúak részére is, pár száz forintért eladott új pszichoaktív anyag segítségével fedezni tudják saját kábítószer-szükségletüket, illetve megvásárolhatják a család megélhetéséhez szükséges minimális javakat. Számos olyan esettel találkoztam, ahol drogfogyasztó anyja ebből tartotta el a gyermekeit. Sőt nem ritka jelenség, hogy egy-egy nagyobb család (szülő, nagyszülők, rokonság) összefog, és együtt természetnek, készítenek („házi Herbál”), vagy az internetről rendelnek és értékesítenek valamilyen kábítószerrel a környékbelieknek. Tipikus családi kisvállalkozásként működnek.

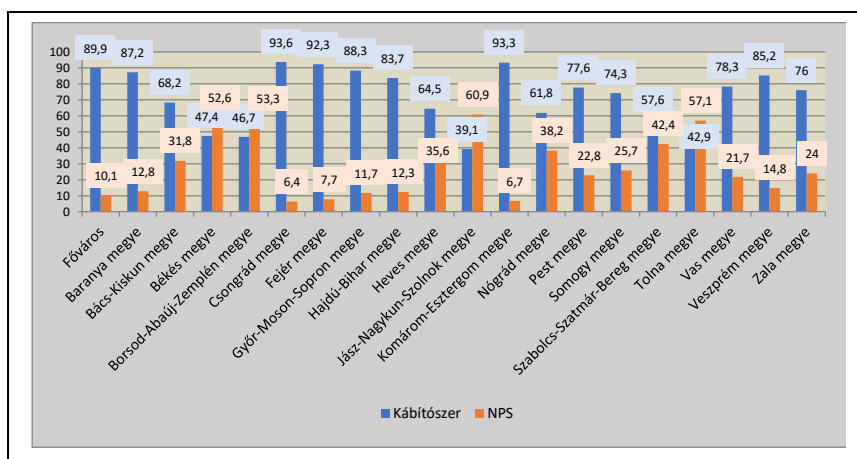
Ugyanakkor bűnmegelőzési és szociálpolitikai szempontból figyelmet érdemel, hogy a leszakadó régiók deprivált családjainak „túléléséhez” a drogkereskedelem [illetve ezeken a területeken csak az ún. olcsó NPS-ekre (új pszichoaktív anyagokra), „Herbálra” van kereslet] a közmunka mellett kényszerű eszköz lett; a kiszolgáltatottság és a lehetőségek hiánya szükségszerűen a bűnözés felé tolja őket, korán meghatározva az ott élő gyerekek, fiatalok életcéljait, elindítva kriminális karrierjüket. Ezek a szegregátumok sajátos belső drogfogyasztói mintázatokat és a pillanatnyi kielégülést (ki)szolgáló drogpiacot működtetnek.

Mindezek azt jelzik, hogy *Magyarország jövedelmi viszonyok alapján tagozódó település-struktúráját alapul véve eltérő drogpiacon, drogpiai szerepek és drogkereskedelmi disztribúciós stratégiák és marketingek detektálhatók az ország különböző részein.*

A szegény szegregátumokban és/vagy a többségében deprivált roma népesség által lakott kisebb településeken megfigyelhető a drogpiai cserekereskedelem jelensége: a lopott telefonoknak vagy egyéb műszaki cikkeknek kábítószerben vagy NPS-ben meghatározható ára van. A kínálati oldali kábítószer-bűnözésben évek óta észlelhető, látható a szegény szubkultúra megjelenése.

1. ábra

A mintába került ügyekben a kábítószeres és az új pszichoaktív anyagok megyei eloszlása (%)

A hazai, területi szinten differenciált *drogpiaci szerepek és drogkereskedelmi disztribúciós stratégiák* létét erősíti a mintába került ügyekben a kábítószeres és az új pszichoaktív anyagok megyei eloszlása is. Az 1. ábra jól szemlélteti és megerősíti azt a korábbi állítást, hogy a Borsod-Abaúj-Zemplén, Jász-Nagykun-Szolnok és Békés megye „vonatra” speciális kínálati oldali kábítószer-bűnözés jellemző, amely nagymértékben összefügg a térség lakosságának szocio-ökonómiai helyzetével. A mintába került ügyekben Tolna megye mellett e három megyében több esetben szerepelt NPS elkövetési tárgyként, mint kábítószer.

Ezek a területek – és szükséges még megemlíteni Szabolcs-Szatmár-Bereg megyét is, ahol ugyan 50% alatt volt az NPS-ek részesedése, de sokkal magasabb az arányértéke, mint a többi megyében – jóval nagyobb a kereslet az olcsó, akár házilag készített NPS-ek iránt, mint a drágább kábítószerekért. A lokális kínálati kábítószerpiac alkalmazkodik a kereslethez. *A drogpiaci szerepek és drogkereskedelmi disztribúciós stratégiák és marketingek sajátos jelleget öltenek, részlegesen leképezve a szocio-ökonómiai környezet legális gazdasági tevékenységeinek és szerepeinek mintázatát.*

Így ezeken a területeken a nyomozati és az abból „építkező” ügyészeti vádtevékenység is sajátos jelleget ölt, amihez, értelemszerűen az ítélkezési gyakorlat is igazodik.

Az érdemben hozott jogerős végzések jellemzői

„Az ítélet tábla odavágott nekem 9 évet, holott nem voltam visszaeső, és negyed annyit nem csináltam, mint a srác, aki földobott. [...] Én csak futár voltam. Négy hónap után kiderült, hogy a másodfok szerint a nagy mennyiség feltételezi a kereskedelmi szándékot, így mint terjesztést, befejezett cselekményként kell értékelni. Azt mondta a bírónő, hogy ez 5-20-as cselekmény, de utána jött a másodfok. A bíró azt mondta nekem: „Tamás, így van, ez nem terjesztés, ez csak behozatal”. Le is minősítette behozatalra, viszont az 5-15 év, a középérték 10, tehát ha 9-et ad, az teljesen rendben van.”

A mintába került ügyek mind jogerős végzéssel zárultak. Elsőfokú ítélettel zárult az esetek 37,4%-a, másodfokúval 62,5%-a, míg az ügyek 0,1%-ában perújításra került sor. A másodfokon eljáró bíróság a másodfokra került ügyek negyedében (24,9%), azaz minden negyedik ügyben módosította a minősítést, míg minden harmadikban – az ügyek 37,7%-ában – helybenhagyó végzés született. A másodfokra került esetek további 4,8%-ában csupán a minősítésen változtatott az eljáró hatóság, a határozatba foglalt büntetést helybenhagyta.

A fővárosi mintába került ügyek 81,3%-a másodfokon vált jogerőssé. Az esetek 27,3%-ában került sor minősítésváltozásra. A másodfokon eljáró fővárosi hatóság az esetek 71,7%-ában a Fővárosi Ítélet tábla, 28,3%-ában pedig a Fővárosi Törvényszék volt. A Fővárosi Ítélet tábla ügyeinek 43,2%-ában változtatott az elsőfokú bíróság minősítésén, míg a Fővárosi Törvényszéken mindössze a mintába került ügyeik 8,1%-ában. Mindezek az adatok megerősíteni látszanak Ignác György azon megállapítását, miszerint „... a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények esetén a Fővárosi Ítélet tábla az esetek túlnyomó részében nem osztja az elsőfokú bíróságnak a vád tárgyává tett cselekmény minősítéséről kialakított álláspontját. Ez arra utal, hogy a másodfokú határozatok nem orientálják megfelelően az elsőfokú bíróságok gyakorlatát, aminek az egyik oka az lehet, hogy a Fővárosi Ítélet tábla gyakorlata önmagában sem egységes.”²

Ugyanakkor arra is enged következtetni, hogy a Fővárosi Törvényszék és a Fővárosi Ítélet tábla között hangsúlyos jogértelmezési különbségek vannak. Ez pedig nemcsak leterheli a másodfokú hatóságot, de nem segíti elő a jogbiztonság érvényesülését sem. A jogértelmezési problémákat, ebből fakadóan differenciált joggyakorlatot indukáló szabályozás szinte előrevetíti a jogalkalmazás, a minősítés és az ítélezési gyakorlat differenciálódását is.

2 IGNÁCZ György: Kábítószer-kereskedelem és kábítószer birtoklása a Fővárosi Ítélet tábla gyakorlatában. In: Büntetőjogi Szemle 2017/1. szám, 43–44.

A jogszabályi környezet és a hatályos rendelkezések nem képesek modellezni a piaci szerepeket.

A büntetendő, elkövetői magatartások [készít, megszerez, tart, forgalomba hoz, az országba behoz, kivisz vagy az ország területén átvisz (1961. évi V. tv. 198. §); a termeszt, előállít, kínál, átad, forgalomba hoz, vagy azzal kereskedik (1978. évi IV. tv. 282. és 282/A. §)] a jelenség első kodifikációi óta, legalább 42 éve nem változtak, miközben a drogpia és a drogpia szerepek folyamatos mozgásban vannak.

A hatályos szabályozás a 42 évvel ezelőtti vagy még régebbi magatartásokat és fogalmakat próbálja ráerőszakolni az up to date drogpia magatartásokra; életszerűtlenné téve a jogszabályi környezetet, a jogalkalmazókat pedig a giertsen-i általános társadalommenedzsment hasznos eszközeivé degradálva.

Pedig *ma már egyértelmű, hogy a „flexibilis szerepstruktúrák és a kínálati oldali szerepdifúzió egy nagyon sajátos, sokszereplős, monolisztikus jegyeket magán viselő, de alapjaiban kompetitív, fragmentált drogpia működte*. Olyat, amely magán viseli a hazai kisvállalkozásokra jellemző piaci szerveződést és magatartást. [...] A hazai drogkereskedők az illegális piacra történő belépésük kezdeti szakaszában gyakran egyszerre többféle piaci szerepet is magukra öltenek: ők a befektetők, a drogkereskedők, a kommunikációs menedzserek, a futárok, a vegyészek, a nagybani és az unciás dealer-ek, sőt a behajtók is egyben. Nem ritka az sem, hogy valaki egyszerre többféle piaci szerepet, tevékenységet is egymaga végez éveken át. *Az összemosódó szerepek a fragmentált drogpia sajátosságainak „termékei*.” Ez nemcsak nagyobb profitot eredményez, de minimalizálja a lebukás kockázatát is.”³ Hiába a 2007/1. BJE, KB-k, ha sokszor az abban foglaltak sem segítenek a jogértelmezésben; ha a józan ész, a logika, a piac valósága mást diktál. A kábítószer-bűncselekményekhez társuló, a kínálati oldali magatartások esetében nem a cselekmény társadalmi súlyához, hanem kockázati bűncselekményként annak szimbolikus funkciójához igazodó, igazságosnak nevezhető büntetési tételkeret miatt még az ügyben érdemi döntést, végzést hozó bírák egy része is „felülírja a valóságot”, és diszkrecionális jogkörben nem a cselekmény jogi értelmezéséhez, definíciójához, hanem az elkövetés tényleges társadalmi súlyához alakítja a minősítést.

„... *Ehelyütt utal arra bíróság, hogy a középérték körüli büntetés kiszabása aránytalanul súlyos büntetést eredményezett volna, tisztán megtorló jellegű, eltúlzott büntetés kiszabását az ügy összes körülményeire figyelemmel a bíróság XY vádlott esetében különösen nem tartotta célravezetőnek.*”⁴

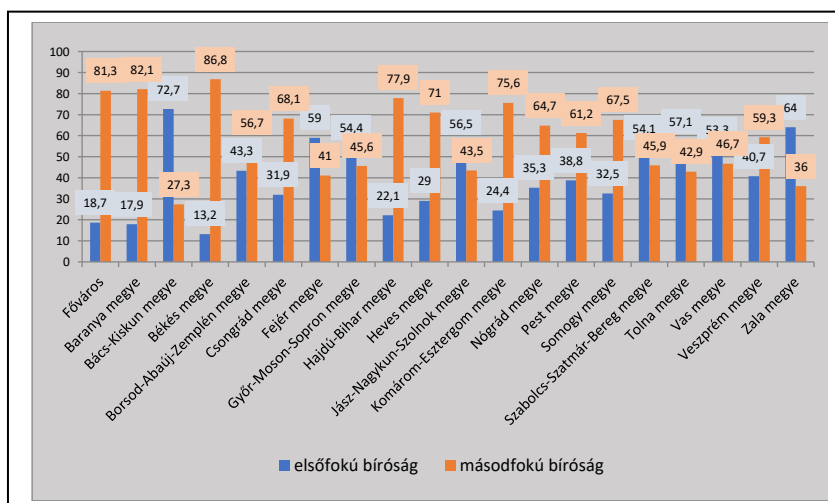
3 RITTER Ildikó: *Kábítószerfutárok Magyarországon II*. Kutatási beszámoló, OKRI, Budapest, 2017.

4 Részlet egy indoklásból.

Mindezek hozzájárulnak ahhoz, hogy a kínálati oldali kábítószeres-bűncselekmény miatt vádra került ügyek jelentős többségében a másodfokú bíróság hoz jogerős határozatot, továbbá, hogy a jogértelmezésben megfigyelhető nagyfokú diverzitás miatt gyakori a minősítésváltoztatás is. A következőkben vizsgáljuk meg a mintában a jogerő foka és minősítésváltoztatások szerinti megyei eloszlást és annak jellemzőit!

2. ábra

A mintába került ügyek megyei eloszlása a jogerős végzésnek foka szerint (%)

A grafikon jól szemlélteti, hogy a mintába került ügyekben a jogerős végzések többsége másodfokon született. A mintára vetített átlagérték 62,5% volt. 80% feletti másodfokú bírósági részvételt detektáltam Békés megyében (85,6%), Baranya megyében (82,1%) és Budapesten (81,3%), míg a legalacsonyabb részesedéssel Bács-Kiskun megyében (27,3%), Zala megyében (36%), illetve Fejér megyében (41%) találkoztam.

Kérdés, hogy mi ennek az oka. Miért van az, hogy bizonyos megyékben jelentős a másodfokra kerülő kínálati oldali kábítószer-bűncselekményt elkövetők ügyének aránya, míg máshol akár 50%-kal alacsonyabb? Mivel függ össze, mi befolyásolja, hogy mikor fejeződik be érdemi döntéssel, jogerősen egy kábítószeres eljárás?⁵

5 Több változót vizsgáltam, többek között a meghatalmazott ügyvédek területi eloszlását, az elkövetők életkorának, előéletének és szociális státuszának, továbbá a másodfokú bíróságokon, ilyen ügyekben hozott enyhítő, illetve súlyosbító végzéseknek a területi eloszlását, de nem találtam szignifikáns összefüggést.

Az egyetlen független változó, amellyel a jogerős végzések fokának területi eloszlása, ha nem is erős, de szignifikáns összefüggést mutatott, érdekes módon az elsőfokú bíróság által elfogadott ügyészi indítványok területi eloszlása volt. Az ügyben eljáró hatóságok területi működése, ezen belül is a vádhatóság és a bíróság összetartó (konvergáló) vagy széttartó (divergáló) jogértelmezése és attitűdje bírt *jelentős befolyással arra, hogy egy kínálati oldali kábítószeres ügyben első vagy másodfokon születik jogerős végzés.*

Ha összetartó volt, akkor a vádhatóság ritkán fellebbezett, ha széttartó volt, akkor gyakrabban, de a vádhatósági fellebbezések jelentősen alulmúlták a vádlottiakat.

Azokban az esetekben, amikor a vádhatóság és a bíróság jogértelmezése, attitűdje és esetkezelése „összetartó”, azaz relatíve egységes volt, a vádlott vagy védője jóval nagyobb valószínűség fellebbezett az ítélet ellen, még akkor is, ha az relatíve korrekt volt, mint amikor a két hatóság jogértelmezése és működése nem harmonizált. Azt gondolom, ennek alapvetően pszichológiai okai vannak. Ha bizonytalanságot érzékel a vádlott az ügye megítélésében, azaz „a bőréen érzi a jogbizonytalanságot”, de a vádhatósághoz képest a bíróság tevékenységét emberségesebbnek és/vagy korrektebbnek és/vagy alaposabbnak és/vagy prejudikációtól mentesebbnek érzi vagy véli, az ítélet pedig, ha nem is enyhe, de legalább korrekt és az enyhítő körülmények kiemelésével a delikvens azt érezheti, hogy „figyeltek rá”, „átéreztek az ő és családja helyzetét”, akkor kisebb valószínűséggel fellebbez. Könnyebben megbékél az ítélettel. Ha azonban a vádhatóság és az elsőfokú bíróság „összezár”, hasonlóan viszonyul az üggyhez és hozzá, akkor azt érezheti, hogy nincs partnere, aki megértené. Úgy éli meg, hogy ellene fordult az igazságszolgáltatás, egyedül maradt kiszolgáltatva, és minden lehetőséget megragad a saját igaza bizonyítására. Így nagyobb valószínűséggel fellebbez az elsőfokú ítélet ellen.

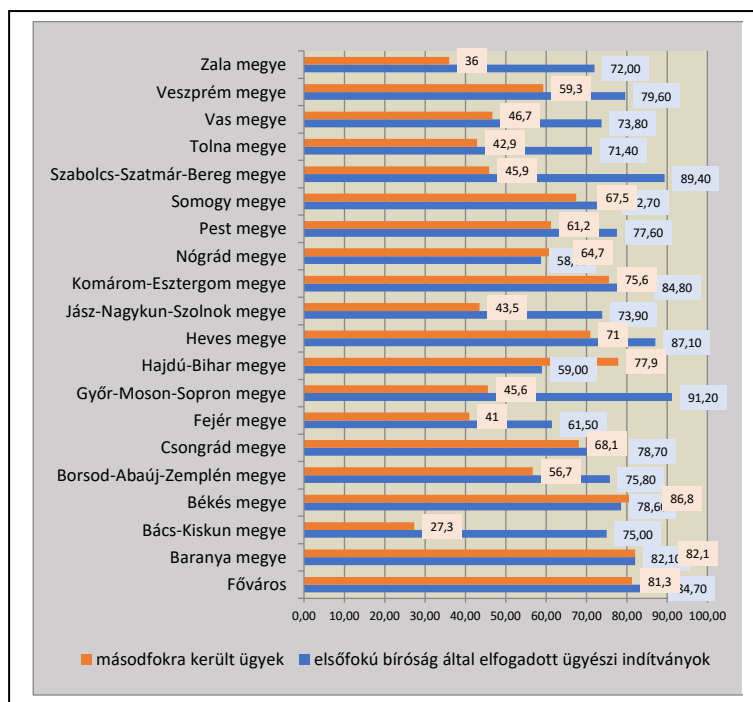
Akár a vádlotti, akár a sértetti oldal pszichológiáját vizsgáljuk, ha a hatóságban érzékelik a segítő szándékot, a megértést, a mentális támogatást, továbbá, ha az hajlandó őket meghallgatni, azaz megtestesítik a jó hallgatóság szerepét, akkor bármilyen veszteséget, deprivációt jóval könnyebben fogadnak el, mint ha a lehető legszabályosabb eljárásban, de érzelemtől mentesen kellene szembesülniük vele. Ilyen esetekben a hatóság esetleges hibáival is toleránsabbak, sértettként a sikertelenség is jelentőségét veszti, míg vádlottként akár a súlyosabb büntetés is könnyebben elfogadható. Ezt jelezték a „Drogfutárok” c. vizsgálat eredményei is. Az emocionalitás szerepét nem szabad lebecsülni. Ez a téma megérne egy komolyabb kutatást!

A következő grafikonon egymás mellé tettem az elsőfokú bíróság által elfogadott ügyészi indítványok és a másodfokra került ügyek területi eloszlását. Szembetűnő az összefü-

gés: ahol a két arányérték közel van egymáshoz, ott összetartó, konvergáló vádhatósági és bírósági tevékenység jellemző, ahol távol, ott divergáló; ennek minden egyéb, korábban lejegyzett, jellemzőjével.

3. ábra

Az elsőfokú bíróság által elfogadott ügyészi indítványok és a másodfokra került ügyek területi eloszlása (%)

A mintába került ügyek alapján inkább konvergáló vádhatósági és bírósági tevékenység jellemző a kínálati oldali kábítószer-bűncselekmények vonatkozásában, a fővárosban, Baranyában, Békés, Csongrád, Pest, Nógrád, Komárom-Esztergom, Borsod-Abaúj-Zemplén, Hajdú-Bihar és Somogy megyében, míg Zala, Veszprém, Vas, Tolna, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Jász-Nagykun-Szolnok, Győr-Moson-Sopron, Fejér, Bács-Kiskun és megyében inkább divergáló.⁶ Minél nagyobb volt az arányérték-különbség, annál egyértelműbb a divergencia. És minél kisebb volt, annál szembetűnőbb a konvergencia.

⁶ A konvergencia-divergencia arányérték a 20% volt, az alatt konvergensnek, a fölött divergensnek tekintetem egy-egy terület vádhatósági és bírósági tevékenységét.

A 20% körüli, pár százalékpontos arányérték-eltérések esetén azért soroltam a konvergencia-csoportba a megyéket (pl. Hajdú-Bihar és Veszprém megyék), mert a divergencia-csoportba tartozó többi megye esetén több tíz százalékpontos különbség detektálható. Ugyanakkor a határ-arányérték közeli megyék esetén jellemzően eltérő vádhatósági-bíró-sági kapcsolati mátrix jellemzi az egyes városokat. Így egy megyén belül vannak erősen divergálók és erősen konvergáló hálóval bíró városok is. Például Hajdú-Bihar megyében a Debreceni Ítéltábla kapcsolata erősen divergáló volt, míg a Debreceni Törvényszéké erősen konvergáló. Veszprémben hasonló volt a helyzet, csak vice versa: a Veszprémi Ítéltábla kapcsolata volt konvergáló és a Veszprémi Törvényszéké divergáló.

Minősítések és jogerős büntetések

Csekély mennyiségre történő tartás

Büntetőjogi értelemben a szubszidiaritásra tekintettel csekély mennyiségre történő tartással, megszerzéssel történő kábítószer-birtoklás nem állapítható meg önállóan, ha súlyosabb kábítószer-bűncselekmény is megvalósul.⁷ Ezt az elvet a mintába került ügyekben részben magukévá tették a jogalkalmazók, részben nem; a mintába került ügyek 5,5%-ában (N=59) tartalmazta egyéb tényállások mellett a 178. § (5) és 178. § (6) bekezdéseket a bírósági határozat. Ebből mindössze 6 ügy került másodfokra, és minden esetben korrigált a másodfokú bíróság.⁸

Kereskedés vs. forgalomba hozatal

Továbbra is gondot okoz néhol a kereskedés és a forgalomba hozatal elhatárolása. Mivel a kábítószer-disztribúciós tevékenység jogi értelmezési kerete nehezen alkalmazható a drogpiacon, így nem csoda, hogy már a korábbi vizsgálataim, ahogy Ignác György vonatkozó vizsgálata is jelezte a fenti két tevékenység elhatárolásával, értelmezésével kapcsolatos problémákat. Az egyik legnagyobb egyet nem értés annak a minősítésével van, amikor a nyomozás során jelentős mennyiségű kábítószert foglalnak le, de semmilyen adat nincs

7 KARSAI Krisztina (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez*. CompLex, Budapest, 2016., valamint Ignác Gy. (2017): i. m.: 53–55.

8 A vádiratban és az ítéletben, a vádban szereplő cselekmények közé foglalt fogyasztói magatartások jellemzően egy kerületi, illetve egy-egy járási ügyészséghez voltak köthetők, nem pedig nagyobb területi egységekhez.

vagy nem bizonyítható a kereskedelmi vagy forgalomba hozatali szándék. Ignác György számos ítéletábrai határozaton keresztül elemzi a különböző minősítéseket és azok következtetéseit, indoklását.⁹

Az 1/2007. BJE határozat tartalmaz ugyan iránymutatást a minősítéshez, de a jogegységi határozat érvényességének alapvető problémája, hogy az 1978. évi IV. törvény rendelkezéseire épül, nem pedig a 2012. év C. törvényére. Ráadásul a kereskedelem és a forgalomba hozatal elkülönítéséhez és értelmezéséhez olyan Büntető Határozatokra hivatkozik, amelyek 1999-ben és 2002-ben születtek(!) Hiába ad jó iránymutató szempontokat a BH 2002/299. és a 1999/101. számú eseti döntés a forgalomba hozattal és a kereskedéssel elkövetett tényállásszerűség értelmezéséhez, amelyek megőrizték a BK 155. számú állásfoglalás II/5/a), illetve b) pontjának elvi tartalmát, egyrészt maga a szabályozás nem illeszkedik a drogpiachoz, másrészt idejétmúlt – azóta a drogpia, a drogpiai szerepek és szerepstruktúrák sokat változtak. A változás tovább folytatódik, és amennyiben nem módosulnak, a piachoz és a piaci szerepekhez nem közelednek a jogértelmezést segítő iránymutatások, tovább differenciálódik a minősítés, még tovább gyengítve a jogbiztonságot a kábítószer-bűnözés vonatkozásában.

Mindazonáltal a forgalomba hozatal és a kereskedelem közti minősítésbeli különbségnek nincs jelentős befolyása az ítélezési gyakorlat alakulására, mert a hatályos rendelkezések hasonló mértékű büntetéssel sújtják mindkét magatartást. Kérdés, hogy akkor miért van szükség az anyagi jogban két magatartás elkülönítésére.

Jelentős mennyiségű birtoklás vs. forgalomba hozatal vs. kereskedés kísérlete

Probléma a jelentős mennyiségű birtoklás és a forgalomba hozatal kísérlete vagy a kereskedés kísérletének elhatárolása is, mely utóbbi megállapítása esetén egyébként az 1/2007. BJE alapján a kísérleti stádium „általában kizárt”.

A mintába mégis 21 olyan ügy került, amelyben kereskedelem kísérlete szerepelt vádként és abban hozott döntést az ítélező bíró.

A kereskedelmet és a forgalomba hozattal a „gyakorlat megoldani látszik, ugyanis alig találok forgalomba hozatal minősítéssel, mindössze 34 esetben használta ezt a joghatóság, míg a kereskedelem tényállásszerűségét 779 esetben alkalmazták.

9 IGNÁCZ Gy. (2017): i. m.: 44–45.

Különböző volt az egyes megyékben az ismertté vált kínálati oldali kábítószer-bűncselekmények előfordulása mind gyakoriság, mind pedig bűncselekménytípus vonatkozásában. Míg például Csongrád megye ügyeinek jelentős része jelentős mennyiségű kábítószerre elkövetett termesztés, előállítás, megszerzés, tartás, az országba behozatal, onnan kivitel vagy azon átvitel [178. § (1)–(2) bekezdés pontjai] volt, addig Budapesten főként jelentős mennyiségre elkövetett kereskedelmi tevékenységet [176. § (1)–(3)] detektált a nyomozóhatóság. Csongrád megyén halad keresztül az ún. balkáni út, itt lépnek be a Kis-Ázsiából Európa felé tartó kábítószer-szállítmányok hazánkba, illetve az „albán kannabisz” is ezen az úton érkezik. Így nem csoda, hogy Csongrád megyében a kínálati oldali kábítószer-bűnözés hatósági észlelésének jelentős többségét a határátlépésre jelentkező vagy a határon átlépő kábítószerfutárok, csempészek alkotják.¹⁰

Ehhez képest – a többi megyéhez viszonyítva – Heves megyében is magas volt a jelentős mennyiségű kábítószerre elkövetett termesztés, előállítás, megszerzés, tartás [178. § (1)–(2) bekezdés pontjai] cselekmények előfordulása, azonban itt nem a csempészség, hanem elsősorban a kannabisztermesztés, illetve a jelentős mennyiségű megszerzés/tartás átlagosnál magasabb hatósági észlelése volt jellemző. Kereskedelem tekintetében a legtöbb ismertté vált eset Budapesten, Baranyában és Komárom-Esztergom megyében nyert bizonyítást.

Vagyonelkobzás, pénzbüntetés

A kábítószeres eljárások jellemzően drágák az igazságszolgáltatás intézménye számára. Ennek egy része ugyan megtérül, hiszen bűnügyi költség címen, amennyiben bizonyítást nyer a bűnösségük, a szakértői díjakat az állam kifizetteti az elkövetőkkel. Jelen mintában az egy ügyre jutó bűnügyi költség összege 645 435 Ft volt.

A kínálati oldali kábítószer-bűncselekmények célja – a saját célra történő termesztésen, illetve birtokláson kívül – egyértelműen a jövedelemszerzés. Mi lehet hatásosabb büntetés az ilyen bűncselekmények esetén, mint a jövedelemelvonás? Ehhez szolgál eszközül a vagyonelkobzás intézménye, amelynek végrehajtásáról a 69. BK vélemény rendelkezik.¹¹ A mintába került ügyek 39,9%-ában került sor vagyonelkobzásra. Az egy elkövetőre jutó vagyonelkobzás összege 494 709 Ft volt.

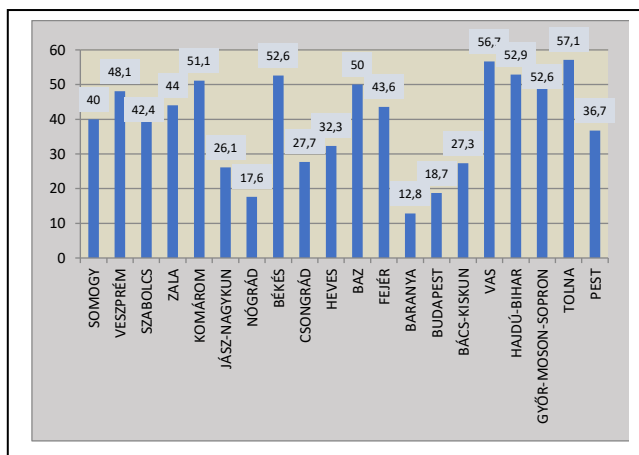
10 Bács-Kiskun megye is részesül a „csongrádi csempészáradatból”. Minden ötödik Bács-Kiskun megyei, mintába került eljárás drogcsempészet miatt indult.

11 „I.1. A Btk. szerint a vagyonelkobzás olyan intézkedés, amelynek célja a bűncselekmény elkövetéséből eredő, valamint a törvényesen szerzett, de bűncselekmény elkövetésére fordított vagy arra szánt vagyon elvonása az állam javára.”

Nagyon különböző volt az egyes megyékben az vagyonekobbzás átlagértékeinek összege. Hajdú-Biharban volt a legmagasabb (1 451 611 Ft), míg Jász-Nagykun-Szolnok megyében a legkisebb (44 417 Ft). A következő ábra a vagyonekobbzások alkalmazásának megyei eloszlását mutatja:

4. ábra

A vagyonekobbzások alkalmazásának megyei eloszlása (%)

Az országos átlag 39,9%. Baranyában került sor a legkisebb arányban vagyonekobbzás alkalmazására, mindössze az ügyek 12,8%-ában, azaz minden 8. ügyben rendelkezett csak erről a bírői határozat. Országos átlag alatti volt a vagyonekobbzások alkalmazásának mértéke ezen kívül Budapesten, Nógrád, Jász-Nagykun-Szolnok, Bács-Kiskun, Heves és Pest megyében, míg a legnagyobb gyakorisággal Tolna, Vas, Hajdú-Bihar, Győr-Moson-Sopron és Békés megye alkalmazta.

A vagyonekobbzás mellett a jövedelemelvonás egy másik eszköze a pénzbüntetések kiszabása. A mintába került ügyek 9,1%-ában alkalmaztak pénzbüntetést, az ügyek 5,2%-ában főbüntetésként, további 3,9%-ban mellékbüntetésként. Az egy ügyre jutó pénzbüntetés összege 251 887 Ft volt.

A legmagasabb arányban Győr-Moson-Sopron megyében alkalmaztak pénzbüntetést. Ezt követte Nógrád, illetve Bács-Kiskun megye. Ezzel szemben a mintába került ügyekben egyetlen esetben sem talákoztam pénzbüntetés kiszabásával Fejér és Baranya megyében, és mindössze egy esetet detektáltam Csongrád megyében és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében.

Figyelmet érdemel, hogy azokban a megyékben, ahol magas volt a vagyoneklobzások részesedése, az átlaghoz képest magasnak bizonyult a pénzbüntetések alkalmazásának gyakorisága is, míg ahol alacsony, ott a pénzbüntetés-kiszabás arányértéke is alacsony.

Ez a büntetéskiszabás differenciációja mellett a kínálati oldali kábítószer-bűncselekményt elkövetőkkel szemben kiszabható egyes büntetések, büntetési formák hatásossága közti eltérő viszonyulást is tükrözi, azaz a bírói vagy büntetéskiszabási attitűdöt. Míg egyes helyeken úgy vélik: a minél hosszabb tartamú szabadságmegvonás szolgálja legjobban mind a speciál-, mint a társadalmi prevenciók célját, addig máshol a súlyosabb jövedelem-megvonásban, de rövidebb tartamú szabadságmegvonásban látják ugyanezt.

Elkövetési tárgyak és mennyiségek

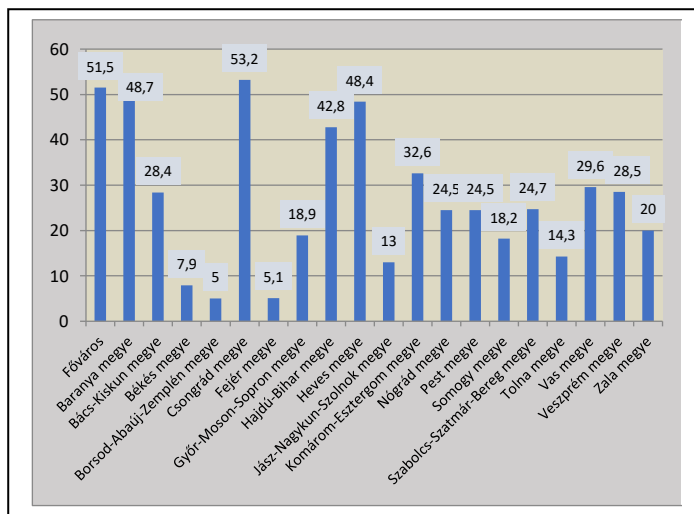
A mintába került ügyekben a leggyakrabban kannabisz-származékok szerepeltek. Ezt követték az amfetamin-származékok (amfetamin, metamfetaminok), a kokain, majd a szintetikus kanabinoidok (AB CHMINACA, AB FUBINACA, ADB FUBINACA, AB PINACA, MDMB FUBINACA, 5F-AMB.), a kationok (alfa PVP, pentedron, alfaPEP, mefedron, 4-mec), a hallucinogén pszilocin gomba, illetve a heroin. A mintába 89 fajta pszichoaktív anyag került.

A vizsgált ügyek 28,5%-ában volt az elkövetés tárgya jelentős vagy különösen jelentős mennyiségű. A jelentős vagy különösen jelentős mennyiségre elkövetett kínálati oldali kábítószer-bűncselekmények többségében az elkövetés tárgya jellemzően marihuána volt. Azonban arányaiban a heroin esetében volt detektálható a legmagasabb a jelentős, illetve különösen jelentős mennyiségre történő elkövetés arányértéke. Ezt követte a kokain, a 4-mec, az alfa-PVP, a pentedron, az amfetamin-származékok, majd a metamfetamin-származékok és végül a kannabisz-származékok.

Vizsgáljuk meg, hogyan alakult az egyes megyékben a szertípusok és az elkövetési mennyiségek eloszlása!

5. ábra

A jelentős vagy különösen jelentős mennyiségre történő elkövetések megyei eloszlása (%)

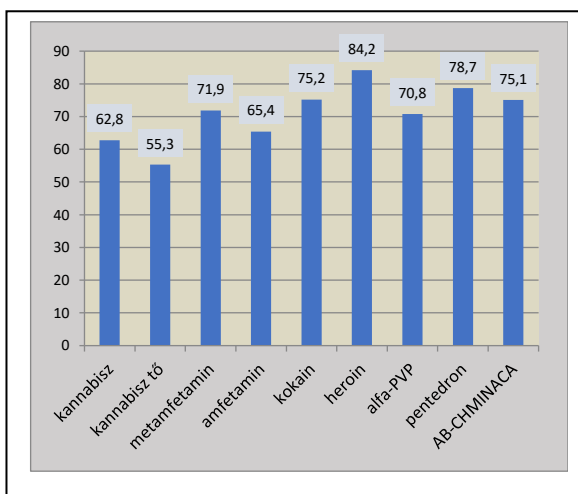
A jelentős vagy különösen jelentős mennyiséggel történő elkövetések 5. ábrán szemléltetett gyakorisága jól tükrözi a szocio-ökonómiai szempontból hátrányosabb helyzetben lévő megyék kínálati oldali kábítószer-bűnözési sajátosságait: Borsod-Abaúj-Zemplén, Békés és Jász-Nagykun-Szolnok megyében volt a legalacsonyabb a mintába került jelentős vagy különösen jelentős mennyiségre történő elkövetések aránya, illetve Fejér, valamint Tolna megyében. Fejér megyében az ügyek közel 80%-át az Ozora Fesztiválon észlelt kisebb mennyiségre történő kereskedelmi tevékenység alkotta.

Nem meglepő, hogy Rösztén „akadt fenn” a legtöbb jelentős vagy különösen jelentős mennyiségű kábítószer-szállítmány, így Csongrád megyében volt detektálható a legtöbb jelentős, illetve különösen jelentős mennyiségre történő kábítószer-bűncselekmény. Ezt követte Budapest, majd Baranya, Heves és Hajdú-Bihar megye. Míg Csongrádban főként marihuána, kokain, illetve a heroin jelentős mennyiségű lefoglalásával találkoztam, addig Baranyában – a kannabisz mellett – jelentős mennyiségű amfetamin, metamfetamin és alfa-PVP többszöri hatósági észlelésére került sor. Heves megyében a kannabiszon kívül jelentős mennyiségben főként pentedron, alfa-PVP és amfetamin, Hajdú-Bihar megyében pedig főként marihuána, amfetamin és metamfetamin lefoglalására került sor.

A mennyiség mint a minősítés kritériuma erős indikátor a büntetéskiszabási gyakorlatban. Vizsgáljuk meg, hogy a jelentős és különösen jelentős mennyiségre történő elkövetések vonatkozásában van-e különbség egyes szertípusok esetében a kiszabott büntetéseknél!

6. ábra

A mintába került jelentős és különösen jelentős mennyiségre elkövetett kínálati oldali kábítószer-bűncselekmény miatt kiszabott szabadságvesztés-büntetések tartamának átlaga szertípusok szerint (%)

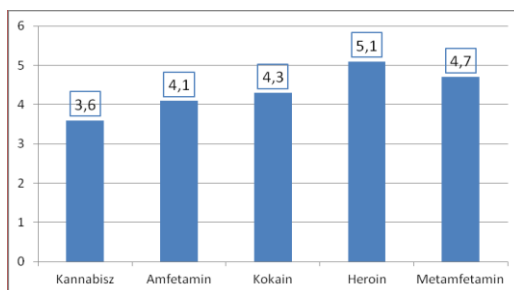

Hazánkban a kábítószer-bűnözéssel kapcsolatos jogszabályi környezet nélkülözi a szertípus szerinti differenciációt, ennek ellenére a legelterjedtebb szerek mint elkövetési tárgyak eltérő csekély mennyiségének felső határértékei, habár többségében tudományos vizsgálatok eredményein alapulnak és az eltérő mennyiségi határértékek az igazságosság, a jogbiztonság elve alapján a szerek élettani hatásának egymáshoz közelítését célozzák, mégis egyfajta jelzésként szolgálnak – mind az elkövetők, mind a jogalkalmazók számára – az adott szertípussal elkövetett cselekmény társadalmi megítéléséhez.¹² A 2007 és 2011 között kínálati oldali kábítószer-bűncselekmény miatt indult eljárások során a bíróság által kiszabott szabadságvesztés büntetések átlagos tartama jelentősen eltért a különböző szertípusok esetén.

¹² Ezt támasztják alá a „Kínálati oldali kábítószer-bűncselekmények felderítése és bizonyítása Magyarországon” c. vizsgálat (Ritter I., 2014) eredményei is.

7. ábra

A mintába került jelentős és különösen jelentős mennyiségre elkövetett kínálati oldali kábítószer-bűncselekmény miatt kiszabott szabadságvesztés-büntetések tartamának átlaga szertípusok szerint (%) a 2007 és 2011 között indult eljárások alapján

A mintába még az 1978. évi IV. törvény alapján minősülő és büntetendő kínálati oldali magatartások tartoztak, és nem válogattam le külön a jelentős mennyiségre történő elkövetéseket, emiatt az átlagos büntetések mértéke egy-egy szertípus esetén alatta marad az aktuális vizsgálati mintában mért átlagértékeknek. A büntetéskiszabási attitűd tekintetében azonban nem tapasztalható változás! Továbbra is a kannabisz-származékokkal történő elkövetések esetén szabják ki a bírák a legrövidebb szabadságvesztés büntetéseket, és a heroinnal elkövetett kábítószer-bűncselekményeket minősítik legszigorúbban.

Érdekes azonban, hogy a korábban új pszichoaktív anyagnak minősített, majd a kábítószerlistára került szubsztanciákkal jelentős vagy különösen jelentős mennyiségre történő bűnelkövetések esetén összességében a bírák hosszabb tartamú szabadságvesztés büntetéseket szabtak ki, mint a klasszikus kannabisszal vagy az amfetaminokkal történő visszaélések esetén.

Amint azt egy 2017-ben végzett vizsgálat¹³ eredményei jelezték, a kábítószeres ügyekben eljáró ügyészek többsége értelmetlennek tartja a kábítószeres és az új pszichoaktív anyagok (NPS) esetén érvényesülő kettős szabályozást, illetve az NPS-ekre vonatkozó „lebutított szabályozást”. Többségükben ugyanolyan veszélyesnek ítélték az NPS-eket, mint a kábítószereket. Úgy tűnik, hasonló attitűddel viseltetik a kábítószeres bűncselekményekben ítélező bírák többsége is.

13 RITTER Ildikó: *Az új pszichoaktív anyaggal visszaélés bűncselekménye vonatkozásában felmerülő bizonyítási nehézségek*. Kutatási beszámoló, OKRI, Budapest, 2017.

Összefoglalás

1986-ban az Igazságügyi Minisztérium Bírósági Főosztálya egy jelentést tett közzé a kábítószerrel visszaélés és kóros szenvedélykeltés miatt indult büntetőügyekben folytatott ítélkezési gyakorlatról.¹⁴ Az országos hatókörű vizsgálat az 1984-ben és 1985-ben jogerősen befejezett ügyekre terjedt ki. Ekkor az 1978. évi IV. törvény 282. §-a határozta meg a keresleti és kínálati oldali direkt kábítószer-bűncselekmények tényállásait. A vonatkozó elkövetői magatartások pontosan ugyanazok voltak, amelyek a jelenleg hatályos jogszabályi környezetben találhatók. A jelentés 7. oldalának b) pontja alatt a következő olvasható:

„Gondot okoz a törvényben felsorolt igen változatos elkövetési magatartások értelmezése [...] Lényegesen több problémát okoz a kábítószer megszerzése, forgalomba hozatala, (át)adása, mint az elkövetési magatartások értelmezése.” A 13. oldalon pedig az alábbi megállapítás található: „A bíróságok ténymegállapítása és a cselekmény minősítése – annak ellenére, hogy szinte alig volt hibamentes határozat – jónak mondható.” A vizsgálat összegzése szerint „... a kábítószerrel való visszaélés miatt indult ügyekben folytatott ítélkezési gyakorlat még sok kívánni valót hagy maga után. Bizonytalanság észlelhető az elkövetési magatartások megállapításában [...] ezért sokkal több iránymutató eseti döntés közzétételére van szükség [...] A másodfokú bíróságok törekednek az első fokú bíróságok ítélkezésének egységét biztosítani. A fellebbezésekre is megfelelően reagáló, meggyőző jogi indokolásokat az első fokú bíróságok a jövőben jobban kell, hogy hasznosítsák a soron következő ügyek elbírálásánál.”¹⁵

A 35 évvel ezelőtti vizsgálat eredményei azt jelezték, hogy „bizonytalanság észlelhető az elkövetési magatartások megállapításában”. Akkoriban az lett volna a furcsa, ha a számos, „változatos” elkövetési magatartás értelmezése gond nélkül működött volna. hiszen mindössze 48 ügy alkotta az országos mintát, így az eljáró bírák, ügyészek mögött nem állt komoly büntetési gyakorlat. Persze felsejlett már, hogy mivel a túl „változatos” elkövetési magatartások definiálásához és egységes alkalmazásához egyre több segítségre van szükségük a jogalkalmazóknak – akik a BED-ek, BK-k, eseti döntések és példatárak képében igyekeztek orvosolni a problémát –, a tilalmazott magatartásokat lehet, hogy egyszerűsíteni kellene. Az egyszerűsítés már csak azért sem történt meg, mert a ratifikált nemzetközi

14 Jelentés a kábítószerrel visszaélés és kóros szenvedélykeltés miatt indult büntetőügyekben folytatott ítélkezési gyakorlatról. Igazságügyi Minisztérium Bírósági Főosztálya (31.290/1986. IM III/1.)

15 Jelentés a kábítószerrel visszaélés és kóros szenvedélykeltés miatt indult büntetőügyekben folytatott ítélkezési gyakorlatról. Igazságügyi Minisztérium Bírósági Főosztálya (31.290/1986. IM III/1.) 23–24.

egyezmények¹⁶ a fenti kifejezéseket tartalmazzák. Persze lehet hivatkozni a fordítás, illetve a hazai jogi szaknyelv szemantikai problémáira, ugyanakkor ez jottányit sem von el abból a tényből, hogy az elkövetési magatartások 35 évvel később sem egyértelműen alkalmazhatók a jogalkalmazók számára. Időközben a nemzetközi drogpia fejlődése felgyorsult és a nemzetközi szabályozásnak köszönhetően folyamatos változásban van. A hazai szegmentált drogpia is állandó mozgásban van. Csak a tíz évvel ezelőtti állapothoz képest is, a korábban tárgyalt markerek a kínálati drogpia átrendeződésére, illetve a kereskedelmi minták megváltozására engednek következtetni.

Átrendeződés történt a hatóság által észlelt, vádra került, kínálati oldali kábítószer-bűncselekmények területi eloszlásának tekintetében. Nyugat helyett Magyarország észak-keleti régiója vált meghatározóvá. Budapest ugyan megőrizte vezető helyét, de Pest megye és a nyugati határmegyék valamelyest visszaszorultak.

Változott az elkövetők köre is; ma már a kínálati oldali kábítószer-bűncselekményt elkövetők fele büntetett előéletű.

És a büntetési gyakorlat továbbra is differenciált. E differenciáció talán egyetlen pozitív hozadéka, hogy egyes ügyészek, illetve ítélkező bírák, átlátva az egyes ügyet, illetve a vádolt, terhelt személy drogpiai szerepét és tevékenységét – annak ellenére, hogy a rendelkezésre álló bizonyítékoknak nem a drogpiai szerepstruktúrát, hanem a váddá tett egyes magatartást kell igazolniuk – olyan vádindítványt terjesztenek elő, illetve ítéletet hoznak, amely tükrözni igyekszik a delikvens valós társadalmi felelősségét.

Az egyes területeken eltérő a drogpiai és a hatósági észlelési mátrix is. Eltérőek az elkövetési magatartások és azok értelmezése, sőt büntetőjogi megítélése, büntetése is.

A kábítószer-bűncselekményeket – globálisan(!) – kockázati bűncselekménynek minősítették, így a büntetéskiszabásnak elsődlegesen szimbolikus funkciója van. És éppen a kockázati szerepből és szabályozás szimbolikus funkciójából adódik részben alkalmazásának feloldhatatlan differenciációja is. Nehéz a bizonyítás, de jelentősnek minősített társadalmi kockázatként értékelendő. Adott az elvárt viszonyulás, de a jogszabályi környezet – a jelenség sajátosságaiból és megosztottságot tükröző társadalmi megítéléséből adóan – csak korlátozottan alkalmas mindezek teljesítésére.

Mindennek ellenére a hazai ítélkezési gyakorlat, illetve a Legfelsőbb Bíróság vonatkozó döntései rövid távon „magukhoz igazítják”, formálják a jogalkalmazást, hosszú távon pe-

¹⁶ 1961. évi new york-i Egységes Kábítószer Egyezmény – kihirdetve az 1965. évi 4. törvényerejű rendelettel; 1971. évi bécsi Pszichotróp Egyezmény – kihirdetve az 1979. évi 25. törvényerejű rendelettel; 1988. évi bécsi, a kábítószerek és a pszichotróp anyagok illegális kereskedelme elleni Egyezmény – kihirdetve az 1991. évi LXIV. törvénnyel.

dig befolyásolják a jelenséggel kapcsolatos jogi gondolkodást és jogalkotást – tehát a társadalmi változásokhoz igazodó szükségszerű jogfejlődést szolgálják. És habár giertsen-i értelemben az általános társadalommenedzsment hasznos eszközeiként működnek, a területileg differenciált jogértelmezés és büntetési gyakorlat azt tükrözi, hogy a kábítószer-bűncselekmények vonatkozásában mégsem feltétlenül kénytelenek lemondani az értékek védelmében bevethető fegyvertáruk java részéről.

Ritter Ildikó:

Az ördög a részletekben lakozik 2.

Az országos büntetési gyakorlat alakulása a kábítószer-kereskedelem miatt indult ügyekben

MAXI SCHÄFER¹

**DIE STRAF- UND BUSSGELDRECHTLICHE
VERANTWORTLICHKEIT VON UNTERNEHMEN
INSBESONDERE IM KARTELL- UND DATENSCHUTZRECHT
DE LEGE LATA UND DE LEGE FERENDA
BERICHT ZUR INTERNATIONALEN ERÖFFNUNGSKONFERENZ DES
HUMBOLDT-INSTITUTSPARTNERSCHAFTSPROJEKTES AM 08. 10. 2020.**

Die erste internationale Humboldt-Konferenz im Rahmen des von der Alexander von Humboldt Stiftung geförderten Institutspartnerschaftsprojektes² zwischen der Universität Heidelberg und der Universität Miskolc befasste sich mit dem Unternehmen und seiner straf- und bußgeldrechtlichen Verantwortlichkeit. Die Veranstaltung zeigte in beeindruckender Weise, dass Lehre und Wissenschaft in der Lage sind, vermeintliche Grenzen zu überwinden und Menschen unterschiedlicher Nationalitäten im wissenschaftlichen Diskurs miteinander zu verbinden sowie, dass sich solche Verbindungen als besonders „krisenfest“ erweisen. Dass die Eröffnungskonferenz aus gegebenem Anlass nicht an der Universität Miskolc selbst stattfinden konnte, hinderte die über 100 Teilnehmerinnen und Teilnehmer keineswegs daran, sich am 8. 10. 2020 zum Zwecke des wissenschaftlichen Austausches im virtuellen Raum zu treffen und digital zu vernetzen. Ob in den Instituts-räumlichkeiten, den Büroräumen oder sogar im eigenen Wohnzimmer – an diesem Tag verband alle Teilnehmenden das gemeinsame Interesse am europäischen Straf- und Ordnungswidrigkeitenrecht. Im Fokus der Diskussion stand *die straf- und bußgeldrechtliche Verantwortlichkeit von Unternehmen insbesondere im Kartell- und Datenschutzrecht de lege lata und de lege ferenda*.

1 Die Autorin ist Rechtsreferendarin am Kammergericht Berlin und ehem. wiss. Mitarbeiterin am Lehrstuhl für Strafrecht, Strafprozessrecht, Wirtschafts- und Steuerstrafrecht, Universität Mannheim.

2 Alexander von Humboldt-Institutspartnerschaftsprojekts „Zur Systematisierung der strafrechtlichen Verantwortung von und in Unternehmen“ (2020–2023 – Universität Heidelberg & Universität Miskolc)

Mit diesem Thema hatte sich die Tagung nicht nur zum Ziel gesetzt, die straf- bzw. bußgeldrechtliche Erfassung eines im Wirtschaftsleben allgegenwärtigen und komplexen Phänomens aufzuzeigen, sondern ebenso einer zu beobachtenden Tendenz des europäischen Rechts auf den Grund zu gehen, dem Unternehmen als solchem Verantwortung zuzuschreiben. Durch die jüngst im europäischen Kartell- und Datenschutzrecht erlassenen Rechtsakte³ strahlt diese Entwicklung auch zunehmend in die Rechtsordnungen der Mitgliedstaaten aus.

1. Kriminalstrafrechtliche und bußgeldrechtliche Verantwortung von Verbänden und Unternehmen in der Europäischen Union

Nach der Begrüßung durch die Dekanin der Staats- und Rechtswissenschaftlichen Fakultät der Universität Miskolc *Prof. Dr. Csilla Csák* und die Rektorin der Universität Miskolc, *Prof. Dr. Horváth Zita*, bzw. den Abteilungsleiter der Alexander von Humboldt Stiftung, *Dr. Stefan Mehlich*, führte *Prof. Dr. Dr. h.c. Gerhard Dannecker (Universität Heidelberg)* als einer der Gastgeber die Teilnehmenden in seinem Eröffnungsbeitrag zunächst in die Problematik der straf- und bußgeldrechtlichen Verantwortung von Unternehmen sowohl aus europäischer als auch aus nationaler Perspektive ein.

Das europäische Ordnungswidrigkeitenrecht gehe von einer Verantwortlichkeit des Unternehmens als wirtschaftlicher Einheit aus. Die wirtschaftliche Einheit sei dabei nicht auf die Grenzen eines einzelnen Rechtsträgers beschränkt, sondern könne sich auch aus mehreren Rechtsträgern zusammensetzen, sofern diese auf dem Markt unter einheitlicher Leitung agierten. Diese wirtschaftlich-funktionale Betrachtung ermögliche es, auch Konzerne als Unternehmen zu begreifen und mit den unternehmensgerichteten Regelungen des europäischen Ordnungswidrigkeitenrechts unmittelbar zu adressieren. Das sog. Konzept der wirtschaftlichen Einheit, dessen Ursprung im europäischen Kartellrecht liege und von der Kommission und dem Gerichtshof vertreten werde, sei nunmehr auch in der DS-GVO übernommen und somit auf das europäische Datenschutzrecht übertragen

³ Zu nennen sind etwa die RL (EU) 2019/1 des europäischen Parlaments und des Rates vom 11.12.2018 zur Stärkung der Wettbewerbsbehörden der Mitgliedstaaten im Hinblick auf eine wirksamere Durchsetzung der Wettbewerbsvorschriften und zur Gewährleistung des reibungslosen Funktionierens des Binnenmarkts, Abl. L 11/3 v. 14.3.2019, sowie die Verordnung zum Schutz natürlicher Personen bei der Verarbeitung personenbezogener Daten, zum freien Datenverkehr und zur Aufhebung der Richtlinie 95/46/EG (Datenschutz-Grundverordnung), Abl. L 119 v. 4.5.2016, S. 1.

worden. Ebenso kenne das europäische Bankenaufsichtsrecht die Verantwortlichkeit des Unternehmens im Sinne der wirtschaftlichen Einheit.

Demgegenüber sei zwar auch in einzelnen Mitgliedstaaten nicht nur eine bußgeldrechtliche, sondern auch strafrechtliche Verantwortlichkeit überpersonalen Einheiten anerkannt oder werde zumindest diskutiert. Die Verantwortungszuschreibung erfolge in den Rechtsordnungen der Mitgliedstaaten jedoch letztlich stets an den einzelnen Rechtsträger, nicht an das Unternehmen im Sinne der wirtschaftlichen Einheit.

Durch jüngere Europäische Rechtsakte, wie etwa die ECN+-Richtlinie⁴ betreffend das Kartellordnungswidrigkeitenrecht oder die unmittelbar anwendbare DS-GVO⁵, strahle das europäische Unternehmenssanktionenrecht allerdings zunehmend auf die Verantwortungskonzepte der Mitgliedstaaten aus. Da sich die nationalen Rechtsordnungen jedoch grundsätzlich an dem einzelnen Rechtsträger ausrichteten, sei angesichts der neuen Entwicklungen im Unionsrecht nunmehr eine Erarbeitung dogmatischer Strukturen geboten, die bei der Anwendung des unionsrechtlichen Unternehmensbegriffs in Umsetzung der Rechtsakte Berücksichtigung finden müssten.

Mit ihrem Beitrag zur Unternehmensverantwortlichkeit im europäischen Kartellrecht knüpfte Rechtsanwältin *Dr. Nadja Müller (Lehrbeauftragte der Universität Heidelberg)* unmittelbar an diese Problematik an. Sie beleuchtete dabei insbesondere die vollstreckungsrechtlichen Friktionen, die sich aus der Anwendung des unionsrechtlichen Unternehmensbegriffs zur Bestimmung des Sanktionsadressaten einerseits und der Anwendung mitgliedstaatlicher Verfahrensvorschriften zur Vollstreckung der unternehmensgerichteten Sanktion andererseits ergeben. Im Unionskartellrecht gingen Kommission, EuG und EuGH von einer gesamtschuldnerischen Haftung der juristischen Personen, die das fragliche Unternehmen zum Zeitpunkt der Zuwiderhandlung bildeten, aus. Das dem europäischen Unternehmensbegriff zugrundeliegende Konzept der wirtschaftlichen Einheit ermögliche darüber hinaus, auch den rechtlichen oder wirtschaftlichen Nachfolger eines dem delinquenten Unternehmen angehörenden Rechtsträgers in die bußgeldrechtliche

4 RL (EU) 2019/1 des europäischen Parlaments und des Rates vom 11.12.2018 zur Stärkung der Wettbewerbsbehörden der Mitgliedstaaten im Hinblick auf eine wirksamere Durchsetzung der Wettbewerbsvorschriften und zur Gewährleistung des reibungslosen Funktionierens des Binnenmarkts, Abl. L 11/3 v. 14.3.2019.

5 Verordnung zum Schutz natürlicher Personen bei der Verarbeitung personenbezogener Daten, zum freien Datenverkehr und zur Aufhebung der Richtlinie 95/46/EG (Datenschutz-Grundverordnung), Abl. L 119 v. 4.5.2016, S. 1.

Verantwortlichkeit einzubeziehen und die Unternehmenssanktion auch gegen diesen zu vollstrecken.

Zurückhaltender ist das Unternehmenssanktionsrecht bisweilen noch im europäischen Bankenaufsichtsrecht ausgestaltet, welches durch die Einrichtung eines einheitlichen Aufsichtsmechanismus als Antwort auf die weltweite Finanzkrise im Jahr 2007 europaweit einheitlichen Regelungen zugeführt wurde. So betonte die *Verfasserin dieses Beitrags (Wissenschaftliche Mitarbeiterin, Universität Mannheim)* in einem Vortrag zum Bußgeldrecht in der Bankenaufsicht, dass Sanktionsadressaten der durch die Europäische Zentralbank auf Grundlage der SSM-VO⁶ verhängten Geldbußen zunächst grundsätzlich Kreditinstitute seien, womit primär auf die rechtliche Einheit abgestellt werde. Indem zusätzlich auch (gemischte) Finanzholdinggesellschaften dem bankenaufsichtsrechtlichen Bußgeldregime unterworfen würden, seien letztlich aber ebenso Muttergesellschaften in den Kreis tauglicher Sanktionsadressaten miteinbezogen. Schließlich erfolge die Bemessung der Bußgeldhöhe auch im Bereich des Bankenaufsichtsrechts am Konzernumsatz.

Kritisch sah *Prof. Dr. Suzan Denise Hüttemann, M. Res. (Universität Mannheim)* die konzernumsatzbezogene Bußgeldbemessung im Bereich des Kapitalmarktsanktionenrechts. In ihrem Beitrag zu den Geldbußen im Finanzsektor zeigte sie auf, dass die kapitalmarktrechtlichen Regelungen bei der Verantwortungszuschreibung grundsätzlich weiterhin auf den Rechtsträger abstellten. Die Bestimmung der Sanktionshöhe rekuriere mit der (konzern-)umsatzbezogenen Geldbuße wiederum auf die wirtschaftliche Einheit. Eine Übertragung des europäischen Unternehmenssanktionenrechts auch auf kapitalmarktrechtliche Sanktionsregime hielt sie zwar durchaus für möglich, gab jedoch zu bedenken, dass dieses weite Unternehmensverständnis im Bereich des Finanzsektors nicht praktikabel sei.

Eine weitere interessante Entwicklung im Bereich der Unternehmensverantwortlichkeit stellte schließlich *Dr. Thomas Schröder (Akademischer Mitarbeiter, Universität Heidelberg)* in seinem Beitrag heraus, der den deutschen Gesetzesentwurf für eine zivilrechtliche Verantwortlichkeit von Unternehmen für Menschenrechtsverletzungen in den Blick nahm. So sollen von Unternehmen begangene Menschenrechtsverletzungen in Deutschland künftig Schadensersatzansprüche der Betroffenen auslösen. Nach Maßgabe des Entwurfs richteten sich die Schadensersatzforderungen der Verletzten gegen den Rechtsträger, und dem-

⁶ VO (EU) Nr. 1024/2013 des Rates vom 15.10.2013 zur Übertragung besonderer Aufgaben im Zusammenhang mit der Aufsicht über Kreditinstitute auf die Europäische Zentralbank, Abl. L 287/63 v. 29. 10. 2013.

nach nicht gegen das Unternehmen im Sinne der wirtschaftlichen Einheit. In der anschließenden Diskussion war man sich jedoch einig, dass die Unternehmensverantwortung für Menschenrechtsverletzungen, insbesondere unter Berücksichtigung des im Strafrecht zu beachtenden ultima-ratio Gedankens, nicht mit Mitteln des Ordnungswidrigkeiten- oder des Strafrechts hergestellt werden müsse. Dass der deutsche Gesetzgeber die Verantwortlichkeit von Unternehmen für Menschenrechtsverletzungen über zivilrechtliche Schadensersatzansprüche herzustellen sucht, wurde daher grundsätzlich begrüßt.

2. Public and private enforcement mittels Sanktionen in der Europäischen Union

Im Rahmen des zweiten Schwerpunkts der Veranstaltung, der sich mit Fragen des public and private enforcements befasste, widmete sich *Prof. Dr. Csilla Csák (Dekan, Staats- und Rechtswissenschaftliche Fakultät, Universität Miskolc)* der Frage, inwieweit den Unternehmen in der Europäischen Union auch eine ökologische Verantwortung auferlegt ist. In ihrem Beitrag zur Verantwortung von Unternehmen im Umweltschutzrecht zeigte sie nicht nur auf, welche Pflichten Unternehmen im Bereich des Umweltschutzes treffen, sondern auch, dass die Einhaltung des Umweltschutzes innerhalb der Europäischen Union mittels Sanktionen sichergestellt werden soll.

Die sodann folgenden Beiträge lenkten sodann den Blick auf die staatliche und private Rechtsdurchsetzung gegenüber Unternehmen von der europäischen Ebene im Allgemeinen auf die ungarische Rechtsordnung im Speziellen. In Anknüpfung an den Vortrag von *Dr. Nadja Müller*, die die Aspekte der Unternehmenssanktionierung im Kartellordnungswidrigkeitenrecht nach Maßgabe der europäischen Regelungen dargelegt hatte, erweiterte *Dr. habil. Judit Barta (Lehrstuhlleiterin, Universität Miskolc)* diese Erkenntnisse durch einen Blick auf die Umsetzung des Kartellordnungswidrigkeitenrechts in Ungarn. Dabei gab sie den Teilnehmenden zunächst einen Einblick in die Grundzüge des ungarischen Wettbewerbsrechts, um darauf aufbauend die Verantwortungszuschreibung an Unternehmen für Kartellrechtsverstöße in der ungarischen Rechtsordnung herauszustellen.

Anschließend befasste sich *Prof. Dr. Judit Jacsó (Lehrstuhlleiterin, Universität Miskolc)* mit den Vorschriften betreffend die Kriminalität von Unternehmensmitarbeitern im Bereich der Geldwäsche und machte so auf einen weiteren Bereich aufmerksam, für den Unternehmen in zunehmenden Maße Abwehrmaßnahmen treffen und bei Verstößen Verant-

wortung übernehmen müssen. Durch die straf- und bußgeldrechtliche Verantwortung von Unternehmen im Geldwäschestrafrecht in Ungarn sei die Einrichtung eines Compliance-Management-Systems jedenfalls für größere Unternehmen nahezu unvermeidbar. Diese müssten nunmehr auch sicherstellen, dass die Compliance, und damit die Regelkonformität, zur Prävention von Geldwäschestraftaten gewährleistet werde.

Dass es verkürzt wäre anzunehmen, dass Unternehmen in der Europäischen Union bei ihrem wirtschaftlichen Tätigwerden ausschließlich europäische und nationale Regelungen zu beachten hätten, legte sodann *Dr. Ferenc Sántha* (Dozent, Universität Miskolc) mit seinem Beitrag zur Verantwortung von Unternehmen im Völkerrecht dar. In diesem Sinne lenkte auch *Dr. Bence Udvarhelyi* (Assistent, Universität Miskolc) die Aufmerksamkeit der Teilnehmenden auf die Verantwortung, die Unternehmen für Menschenrechtsverletzungen staatlich auferlegt ist.

3. Sanktionen in der Europäischen Union im intradisziplinären Diskurs

Die abschließenden Beiträge rundeten die Diskussion ab, indem sie die Verantwortlichkeit von Unternehmen einerseits und die Sanktionsmechanismen innerhalb der europäischen Rechtsordnung(en) andererseits um eine interdisziplinäre Perspektive ergänzten. Im Fokus standen dabei vor allem die drängenden Fragestellungen, die sich vor dem Hintergrund der voranschreitenden Digitalisierung für Unternehmen mit Blick auf den Datenschutz und im Umgang mit (sozialen) Netzwerken stellen.⁷

Dass der Umgang mit datenschutzrechtlichen Regelungen im Unternehmenskontext nicht nur in der Theorie, sondern gleichermaßen für die Praxis relevant ist, verdeutlichte *Dr. Marió Certicky* (PhD Student, Universität Miskolc). Er zeigte insbesondere auf, wie die Unternehmenssanktionierung im Bereich des Datenschutzrechts durch die Behörden umgesetzt wird.

Geldbußen für Datenschutzverstöße müssten künftig auch die Betreiber sozialer Netzwerke befürchten. Der in der aktuellen Gesellschaft zu beobachtende Trend, das Privatleben zunehmend in sozialen Netzwerken zu teilen und die eigene Privatsphäre ein Stückweit dem Zugriff der Plattformbetreiber preiszugeben, geht mit einer gesteigerten Verantwor-

⁷ Der Vortrag von *Dr. Andrea Jánosi* (Adjunkt, Lehrstuhl für Strafprozessrecht) zur „Verwaltung krimineller Daten – relevante Quellen des EU-Rechts, Interoperabilität der EU-Informationssysteme“ musste krankheitsbedingt leider entfallen.

tung der Unternehmen zum Schutz sensibler persönlicher Daten einher. *Dr. Csenge Halász (PhD Studentin, Universität Miskolc)* analysierte in ihrem Beitrag die Verantwortung, die sowohl die Betreiber von Netzwerken als auch solche Unternehmen, die selbst in Netzwerken agierten im Hinblick auf den Schutz der Privatsphäre treffen.

Zuletzt konnte im interdisziplinären Diskurs auch eine weitere Branche benannt werden, in der das europäische Recht speziell auch Unternehmen in die sanktionsbewehrte Pflicht nimmt: der Agrar- und der Lebensmittelsektor. Mit einem Vortrag zu den spezifischen Prozessen und Sanktionen für Wettbewerb im Bereich der Agrar- und Lebensmittelerzeugnisse zeigte *Dr. Martin Csirszki (PhD Student, Universität Miskolc)* auf, dass auch in diesen Rechtsgebieten die Unternehmenssanktionierung unlängst Einzug erhalten hat.

4. Fazit

Die Mannigfaltigkeit der Diskussionsbeiträge steht spiegelbildlich für die Vielzahl an bestehenden Regelungen, die Unternehmen im europäischen Recht bußgeldbewehrte Pflichten auferlegen. Gelingt den Unternehmen die Einhaltung dieser Pflichten nicht, kommt es also zu einem Rechtsverstoß im Unternehmenskontext, tragen diese selbst die bußgeldrechtliche Verantwortlichkeit und müssen mitunter horrende Bußgelder befürchten.

In seinen Schlussworten zur Veranstaltung führte *Prof. Dr. Dr. h.c. Gerhard Dannecker* aus, dass sich neben dem Verbandsstrafrecht, das in den meisten europäischen Mitgliedstaaten bereits eingeführt sei oder dessen Einführung zumindest bevorstehe, auf europäischer Ebene inzwischen ein originäres unionsrechtliches Ordnungswidrigkeitenrecht herausgebildet habe, das markante Parallelen zum U.S.-amerikanischen System aufweise. In Abkehr von den Verantwortungskonzepten der Mitgliedstaaten, die auf den einzelnen Rechtsträger ausgerichtet seien, adressiere das Ordnungswidrigkeitenrecht der Europäischen Union das Unternehmen als wirtschaftliche Einheit.

Lenkt man demnach das Augenmerk von der in den Mitgliedstaaten rechtlich verfassten juristischen Person hin zum Unternehmen als wirtschaftliche Einheit, so erfährt die Fragestellung der Verantwortlichkeit überpersonaler Einheiten eine neue Form der Komplexität. Die drängenden Fragestellungen betreffen längst nicht mehr das „Ob“ einer Straf- oder Ahndbarkeit. Sie zielen vielmehr auf den tauglichen Adressaten der Strafe – bzw. genauer: der Unternehmensgeldbuße – ab.

Soweit im europäischen Ordnungswidrigkeitenrecht dem Unternehmen im Sinne der wirtschaftlichen Einheit die Verantwortung für Rechtsverstöße, etwa im Kartell- oder

Datenschutzrecht, zugeschrieben wird, sei insbesondere danach zu fragen, so *Dannecker* weiter, ob dem Unternehmen nicht wegen der sanktionsrechtlichen Verantwortungszuschreibung bereits Rechtssubjektsqualität zukomme. Indem das Unternehmensverantwortungskonzept des europäischen Rechts durch die ECN+-Richtlinie und die DS-GVO auch unmittelbar auf die Rechtsordnungen der Mitgliedstaaten ausstrahle, nehme die Beantwortung dieser Frage gleichermaßen einen praktisch relevanten Einfluss auf die nationalen Rechtsordnungen. Da die Mitgliedstaaten überwiegend noch einem Rechtsträgerverantwortungskonzept folgten, sei es notwendig, dogmatische Strukturen zu erarbeiten, die bei der Überführung des europäischen Unternehmenssanktionsmodells in nationales Recht bzw. bei der Anwendung im nationalen Recht zu berücksichtigen seien. Dies gelte umso mehr, als das europäische Ordnungswidrigkeitenrecht keinen gesetzlich geregelten allgemeinen Teil kenne und für dieses nicht unbeschadet auf den nationalen allgemeinen Teil des Strafrechts zurückgegriffen werden dürfe.

In der Gesamtschau konnten die Diskussionsbeiträge zugleich verdeutlichen, dass jedes Teilrechtsgebiet bei der Bestimmung der Normadressaten seiner eigenen Logik folgt. *Dannecker* betonte, dass sich auch das Ordnungswidrigkeitenrecht dieser rechtsgebietspezifischen und insbesondere außerstrafrechtlichen Logik unterordnen müsse, jedenfalls soweit die Sanktionsnormen als Blankettatbestände außerstrafrechtliche Verbotsnormen ausgestaltet seien. Hieraus folgt jedoch gleichsam, dass Unternehmen im nationalen Recht der Mitgliedstaaten als Bußgeldadressaten anzuerkennen sind, wenn sie auf der Grundlage EU-rechtlicher Sanktionsvorschriften geahndet werden.

BORY NOÉMI¹

A BÜNTETŐJOG ÉS AZ ÉLETKOR, A GYERMEKI JOGOK ÉS A GYERMEKBARÁT IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS A NEMZETKÖZI DOKUMENTUMOKBAN

Jelen tanulmányban részletesen bemutatom az életkort és a gyermeki jogokat szabályozó nemzetközi egyezményeket, valamint az azokban foglalt irányelveket.

A nemzetközi dokumentumokat négyféle csoportba lehet sorolni aszerint, hogy az ENSZ, az Európai Unió, az Európa Tanács vagy nemzetközi civil szervezetek bocsátották-e ki.²

A nemzetközi joggyakorlatban a nemzetekre hatással bíró dokumentumok közül elsőként a gyermekvédő dokumentumokat kell megemlíteni.

I.1. A három fő gyermekvédő dokumentum: a Genfi Deklaráció, az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata és a Gyermekek Jogairól szóló Nyilatkozat

A Nemzetek Szövetségének Genfi deklarációja 1924-ben fogalmazta meg először a gyermekek védelmének általános igényét és az „emberiségnek” a gyermekekkel kapcsolatos feladatait. A társadalom feladatai közé tartozik, hogy az éhező gyermekeket táplálja, a szellemi fejlődésben elmaradottakat támogassa, a bűncselekményt elkövetőket jó útra térítse, valamint az árva és elhagyott gyermekeket összegyűjtse és segítse.

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (EJENY) 1948-ban deklarálta, hogy a gyermeknek joga van a különleges segítséghez és a támogatáshoz. A dokumentum a gyermek alapvető jogaként rögzíti, hogy joga van az egészséges és a jólétének biztosításához alkalmas életszínvonalhoz, a család védelméhez, a neveléshez, és kimondja a diszkrimináció tilalmát, hogy nem lehet megkülönböztetni a házasságból és az azon kívül született gyermekeket.

¹ Bory Noémi, PPKE-JÁK

² VASKUTI András: *A nemzetközi dokumentumokban megfogalmazott elvek érvényesülése a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásában*. ELTE Doktori Iskola, Budapest, 2014.

Az ENSZ Közgyűlésének Gyermekek Jogairól szóló Nyilatkozata (1959) előrelépést mutatott abban, hogy először fogalmazta meg a gyermek érdekét, és kihangsúlyozta, hogy „a gyermek fizikai és szellemi fejlettsége miatt különös biztosítékokat és gondoskodást igényel, beleértve a megfelelő védelmet mind születés előtt, mind születés után.”

A nyilatkozat tartalmazta a diszkrimináció teljes tilalmát, a gyermek érdekének döntő szerepét a jogok biztosítására irányuló intézkedések során, valamint a gyermek védelmének elsőbbségét minden körülmények között. Meghatározta a minden gyermeket feltétel nélkül megillető jogokat: az állampolgársághoz, az egészséges fejlődéshez és növekedéshez, a különleges gondozáshoz, a megfelelő táplálkozáshoz és ruházkodáshoz, az orvosi ellátáshoz, a szórakozáshoz és az ingyenes oktatáshoz való jogot. Tartalmazta továbbá az elhanyagolással, a kegyetlenséggel, a kizsákmányolással és a gyermekkereskedelemmel szembeni védelemhez való jogot is.

I.2. Az életkor kiemelt szerepe a fiatalkorúak elleni eljárásban³

Az ENSZ 1966. december 16-án fogadta el a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát. Az Egyezségokmány 14. cikkének 4. pontjában a fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezések között rögzíti, hogy: „a fiatalkorú személyek esetében az eljárásnak figyelemmel kell lennie az életkorra és az átneveléshez szükséges érdekekre.”

A 6. cikk megtiltotta, hogy halálbüntetést szabjanak ki a tizennyolcadik életévüket be nem töltött személyek által elkövetett bűncselekmény miatt, és azt terhes nőknél nem lehet végrehajtani.⁴

A 7. cikk alapján senkit nem lehet kínzásnak, kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni. Az Egyezségokmány 7. cikkéhez kapcsolódó átfogó kommentár rámutatott arra, hogy „a fogva tartott személy hosszan tartó magánzárka büntetése a 7. cikk által megtiltott tevékenységhez vezethet.”⁵ Erre figyelemmel a gyermek elkülönítése vagy magánzárkába helyezése problémákat vet fel, és a Bizottság ezzel kapcsolatban aggodalmát fejezte ki.

3 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről

4 U. o. 6. cikkének 5. pontja.

5 Emberi Jogi Bizottság 20. számú átfogó kommentár, 1992, HRI/GEN/1/Rev. 8, 2. bekezdése

I.3. A család kiemelkedő szerepe

1966-ban az ENSZ Közgyűlésének Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya rögzítette, hogy minden gyermeknek (fajra, színre, nemre, nyelvre, valásra, nemzeti és társadalmi eredetre, vagyonra vagy születésre való tekintet nélkül) joga van a védelemre, amely őt kiskorú állapota folytán a családjá, a társadalom és az állam részéről megilleti, továbbá rámutatott a család jelentőségére a társadalomban, a gyermek jogosultságára a megfelelő védelemhez, továbbá a gyermekkel szembeni kötelezettség és a felelősség megosztására a társadalom, az állam és a család között, de kihangsúlyozta azt, hogy a gyermek gondozása, nevelése a család felelőssége.

I.4. A nem a saját családjukban nevelkedő gyermekek védelme és jóléte

Az ENSZ Közgyűlésének Nyilatkozata 1986-ban deklarálta a gyermekek védelmére és jóléteire vonatkozó társadalmi és jogi alapelveket. Kiemelkedő szerepet a rokoni kapcsolatoknak tulajdonított. A rokoni kapcsolat elsőbbséget élvez, azon kívüli elhelyezésre csak a gyermek érdekében kerülhet sor, abban az esetben, ha nem tudják nevelni vagy megfelelően gondoskodni róla. A gyermeket elsődlegesen rokonoknál, helyettesítő szülőnél, örökbefogadó szülőnél kell elhelyezni és csak végső esetben lehet máshol. A gyermeknek joga van tudomást szerezni származásáról, joga van visszatérni szüleihez, ha az érdekével nem ellentétes.

I.5. A gyermek fogalmának és mindenekfelett álló érdekének meghatározása a New York-i Egyezményben

A nemzetközi dokumentumok közül a legjelentősebb a Gyermek jogairól szóló Egyezmény, amit az ENSZ Közgyűlése 1989. november 20-án fogadott el. Magyarország nemzetközi kötelezettségének tett eleget akkor, amikor az 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdette és a hazai jog részévé tette a Gyermek jogairól szóló New York-i Egyezményt (a továbbiakban: a Gyermek jogairól szóló Egyezmény).

Az egyezménynek a magyar jogrendbe történő beépítése kiemelt feladatot jelentett mind a jogalkotók, mind a jogalkalmazók számára. Az Egyezmény kötelezte az aláíró államokat, még akkor is, ha az elismert jogok biztosítását ígéretük formájában vállalták. Kevés olyan jog van megfogalmazva az Egyezményben, amelynek biztosítására a tagállamok kötelezettséget vállaltak.

Az Egyezmény szerint gyermek: „aki a tizennyolcadik életévét nem töltötte be, kivéve, ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri.”⁶

Az Egyezmény 3. cikkének 1. pontja rögzíti a gyermekek mindenekfelett álló érdekét⁷: a szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek mindenekfelett álló érdekét veszik figyelembe elsősorban.”

A személyiségi jogoknál az autonóm személyiség elismeréséből indul ki, továbbá meghatározza a politikai, a gazdasági, a szociális, a kulturális jogokat, a gyermek speciális jogait, valamint a gyermekek különleges csoportjaira (a fogyatékos, a családot nélkülöző, a kisebbséghez tartozó és a rendkívüli helyzetbe került gyermekekre) vonatkozó jogokat is.

I.6. Az egyes gyermeki jogok és a diszkrimináció tilalma a New York-i Egyezményben

Az egyezmény külön meghatározza az egyes gyermeki jogokat: minden gyermeknek joga van az élethez, az anyakönyvezéshez, a névhez, az állampolgársághoz, az egészséghez, az orvosi ellátáshoz és a tb-juttatáshoz, a szociális biztonsághoz, az oktatáshoz, valamint a családi státuszhoz, hogy a szülei neveljék – ha nem a szülei nevelik, akkor ahhoz, hogy lehetőség szerint megismerje őket és kapcsolatot tartson velük.

A gyermeknek a felnőttekhez hasonlóan joga van az egyesüléshez, a gyülekezéshez, a véleménynyilvánításhoz, a magánélete, a családja, a lakása, a levelezése, a becsülete és a jó hírneve sérthetetlenségéhez, megilleti a gondolat-, a lelkiismereti és a vallásszabadság, a pihenéshez és szabadidő eltöltéséhez, a korának megfelelő játékhöz, a szórakozáshoz és a kulturális, művészeti életben történő szabad részvételhez való jog is.

Az Egyezmény mind a jogalkotók, mind a jogalkalmazók számára különös jelentőségű dokumentum, mert hangsúlyozza a gyermek érdekének abszolút elsőbbségét és a gyermek önálló jogalanyként való kezelését. Tartalmaz a gyermekek fejlődésére vonatkozóan is rendelkezést: „az Egyezményben részes államok a legnagyobb mértékben biztosítják a gyermek életben maradását és fejlődését.”⁸

A gyermeknek jogot kell biztosítani ahhoz, hogy beleszólhasson az őt érintő, életével kapcsolatos ügyekbe és minden őt érdeklő kérdésben szabadon kinyilváníthassa vélemény-

6 Gyermekjogi Egyezmény 1. cikke

7 The best interests of the child shall be primary consideration.

8 A Gyermek jogairól szóló 1991. évi LXIV. törvény 6. cikkének 2. pontja: States Parties shall ensure to the maximum extent possible the survival and development of the child.

nyét, amit figyelembe kell venni. Erre tekintettel a gyermeknek joga van a meghallgatáshoz és véleményének kinyilvánításához: „az Egyezményben részes államok az ítélőképessége birtokában lévő gyermek számára biztosítják azt a jogot, hogy minden őt érdeklő kérdésben szabadon kinyilváníthassa véleményét; a gyermek véleményét, figyelemmel korára és érettségi fokára, kellően tekintetbe kell venni. Ebből a célból nevezetesen lehetőséget kell adni a gyermeknek arra, hogy bármely olyan bírói vagy közigazgatási eljárásban, amelyben érdekelt, közvetlenül, vagy képviselője, illetőleg arra alkalmas szerv útján, a hazai jogszabályokban foglalt eljárási szabályoknak megfelelően meghallgassák.”⁹

Mivel a gyermek koránál fogva nem képes önállóan élni jogaival, az Egyezmény nyomatékosan hangsúlyozza, hogy minden őt érintő döntésnél „mindenekfelett álló érdekét kell figyelembe venni elsősorban”.

Az Egyezmény a diszkrimináció tilalmát is tartalmazza, valamint azt, hogy a gyermeknek védelmet kell biztosítani a megkülönböztetéssel, a megtorlással szemben, mely őt szülei, törvényes képviselői vagy családtagjai részéről jogi helyzete, tevékenysége, véleménynyilvánítása vagy meggyőződése miatt érhetné.

Védelmet biztosít a kizsákmányolás, az erőszak, a rossz bánásmód, a durvaság, az elhanyagolás ellen, történjen az családon belül vagy azon kívül bárki részéről.

I.7. A szabadságelvonnással járó szankciók végrehajtásával összefüggő nemzetközi dokumentumok és Európai Tanácsi ajánlások

A gyermek- és fiatalkorú bűnelkövetőkkel kapcsolatos szankciók között több olyat találunk, amely az elítélt szabadságelvonnásával jár együtt. A szabadságelvonnással járó büntetések és intézkedések közül a legsúlyosabb a szabadságvesztés büntetés. Mind a nemzetközi, mind a hazai szakirodalomban folyamatos vita van azzal kapcsolatban, hogy a fiatalkorúak korosztályában mennyire van létjogosultsága egy ilyen típusú büntetésnek. Amennyiben a fiatalkorúval szemben a végrehajtandó szabadságvesztés kiszabása elkerülhetetlen, akkor a vele szemben a végrehajtás során alkalmazott speciális rendelkezések képesek-e arra, hogy ellensúlyozzák a börtönártalmakat, a megbélyegzést és a fiatalkorúak közötti agressziót, amelyek súlyosan kihatnak a bv. intézetből szabaduló fiatalkorú további életére. A szakemberek között vita van arról is, hogy a rövidebb tartamú szabadságvesztés helyett nem célszerűbb-e szabadságelvonnással nem járó alternatív szankciók kiszabása. A következő pontokban azokat a nemzetközi dokumentumokat veszem sorra, amelyek a fiatalkorúak szabadságelvonnásával foglalkoznak.

⁹ U. o. 12. cikke: right to express views freely.

1.7.1. A szabadságától megfosztott gyermek jogai a New York-i Egyezményben

A kínzásról, a megalázó bánásmódról és a szabadságtól való megfosztásról szóló 37. cikk alapján az „Egyezményben részes államok gondoskodnak arról, hogy

a) gyermeket ne lehessen sem kínzásnak, sem kegyetlen, embertelen, megalázó büntetésnek vagy bánásmódnak alávetni. Tizennyolc éven aluli személyek által elkövetett bűncselekményekért sem halálbüntetést, sem a szabadlábra helyezés lehetőségét kizáró életfogytiglan tartó szabadságvesztést ne legyen szabad alkalmazni;

b) gyermeket törvénytelenül vagy önkényesen ne fosszanak meg szabadságától. A gyermek őrizetben tartása vagy letartóztatása, vagy vele szemben szabadságvesztés-büntetés kiszabása a törvény értelmében csak végső eszközként legyen alkalmazható a lehető legrövidebb időtartammal;

c) a szabadságától megfosztott gyermekkel emberségesen és az emberi méltóságnak kijáró tisztelettel, életkorának megfelelő szükségleteinek figyelembevételével bánjanak. Különmódon el kell különíteni a szabadságától megfosztott gyermeket a felnőttektől, kivéve, ha a gyermek mindenekfelett álló érdekében ennek ellenkezője tűnik ajánlatosabbnak; a gyermeknek, rendkívüli körülményektől eltekintve, joga van levelezés és látogatások útján kapcsolatban maradni családjával;

d) a szabadságától megfosztott gyermeknek joga legyen igen rövid idő alatt jogsegélyt vagy bármely más alkalmas segítséget igénybe venni, valamint joga legyen ahhoz is, hogy szabadságelvonásának törvényességével kapcsolatban bírósághoz vagy más illetékes, független és pártatlan hatósághoz forduljon, és az ügyében sürgősen döntsenek.”¹⁰

A nemzetközi dokumentumban megfogalmazott alapvető követelmény az, hogy a végrehajtandó szabadságvesztést csak ultima ratioként, azaz végső megoldásként lehessen alkalmazni, és ezzel párhuzamosan az alternatív szankciókat, a diverziós (a büntetőeljárás lefolytatásától eltekintő) megoldásokat kell előtérbe helyezni. A szabadságtól megfosztáshoz kapcsolódó rendelkezések nem csak azokra a gyerekekre vonatkoznak, akik bűncselekményt követtek el, hanem azokra is, akiket a mentális egészségüket érintő vagy a menedékkéréshez, bevándorláshoz kapcsolódó okok miatt fosztottak meg szabadságuktól.

Az ENSZ Közgyűlésének a szabadságuktól megfosztott fiatakorúak védelméről szóló ENSZ szabályok elfogadásáról rendelkező határozata kijelenti, hogy a „szabadságuktól megfosztott fiatakorúak fokozott mértékben vannak kitéve a bántalmazásnak, az elnyo-

10 ENSZ Gyermekjogi Egyezmény 37. cikkének a)–d) pontjai

másnak és jogaik megsértésének”, és megerősíti azt, hogy „a fiatakorúak intézményi elhelyezése csak végső eszközként és a lehető legrövidebb időtartamra rendelhető el.”¹¹

Az Egyezményben részes államok elismerik a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, vádolt vagy abban bűnösnek nyilvánított gyermeknek az olyan bánásmódhoz való jogát, amely előmozdítja a személyiség méltósága és értéke iránti érzékének fejlesztését, erősíti a mások emberi jogai és alapvető szabadságai iránti tiszteletét, és amely figyelembe veszi korát, valamint a társadalomba való beilleszkedése és abban építő jellegű részvétele elősegítésének szükségességét.¹²

Ebből a célból, valamint figyelemmel a nemzetközi okmányok erre vonatkozó rendelkezéseire, az Egyezményben részes államok különösen gondoskodnak arról, hogy:

a) a gyermeket ne lehessen bűncselekmény elkövetésével gyanúsítani, vádolni vagy abban bűnösnek nyilvánítani olyan cselekmény vagy mulasztás miatt, amely az elkövetés idején sem a hazai, sem a nemzetközi jog értelmében nem volt bűncselekmény, a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított gyermeknek legalább az alábbi biztosítékokra legyen joga:

aa) mindaddig ártatlannak tekintsék, ameddig bűnösségét a törvény szerint be nem bizonyították,

ab) a legrövidebb határidőn belül közvetlenül vagy szülei, illetőleg adott esetben törvényes képviselői útján tájékoztassák az ellene emelt vádakról, és védelme előkészítéséhez és benyújtásához jogsegélyben vagy bármely más alkalmas segítségben részesüljön,

b) ügyét késedelem nélkül illetékes, független és pártatlan hatóság vagy bíróság a törvény értelmében igazságos eljárás során, ügyvédjének vagy egyéb tanácsadójának, valamint – hacsak különösen koránál vagy helyzeténél fogva ez nem mutatkozik ellentétesnek a gyermek mindenekfelett álló érdekével – szüleinek vagy törvényes képviselőinek jelenlétében bírálja el,

c) ne lehessen kényszeríteni arra, hogy maga ellen tanúskodjék vagy beismerje bűnösségét, kérdéseket intézhessen vagy intéztethessen az ellene valló tanúkhöz, és a mellette valló tanúk ugyanolyan feltételek mellett jelenhessenek meg és legyenek meghallgathatók, mint az ellene valló tanúk,

d) ha bűncselekmény elkövetésében bűnösnek nyilvánítják, e határozat és az ehhez fűződő bármely intézkedés ellen a törvénynek megfelelően, jogorvoslattal élhessen illetékes, független és pártatlan felsőbb hatóságoknál vagy bíróságnál,

11 45/113. határozat, 1990. december 14.

12 U. o. 40. cikkének 1. pontja.

e) díjmentesen vehessen igénybe tolmácsot, amennyiben nem ért vagy nem beszél a tárgyaláson használt nyelven,

f) magánéletét teljes mértékben tartsák tiszteletben az eljárás minden szakaszában.¹³

A Gyermek Jogairól szóló New York-i Egyezmény 40. cikke 3. pontjának a) pontja alapján az Egyezményben részes államok minden erejükkel azon lesznek, hogy előmozdítsák különleges törvények és eljárások elfogadását, hatóságok és intézmények létrehozását a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, vádolt vagy abban bűnösnek nyilvánított gyermekek számára és különösen olyan legalacsonyabb életkort állapítsanak meg, amely alatt a gyermekkel szemben bűncselekmény elkövetésének vétele kizárt.¹⁴

A New York-i Egyezmény egyedülálló volt abban is, hogy a szabadságelvonás csak végső megoldás lehet és a fogvatartott gyermekkel az egyezmény alapján emberségesen, az emberi méltóságának kijáró tisztelettel, valamint az életkorának megfelelő szükségleteit szem előtt tartva kell eljárni.

1.7.2. A Pekingi szabályok (The Beijing Rules) és a fiatalkorúak bebörtönzésének kivételes esetei¹⁵

A 40/33. ENSZ Közgyűlési Határozat¹⁶ (továbbiakban: a Pekingi Szabályok) koncepcióját 1980-ban, a caracasi, a 6. Bünmegelőzési és az elkövetők kérelmével foglalkozó ENSZ konferencián dolgozták ki. 1984-ben szövegezték meg és 1985. november 29. napján fogadta el az ENSZ közgyűlése „Az ENSZ minimumkövetelmény szabályai a fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerére” című dokumentumot.

A Pekingi Szabályok hat részből, harminc szabályból és az ezekhez kapcsolódó kommentárból tevődik össze.

Már a preambulumban is megfogalmazódik az az elv, hogy a fiatalkorúak különös gondoskodást és segítséget igényelnek, és jogi védelemre szorulnak. A Pekingi Szabályok preambulumban rögzítésre került, hogy ha előmozdítják a fiatalkorúak jólétét, azzal csökken

¹³ U. o. 40. cikkének 2. pontja.

¹⁴ U. o. 40. cikkének 3/a. pontja.

¹⁵ <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r033.htm>

United Nations Standard Minimum Rules for the Administrations of Juvenile Justice, The Beijing Rules, 1985.

¹⁶ LÉVAI Miklós: *A Pekingi szabályok*. Gyermek- és Ifjúságvédelem, 1990/2. szám, 26–36.

a jogi beavatkozás szükségessége, ezáltal csökken az az ártalom is, amit az eljárás okozhat a fiatalkorúnak.

A Pekingi Szabályok nem tartalmaz a büntethetőségi életkorra vonatkozó meghatározást, de 4.1. pontjában kihangsúlyozza, hogy „azokban a jogrendszerekben, amelyek elismerik a büntetőjogi felelősség korhatárát a fiatalkorúakra nézve, ennek a kornak az alsó határát nem szabad túl alacsonyan megállapítani, és figyelembe kell venni az érzelmi, szellemi és értelmi fejlettséget.”

Középpontba kerül a „más elbánás” szükségessége, az arányos szankcionálás, mely során tekintettel kell lenni a bűncselekmény súlyára és a fiatalkorú személyiségére, valamint felmerül a kifejezetten fiatalkorúak számára kialakított szabályok, intézmények és eljárás gondolata.¹⁷

Az arányosság elve jelenik meg abban a rendelkezésben, hogy a szankciónak igazodnia kell a bűncselekmény súlyához, ehhez pedig fiatalkorúak esetén egy plusz követelményt is megkíván: az elkövető egyéniségének, személyiségének figyelembe vételét.

Az első rész alapfogalmakat, meghatározásokat tartalmaz, és felsorolja a prevencióhoz szükséges feladatokat. Alapelveként rögzíti, hogy gondosan kialakított jogi védelemmel kell ellátni a joggal összeütközésbe került fiatalkorúakat, a tárgyalás előtti őrizetet csak végső megoldásként lehet alkalmazni, és kizárólag nagyon súlyos, más személy elleni erőszakos cselekmény elkövetése esetén lehet helye a fiatalkorú elkövetők bebörtönzésének.¹⁸

A 10. szabály 2. bekezdése kimondja, hogy a fiatalkorú letartóztatását követően „a bíró vagy más kompetens tisztségviselő vagy testület késedelem nélkül vegye fontolóra a szabadon bocsátás lehetőségét”, és azt, hogy az előzetes vizsgálati fogságot csak legvégső eszközként szabad alkalmazni és csak a lehető legrövidebb időtartamra, továbbá, amikor csak lehetséges, más alternatív intézkedéssel kell helyettesíteni. Ilyen lehet a szigorú felügyelet, családnál vagy más oktató-nevelő intézményben vagy otthonban történő elhelyezés.

A 17. szabály részletesen kifejti, hogy a fiatalkorú büntetéseket nem szabad bebörtönözni büntetőintézetben, hacsak nem olyan súlyos cselekmény miatt ítélik el őket, amely más személy elleni erőszakban nyilvánul meg, vagy az ítélet alapja más súlyos bűncselekmények elkövetésében való megrögzöttség.

17 DEBRECZENI Lilla: *Szükséges-e külön büntető igazságszolgáltatás a fiatalkorúaknak?* Belügyi Szemle, 2011/11. szám, 41.

18 CSEMÁNE DR. VÁRADI Erika: *Nemzetközi és hazai tendenciák a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásában*. PhD dolgozat, Miskolci ÁJK Doktori Iskola, 72., <http://www.uni-miskolc.hu/~wwwdeak/Varadi%20Erika.pdf>

A fiatalkorúak zárt intézeti elhelyezésére a Pekingi Szabályok ötödik része tesz ajánlásokat. A felnőtt korúakra irányadó általános szabályokon túl a fiatalkorúak kezelésének céljára kiegészítő rendelkezéseket is tartalmaz. A fiatalkorúak kezelésének célja az, hogy gondozást, védelmet, oktatást és szakmai képzést nyújtson, segítse őket abban, hogy konstruktív és hasznos szerepet vállalhassanak a társadalomban.¹⁹ A fiatalkorúak kezelésének eszközrendszere a gondozás, a védelem, az oktatás és a szakmai képzés.

A Pekingi Szabályok kiemelt hangsúlyt helyez a fiatalkorúak zárt intézeti oktatására és szakmai képzésére, mert ezekkel a társadalomba illeszkedésük esélyei javíthatóak. A fiatalkorúak általános és szakmai műveltségének pótlásához szükséges az illetékes állami szervek összehangolt együttműködése.

A Pekingi Szabályok azt az elvet vallja, hogy a fiatalkorú fogvatartottakat a felnőtt elítéltektől el kell különíteni és a felnőttektől külön kell őrizni.²⁰ A fiatalkorúak elkülönítése kettős célt szolgál: egyrészt a felnőttek negatív befolyását küszöböli ki, másrészt felhívja a figyelmet arra, hogy a fiatalkorúak bv. intézeteiben sajátos, nevelésre összpontosító miliót kell kialakítani.

A Pekingi Szabályok több helyen rámutat a család fontosságára, kiemeli az intézetben elhelyezett fiatalkorúak jóléte érdekében a szülők vagy a gyám látogatási jogát és azt, hogy a szülőnek vagy a gyámnak a bv. intézettel együtt kell működnie a fiatalkorú ügyeiben.

A Pekingi Szabályok a feltételes szabadon bocsátással kapcsolatban is tartalmaz állásfoglalást, az intézetből történő feltételes elbocsátást a megfelelő hatóságoknak a lehető legnagyobb mértékben és a lehető legkorábbi időpontban kell alkalmazniuk.²¹

A fiatalkorúak reintegrációjának fokozatosságához járulnak hozzá az ún. fél-intézeti megoldások, amelyek elősegítik a közösségbe visszakerülő fiatalkorú szükségleteinek kielégítését. Fél-intézeti megoldások – többek között – a nevelőotthonok és a nappali oktató központok.

A Pekingi Szabályok jelentősége abban áll, hogy először foglalkozott a fiatalkorúak büntetés-végrehajtásával, és rendelkezett arról, hogy fiatalkorúakkal szemben a zárt intézetbe utalást csak a legvégső esetben lehet alkalmazni. A Pekingi Szabályok ugyanakkor kiemelte a fiatalkorúak oktatásának, képzésének, nevelésének és szabadidős tevékenységének

¹⁹ Pekingi Szabályok 27. pontja

²⁰ I. m. 26.3. pont

²¹ I. m. 26.5. pont

fontosságát, amivel a börtönártalmak enyhíthetőek. A Pekingi Szabályok kiemelte azt is, hogy a fiatalkorúakat el kell különíteni a felnőtt korú fogvatartottaktól és hangsúlyozta a fogvatartott fiatalkorú családjával való kapcsolatának kiemelkedő szerepét.

A Pekingi Szabályokban foglaltak ma is kihatással vannak a fiatalkorú bűnelkövetőkkel való bánásmódra.

1.7.3. A büntetés humanizálása és a bűnmegelőzés kiemelkedő szerepe a Rijadi Iránymutatásokban²²

Az ENSZ Közgyűlés 1990. december 14-én fogadta el 45/122. számú határozatával a Rijadi Iránymutatásokat (United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency, a továbbiakban: Iránymutatás).

Az Iránymutatás az alapelveken kívül hat részből áll. Hangsúlyozza a gyermek jólétét, a család kiemelkedő szerepét, az oktatás fontosságát, a közösségek és a média szerepét – a kormányok számára ennek érdekében ajánlásokat fogalmaz meg.

Az Iránymutatás felhívja a figyelmet a bűnmegelőzési szabályzat elkészítésére, mellyel elkerülhető lenne, hogy a gyermeket olyan viselkedésért büntessék, amellyel másokat nem sért súlyosan. Ehhez intézkedéseket kell tenni az oktatás területén, mert az támogatóan szolgálja a különleges bánásmódra és védelemre szorulókat, továbbá hivatalos lépéseket kell tenni arra vonatkozóan, hogy a fiatalkorú elfogása során elsődlegesen szem előtt tartás a mindenekfelett álló érdekét és vele szemben a tisztességes és egyenlő eljárás követelményét, hogy megőrizték minden fiatalkorú jólétét, fejlődését, jogait és érdekeit. A fiatalokat nem szabad megbélyegezni, mert az gyakran nem kívánatos viselkedést vált ki a fiatalok fejlődésében.

A fiatalok további megbélyegzése, a viktimizáció és a kriminalizálódás megelőzése érdekében a jogalkotásnak képesnek kell lennie arra, hogy bármilyen magatartás, amely nem bűncselekmény vagy amiért a felnőtt korúak nem büntethetőek, fiatalkorú elkövetők esetében se legyen büntethető.²³

22 United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency, <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r112.htm>

23 U. o. 56. pontja: in order to prevent further stigmatization, victimization and criminalization of young persons, legislation should be enacted to ensure that any conduct not considered an offence or not penalized if committed by an adult is not considered an offence and not penalized if committed by a young person.

A kormányoknak törekedniük kell a speciális, fiatalkorúakra vonatkozó törvények és eljárások megalkotására, amelyek alkalmasak a fiatalok jogainak védelmére és jólétének biztosítására.²⁴

A törvényhozásnak képesnek kell lennie arra, hogy a fiatalokat védje a kábítószerrel visszaéléstől és a drogdealerektől.²⁵

A Rijadi Iránymutatások jelentősége kétségen kívül abban állt, hogy elsőként foglalkozott a bűnmegelőzéssel, és felhívta a figyelmet arra is, hogy a kormányoknak különleges törvényeket kell alkotniuk a fiatalkorúak védelmére vonatkozóan. A Rijadi Iránymutatásoknak kiemelkedő szerepe volt abban is, hogy a Pekingi Szabályokban és a New York-i Egyezményben foglaltakat szem előtt tartva kihangsúlyozta: gyermeket zárt intézetben csak legvégső megoldásként és csak a legrövidebb szükséges ideig lehet elhelyezni.

*1.7.4. A fiatalkorúak szabadságvesztésére irányadó rendelkezések a Havannai Szabályokban (United Nations Rules for the Protection of the Juveniles Deprived of their Liberty)*²⁶

Az 1990. december 14. napján elfogadott, 45/113. számú ENSZ közgyűlési határozat a szabadságuktól megfosztott fiatalkorúak védelmének szabályait rögzíti.

Megismétli a Pekingi Szabályokban foglaltakat: a szabadságvesztés csak végső megoldás lehet a fiatalkorúakkal szembeni büntetőeljárásban, továbbá felhívja a társadalom figyelmét a reszocializáció fontosságára is. A Havannai Szabályok rendelkezik a szabadságától megfosztott fiatalkorúak védelméről és arról is, hogy olyan zárt intézeteket kell létrehozni, amelyek hasonlítanak a „kinti világhoz”, és támogatni kell az intézeteknek a fogvatartott fiatalkorú és a családja közötti kapcsolattartást.

24 U. o. 57. pontja: consideration should be given to the establishment of an office of ombudsman or similar independent organ, which would ensure that the status, rights and interests of young persons are upheld and that proper referral to available services is made. The ombudsman or other organ designated would also supervise the implementation of the Riyadh Guidelines, the Beijing Rules and the Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty. The ombudsman or other organ would, at regular intervals, publish a report on the progress made and on the difficulties encountered in the implementation of the instrument. Child advocacy services should also be established.

25 U. o. 59. pontja: legislation should be enacted and strictly enforced to protect children and young persons from drug abuse and drug traffickers.

26 United Nations Rules for the Protection of the Juveniles Deprived of their Liberty <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r113.htm>

1.7.5. A női fogvatartottakkal való bánásmód és a szabadságelvonással nem járó intézkedések a Bangkoki Szabályokban (United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders)

A 2010-ben elfogadott Bangkoki Szabályok kiemelkedő jelentősége abban áll, hogy kizárólag a női fogvatartottakra tartalmazott speciális rendelkezéseket. A Bangkoki Szabályok 36–39. előírásai külön kiemelik a fiatalkorú női fogvatartottakkal való különleges bánásmódot.

A bv. intézeteknek az intézkedések végrehajtása során figyelemmel kell lenniük a fiatalkorú női fogvatartottak kiemelt védelmére. A fiatalkorú női fogvatartottak részére is a fiatalkorú férfi fogvatartottakkal azonos módon kell biztosítani az oktatáshoz és a szakmai képzéshez való hozzáférést. A bv. intézeteknek lehetővé kell tenniük, hogy a fiatalkorú női fogvatartottak hozzájussanak a koruknak és a nemüknek megfelelő programokhoz és szolgáltatásokhoz, és felvilágosításban részesüljenek a szexuális bántalmazással és a szexuális erőszakkal kapcsolatban. Megfelelő oktatást kell, hogy kapjanak a nők egészségügyi ellátásáról is, és rendszeres nőgyógyászati vizsgálaton kell részt venniük. Az állapotos fiatalkorú fogvatartott lányoknak támogatást és megfelelő orvosi ellátást kell biztosítani a felnőtt korú fogvatartottakkal azonos módon. A fiatalkorú lányok egészségét egészségügyi szakembereknek kell megvizsgálniuk és figyelembe kell venni azt a tényt is, hogy az életkorukból adódóan nagyobb kockázati tényezővel kell számolni a terhességük alatt.

1.7.6. Célkitűzések megfogalmazása az Európa Tanács ajánlásaiban

Az Európa Tanács ajánlásai is hasonló szellemiséget tükröznek, mint a fent részletezett nemzetközi dokumentumok. Az Európa Tanács számos ajánlása közül három foglalkozik részletesen a fiatalkorúak igazságszolgáltatásával és büntetés-végrehajtásával.

Az Európa Tanács R (87) 20. számú ajánlása a fiatalkori bűnelkövetésre adandó társadalmi válaszról (On social relations to juvenile delinquency on the validity of contracts between persons)²⁷

Az ajánlás támogatta a fiatalkorúakra vonatkozó liberális kriminálpolitikai ajánlásokat, és ellenezte a szabadságvesztés kiterjesztésére irányuló törekvéseket.

²⁷ On social relations to juvenile delinquency on the validity of contracts between persons http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/family/Resolutions_recommendations_cm_en.asp

Az ajánlást az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága fogadta el 1987. szeptember 17. napján. Tizennyolc pontból áll. A büntetés-végrehajtásban folytatni kell a fiatalkorú elítéltek nevelését és a társadalomba való visszailleszkedésük elősegítését, és amilyen gyorsan lehet, a fiatalkorúak szabadságvesztését el kell törölni.

Biztosítani kell, hogy a fiatalkorúak ügyeiben soron kívül eljárjanak, elkerülve mindenféle késedelmet, és hatékony nevelést kell számukra lehetővé tenni. Az R (87) 20. számú ajánlás alapján a szabadságvesztést fiatalkorúakkal szemben csak kivételesen lehet alkalmazni.

Az Európa Tanács R (2003) 20. számú ajánlása a fiatalkori bűnözés kezelésének új irányairól (Concerning new ways of dealing with juvenile delinquency and the role of juvenile justice)²⁸

Az Európa Tanács R (2003) 20. számú ajánlása 9. pontjában a liberális ideológia folytatásaként meghatározta, hogy a büntethetőségnek igazodnia kell az elkövető korához és érettségéhez.²⁹

28 Concerning new ways of dealing with juvenile delinquency and the role of juvenile justice, <http://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwIapKLNz9zMAhUdOsAKHS5BxEQFgghMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.legislationline.org%2Fdocuments%2Fid%2F8024&usq=AFQjCNFfpOB3vpgE4Y07nzCBRbL-LGGCrg&bvm=bv.122129774,d.d24>

29 Convinced that the penal system for minors should continue to be characterised by its objective of education and social integration and that it should as far as possible abolish imprisonment for minors;

4. to ensuring that minors are tried more rapidly, avoiding undue delay, so as to ensure effective educational action;

11. to ensuring that interventions in respect of juvenile delinquents are sought preferably in the minors' natural environment, respect their right to education and their personality and foster their personal development;

14. with the aim of gradually abandoning recourse to detention and increasing the number of alternative measures, to giving preference to those which allow greater opportunities for social integration through education, vocational training as well as through the use of leisure or other activities;

15. – are intended to cope with the persistence of delinquent behaviour in the minor by improving his capacities for social adjustment by means of intensive educational action (including „intensive intermediary treatment”);

– entail community work suited to the minor's age and educational needs;

16. – to providing both education and vocational training for young prisoners, preferably in conjunction with the community, or any other measure which may assist reinsertion in society;

– to providing educational support after release and possible assistance for the social rehabilitation of the minors;

17. to reviewing, if necessary, their legislation on young adult delinquents, so that the relevant courts also have the opportunity of passing sentences which are educational in nature and foster social integration,

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 2003. szeptember 23-án fogadta el „A fiatalkori bűnözés kezelésének új módszerei és a fiatalkorú bűnelkövetőkre vonatkozó igazságszolgáltatás szerepe” című ajánlást.

Az ajánlás három célkitűzést fogalmazott meg a fiatalkorúak igazságszolgáltatásával kapcsolatban: a bűnelkövetés és a bűnismétlés megelőzését, az elkövetők reintegrálását és reszocializációját, valamint az áldozatok szükségleteinek és érdekeinek megjelenítését.

A dokumentum két részből tevődik össze, az első rész tartalmazza a preambulumot, valamint huszonöt pontban fogalmaz meg elvárásokat a tagállamokkal szemben annak érdekében, hogy milyen intézkedéseket kell tenni a fiatalkorúak igazságszolgáltatása tekintetében.

Az Európa Tanács R (2003) 20. számú ajánlása három fogalmat definiál:

- fiatalkorú: aki elérte a fiatalkor alsó határát, de a felsőt még nem,
- bűncselekmény: a büntetőjog hatálya alá tartozó cselekmény,
- fiatalkorú bűnelkövetőkre vonatkozó igazságszolgáltatási rendszer: valamennyi intézményt magába foglalja, mely a fiatal korosztályok bűnözésével foglalkozik.

A dokumentum kifejezésre juttatja, hogy a tagállamoknak a súlyos, erőszakos és ismétlődő fiatalkori bűnelkövetésre új és hatékonyabb – de az arányosság követelményének megfelelő – alternatív szankciókat és intézkedéseket kell kidolgozniuk. Hangsúlyozza, hogy lehetőség szerint a szülőkre is ki kell terjeszteni a felelősséget, őket is be kell vonni a végrehajtásba, és amennyiben lehetőség van rá, szorgalmazni kell a mediációt és az áldozatnak való jóvátételt. A fiatalkorú bűnelkövetőkre vonatkozó igazságszolgáltatási rendszer intézményei között biztosítani kell a gyermekjóléti, a gyermekvédelmi, egyéb szociális és oktatási egészségügyi intézmények közötti együttműködést.

A dokumentum hangsúlyozza továbbá, hogy a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási rendszerének olyannak kell lennie, hogy egyrészt szolgálja a fiatalkori bűnözés megelőzését, másrészt figyelembe veszi azokat a családi, iskolai, lakóhelyi és kortárscsoporti összefüggéseket, amelyeken belül a bűnelkövetés előfordul.

Az ajánlás a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatására tartalmaz iránymutatásokat, azonban nem tér ki a büntetések és az intézkedések végrehajtására.

Az Életfogytig tartó vagy más hosszú tartamú szabadságvesztésre ítélt börtönadminisztráció általi kezeléséről szóló R (2003) 23. számú ajánlás (Management by prison administrations of life sentence and other long-term prisoners)

Az ajánlás 32. pontja külön kiemeli, hogy a hosszú időre ítélt fiatalkorú fogvatartottakat a speciális szükségleteiket szem előtt tartó külön bv. intézetben vagy a bv. intézet külön

regard being had for the personalities of the offenders;

egységében kell elhelyezni. A fiatalkorúak részére megfelelő oktatást és képzést kell biztosítani, fontos a szülőkkel és a családdal való szoros kapcsolat fenntartása, érzelmi fejlődésük támogatása, megfelelő sport- és szabadidős tevékenység biztosítása és kiemelt szerepe van annak, hogy a fiatalkorúak rezsiméből a felnőtt korúak rezsimébe történő átmenetet – a fiatalkorú személyes fejlődését figyelembe véve – gondosan, előre megtervezze az intézet.

A fent elemzett nemzetközi dokumentumokból és európai ajánlásokból azt a következtetést lehet levonni, hogy a fiatalkorúakkal szemben a szabadságvesztés büntetés kivételes szankció, melyet csak szűk körben lehet alkalmazni.

Speciális fogvatartotti körbe tartoznak a fogvatartott kiskorúak és nők. A nemzetközi ajánlások, szabályok és irányelvek kiemelt pontja a fogvatartottak jogai.

Európai Szabályok a fiatalkorú bűnelkövetőkre, akikkel szemben büntetést vagy intézkedést alkalmaztak [Rec (2008) 11. sz. ajánlás]

A Greifswaldi Szabályokat 2007 márciusában két bizottság, az Európa Tanács Büntető jogi Együttműködési Bizottsága és a Büntető jogi Problémák Bizottsága fogadta el Greifswaldban. A büntetés-végrehajtási speciálprevenció és a reszocializáció meghatározó szerepét emeli ki és a nevelés szerepét hangsúlyozza a dokumentum.

Célja az volt, hogy a szabadságuktól megfosztott fiatalkorúak kezelésére, valamint a büntetések és intézkedések végrehajtására minimum szabályokat állapítsanak meg.³⁰ 2008. november 5. napján R (2008) 11. szám alatt született meg a büntetések vagy intézkedések hatálya alatt álló fiatalkorú elkövetőkre vonatkozó Európai Szabályokról.

A dokumentum hét nagy fejezetre osztható fel, amely tartalmazza az alapelveket, a közösségi büntetéseket és intézkedéseket, a szabadságelvonnással járó szankciókat, a jogi tanácsot és a segítségnyújtást, a panaszokkal kapcsolatos eljárást, a személyzetre vonatkozó rendelkezéseket, valamint a médiával és a nyilvánossággal kapcsolatos szabályokat.

Az ajánlás célja az, hogy a szankcióval sújtott vagy a szabadságkorlátozás bármely formájának alávetett fiatalkorú bűnelkövető jogait és biztonságát megerősítse, támogassa és elősegítse a fizikai, a lelki és a szociális jólétét.

30 Basic European Rules for Juvenile Offenders deprived of their Liberty or Subject to Community Sanctions and Measures

Az alapelvek keretében tett fontosabb megállapítások:

- A büntetéssel vagy intézkedéssel sújtott fiatalkorú emberi jogait tiszteletben kell tartani, a bűnelkövető fiatalkorú kezelésekor figyelembe kell venni az emberi jogait és biztosítani kell az Európai Börtönszabályokban a felnőtteket megillető teljes védelmet.
- A fiatalkorú bűnelkövetőkkel szemben alkalmazható szankciókat vagy intézkedéseket, azok végrehajtási módját törvényben kell meghatározni és annak a társadalmi integráción, a nevelésen és a bűnismétlés megelőzésének elvén kell alapulnia.
- A fiatalkorúval szemben alkalmazható szankciókat csak a bíróság vagy más, a jogszabály által arra felhatalmazott hatóság állapíthatja meg.
- A szankciók vagy intézkedések alkalmazhatóságára irányadó minimális életkor nem lehet túl alacsony és azt törvényben kell meghatározni.
- A szankciók és intézkedések kiszabásának és végrehajtásának a fiatalkorú legfőbb érdekén kell alapulnia.
- A fiatalkorúval szemben kiszabott szankciónak vagy elrendelt intézkedésnek az elkövetett jogsértés súlyával arányosnak kell lennie (proporcionalitás elve). A szankciók kiszabásakor figyelembe kell venni az elkövető életkorát, fejlettségét, pszichikai és mentális jóllétét, képességeit, személyes körülményeit (egyénesítés elve). Amennyiben szükséges, ezek megállapításához a szakértői vélemények felhasználhatóak. Megállapítható, hogy a speciálpredirectív nevelési cél érvényesülésének a proporcionalitás elve ugyanúgy határt szab, mint a bűnösség foka és mértéke.
- A végrehajtásért felelős hatóságoknak megfelelő mérlegelési joggal kell ahhoz rendelkezniük, hogy a fiatalkorú speciális körülményeinek megfelelő szankciót vagy intézkedést alkalmazzanak vele szemben.
- A Greifswaldi Szabályokhoz fűzött kommentár alapján a fiatalkorú bűnelkövetőkkel szemben kiszabott szankciókat úgy kell átalakítani, hogy azok a legjobban megfeleljenek a fiatalkorú érdekeinek.
- A fiatalkorúakkal szemben olyan szankciókat kell kiválasztani, amelyek negatív jellegük-ből adódóan nem fokozzák tovább a fiatalkorú bűnelkövetők fizikai vagy mentális sérüléseit.
- A szankciókat és az intézkedéseket késedelem nélkül kell végrehajtani, és azok időtartama csak a feltétlenül indokolt és szükséges mértékig terjedhet (a minimális beavatkozás elve).
- A fiatalkorú szabadságtól való megfosztása csak végső eszköz lehet, csak a minimálisan szükséges időtartamban lehet alkalmazni. Az előzetes letartóztatás elkerülése érdekében speciális erőfeszítéseket kell tenni.

- A szankciók és az intézkedések kiszabásánál és végrehajtásánál mindennemű diszkriminációt kerülni kell.
- A fiatalkorú elkövetőkkel foglalkozó igazságszolgáltatási rendszernek pontos jelentést kell készítenie a szülők és a törvényes képviselők, gyámok jogairól és felelősségéről. A családoknak részt kell venniük az eljárásban és a szankciók végrehajtásában is, kivéve, ha ez a fiatalkorú legjobb érdekét nem szolgálja.
- A fiatalkorú bűnelkövetők igazságszolgáltatási rendszerének integrálnia kell a fiatalkorúakat érintő széleskörű társadalmi kezdeményezéseket.
- A szankciók végrehajtásakor sem a fiatalkorú bűnelkövetők személyazonosságáról, sem a családjaikról bizalmas információt nem lehet nyilvánosságra hozni, kivéve azokat, akik a törvény alapján erre felhatalmazással rendelkeznek.
- A fiatalkorú bűnelkövetőkkel foglalkozó szakembereknek speciális képzésben kell részesülniük.
- A szankciók végrehajtását rendes kormányzati ellenőrzésnek és független monitorozásnak is alá kell vetni.

A szabadságelvonással járó intézkedésekkel a III. rész foglalkozik, amely általános és különös részből áll. Az általános rész taglalja többek között a fiatalkorú befogadásával, szállásával, higiéniájával, öltözetével és ágyneműjével, étellemezésével, egészséggondozásával, képzésével, kezelésével, a nevelő intézkedésekkel, a külvilággal való kapcsolatával, a különböző rezsimiek közötti átjárhatósággal és a szabadulásra való felkészüléssel kapcsolatos előírásokat.

A különös rész több, a fiatalkorúak szabadságának korlátozásával vagy elvonásával járó jogintézménnyel foglalkozik, mint például az előzetes letartóztatással és az őrizetbe vétellel.

Az ajánlás négy alapelvet határoz meg a szabadságelvonással kapcsolatban: az előzetes letartóztatás foganatosítására csak az előzetes letartóztatási okok tényleges fennállása esetén kerülhet sor; a végrehajtásnak igazodnia kell a szabadságelvonás törvényben meghatározott céljához; a szabadságelvonás nem erősítheti fel az azzal szükségszerűen együtt járó hátrányokat; továbbá a szabadságvesztés önmagában a szabadságelvonása miatt minősül büntetésnek.

A következő pontban bemutatott Európai Börtönszabályok a fogvatartott gyermekek érdekét hangsúlyozza, valamint azt, hogy a kinti társadalomban a hasonló korú gyermekeknek biztosított szociális, oktatás, vallási támogatást és rekreációs programokat kell biztosítani a büntetés-végrehajtási intézetben fogvatartott gyermekeknek is.

II. Az Európai Börtönszabályok (European Prison Rules) és a fogvatartott kiskorúak³¹

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 2006. január 11. napján fogadta el a Miniszteri Bizottság Európai Börtönszabályokról szóló R/2006/62. számú ajánlását a tagállamok számára.

Az Európai Börtönszabályoknak kiemelkedő jelentősége van abban, hogy elsőként fogalmaz meg a tagállamok számára a büntetés-végrehajtással és a fogvatartottak jogaival kapcsolatos rendelkezéseket. Az Európai Börtönszabályok elsősorban a felnőtt korúakat célozza meg és a fiatalkorúak életkori sajátosságait és szükségleteit tartalmazó rendelkezéseket csak szűk körben tartalmaz. A fiatalkorúak szabadságvesztésére vonatkozóan mindössze három általános rendelkezést határoz meg.

A 35. pontban külön rendelkezik a fogvatartott kiskorúakról. Szabályozza azt a lehetőséget is, hogy ha kivételesen a tizennyolcadik életévüket be nem töltött kiskorúakat a felnőttek büntetés-végrehajtási intézetében helyezik el, akkor a hatóságoknak oda kell figyelniük arra, hogy ne csupán azokhoz a szolgáltatásokhoz jussanak hozzá, amelyek valamennyi fogvatartott számára hozzáférhetőek, hanem olyan szociális, pszichológiai és oktatási szolgáltatásokhoz, lelki gondozáshoz és szabadidős programokhoz, illetőleg ezeket kiváltó tevékenységekhez is, amelyek a szabad környezetben élő kiskorúak számára elérhetők, továbbá minden iskoláskorú fiatalkorú fogvatartott számára biztosítani kell az ilyen oktatáshoz való hozzáférést.

Foglalkozik az utógondozás kérdésével is: a büntetés-végrehajtási intézetből szabadult fiatalkorúnak további segítséget kell kapnia, valamint azokban az intézetekben, ahol kiskorúakat tartanak fogva, a büntetés-végrehajtási intézetnek a felnőtteket befogadó részeitől különválasztott részében kell tartózkodniuk, kivéve, ha ez a gyermekek legfőbb érdekével ellentétesnek tekinthető.

Külön pontban rendelkezik az Európai Börtönszabályok a kicsiny gyermekekről.³² Kicsiny gyermek büntetését töltő szülőjével kizárólag akkor maradhat együtt, ha ez az illető gyermek legfőbb érdekét szolgálja. Az ilyen gyermekek nem kezelhetők fogvatartottként. Külön rendelkezéseket kell hozni az ilyen gyermekek jólétének védelme érdekében.

A II. rész 11.1. pontja rögzíti, hogy a tizennyolcadik életévüket még be nem töltött kiskorúak nem tarthatók fogva a felnőtt korúak büntetés-végrehajtási intézeteiben, hanem

31 European Prison Rules, http://www.coe.int/t/dgi/criminallawcoop/Presentation/Documents/European-Prison-Rules_978-92-871-5982-3.pdf

32 Európai Börtönszabályok 36. pontja

kifejezetten az erre a célra kialakított létesítményben kell őket fogva tartani, amennyiben a kiskorúakat kivételesen ilyen büntetés-végrehajtási intézetekben tartanak fogva, külön szabályokkal kell rendezni a helyzetüket és a szükségleteiket.

A III. rész 28.3. pontja hangsúlyozza, hogy külön figyelmet kell fordítani a fiatalkorú fogvatartottak oktatására.

Megállapítható, hogy a dokumentum az R (2003) 23. számú ajánlásban foglaltakat erősíti meg azzal, hogy a fiatalkorú fogvatartottaknak a szabadon lévő kortársaikkal azonos szociális, pszichológiai, oktatási szolgáltatásokhoz és szabadidős programokhoz kell hozzájutniuk. A fiatalkorú fogalma az Európai Börtönszabályokban azonos a New York-i Egyezményben meghatározott életkorral, vagyis a tizennyolcadik életévüket be nem töltött fogvatartott személyekkel kapcsolatosan fogalmaz meg rendelkezéseket.

Összességében hiányossággént elmondható, hogy sem a nemzetközi, sem az európai dokumentumok között nem található olyan egyezmény vagy ajánlás, amely összefoglalóan, önállóan és egységesen tartalmazná a fiatalkorúak szabadságelvonással járó büntetéseinek és intézkedéseinek végrehajtására vonatkozó szabályokat.

III. A gyermeki jogok előtérbe kerülése és a gyermekbarát igazságszolgáltatás

A „gyermekbarát igazságszolgáltatás” olyan igazságszolgáltatási rendszer, amely a gyermek korára, érettségére, értelmi szintjére, valamint az ügy körülményeire tekintettel a legmagasabb szinten biztosítja a gyermek jogainak tiszteletben tartását és hatékony érvényesítését. A „gyermekbarát igazságszolgáltatásnak” hozzáférhetőnek és a gyermek korához igazodónak kell lennie. Tiszteletben kell tartani a gyermek jogait, beleértve a tisztességes eljáráshoz való jogát, az eljárásban való részvételhez, valamint a magánélet, a családi élet, az integritás és a méltóság tiszteletben tartásához való jogot.

A gyermekek jogainak az igazságszolgáltatás területén történő hatékonyabb érvényesülése érdekében az első fontos dokumentum, amelyben a „gyermekbarát igazságszolgáltatás” megjelenik, az Európai Igazságügy miniszterek 2007. évi, Lanzarote-ban tartott, 28. konferenciáján született 2. számú határozat, majd 2010. november 17-én, az Európa Tanács Miniszterek Bizottsága által elfogadott „Gyermekbarát Igazságszolgáltatás Iránymutatás” (Guidelines on Child-friendly Justice).

A stockholmi program végrehajtásáról szóló bizottsági cselekvési terv [COM(2010)171] is hangsúlyt fektetett az igazságszolgáltatás gyermekbarát jellegének erősítésére.

2011. február 15-én – Magyarország Európai Unió elnöksége alatt – az Európai Bizottság kihirdette az „Európai Unió gyermekjogi ütemtervet” [COM(2011)60], amely konkrét feladatokat is megfogalmaz a tagállamok számára.

A Bizottság közleménye leszögezi, hogy valamennyi uniós tagállam ratifikálta az ENSZ Gyermek Jogairól szóló Egyezményét – az egyezmény elveinek és normáinak továbbra is iránymutatásul kell szolgálniuk a gyermekek jogait érintő uniós politikák és fellépések számára. A Bizottság kinyilvánított véleménye szerint eljött az ideje a gyermekjogok határozottabb érvényesülésének és a szakpolitikai célok cselekvésre váltásának.

A Bizottság közleménye három olyan területet határoz meg, ahol konkrét fellépést tart szükségesnek: a gyermekbarát igazságszolgáltatás, a veszélyeztetett helyzetben lévő gyermekek védelme és az Unió külső fellépésének területén.

2016. március 3-án az Európai Bizottság kihirdette az „Európai Unió gyermekjogi ütemtervet” [COM(2015)175], amely konkrét feladatokat is megfogalmaz a tagállamok számára a szegénység, az egyenlőtlenség és a migráció területén.

A gyermekek sokféleképpen kerülhetnek kapcsolatba az igazságszolgáltatással: tanúként, áldozatokként, bűncselekmény elkövetőiként, vagy valamely döntés hat ki további sorsukra (pl. gyermekelhelyezés).

A gyermekek jogi érdekeinek magas szintű védelme szempontjából alapvető követelmény, hogy ténylegesen hozzáférjenek az igazságszolgáltatáshoz, és a koruknak, fejlettségüknek, szellemi képességüknek megfelelő tájékoztatást kapjanak, a jogi védelem biztosított legyen számukra, döntést hozhassanak és véleményt nyilváníthassanak az őket érintő kérdésekben.

A tagállamok számára kitűzött célok, feladatok mellett a Bizottság az igazságszolgáltatás gyermekbarátabbá válásához kimondta, hogy 2011-ben elfogadja a sértettek jogairól szóló irányelvjavaslatot, amely erősíti a veszélyeztetett sértettek, köztük a gyermekek védelmét. Célul tűzte ki továbbá, hogy 2012-ben előterjeszti a veszélyeztetett gyanúsítottakat vagy vádlottakat megillető különleges biztosítékokról szóló irányelvjavaslatot, valamint azt, hogy 2013-ig felülvizsgálja a szülői felelősségre vonatkozó határozatok elismerését.

A bizottság feladatai között meghatározta azt is, hogy előmozdítja az Európa Tanács 2010. november 17-i iránymutatásának alkalmazását, továbbá támogatja és ösztönzi a bírák és egyéb szakemberek uniós szintű képzésének kidolgozását.

Magyarországon az uniós elnökségünk ideje alatt kapott hangsúlyos szerepet a nemzetközi normák hatékonyabb érvényesítése.

A KIM, a BM és az Emberi Erőforrások Minisztériuma 2011 őszén felállította a „Gyermekbarát Igazságszolgáltatásért Munkacsoportot”, amelynek munkájába – véleménynyilvánítási joggal – meghívottként bekapcsolódott a bíróság, az ügyészség, az ombudsmani hivatal, az Országos Gyermek Egészségügyi Intézet, a Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat és az Országgyűlés Hivatala.

Létrehozták a gyermekmeghallgató szobákat, új jogintézményként bevezették a megelőző pártfogást, illetőleg az internetszolgáltatókat kötelezték ingyenes szűrőprogramok biztosítására.

A tizenegyedik életévét be nem töltött terhelt vagy tanú, valamint a különleges bánásmódot igénylő sértett meghallgatására szolgáló rendőrségi helyiség kialakításáról és ellenőrzéséről szóló 34/2015. (XI.10.) IM rendelet alapján legalább egy különleges meghallgató szobát kell kialakítani valamennyi rendőrkapitányság illetékességi területén.

Az egyes törvényeknek a gyermekek védelmi érdekében történő módosításáról szóló 2013. évi CCXLV. törvénnyel bevezetett rendelkezések:

2015. január 1. napjától a gyermekvédelmi törvény új jogintézményeként bevezette a megelőző pártfogást, melynek célja a szocializáció elősegítése, a bűnismétlés megelőzése. A megelőző pártfogás a gyámhatóság által elrendelhető és a veszélyeztetett gyermek érdekében megtehető gyermekvédelmi intézkedés.

A gyámhatóság a bűncselekmény vagy az elzárással is sújtható szabálysértés elkövetése miatt indult védelembé vétel iránti eljárás során megkeresi az illetékes megyei/fővárosi igazságügyi szolgálat vezetőjét, annak érdekében, hogy a pártfogó felügyelő a gyermek bűnismétlés szempontjából történő kockázatértékelését is tartalmazó környezettanulmányt elvégezze. Ha a pártfogó felügyelő által végzett kockázatértékelésben a gyermek bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettségének magas fokát állapítja meg, a megelőző pártfogás minden esetben elrendelésre kerül, a veszélyeztetettség közepes fokának megállapítása esetén pedig a gyámhatóság a szülő vagy más törvényes képviselő kérelmének, a gyermekjóléti szolgálat javaslatának és az eset összes körülményének figyelembevételével

dönt a megelőző pártfogás elrendelésének szükségességéről. A megelőző pártfogás ahhoz is hozzájárul, hogy a büntető igazságszolgáltatás szereplői (a bíróság és az ügyész) előtt a mostani rendszerhez képest sokkal dinamikusabb kép alakuljon ki a fiatalkorú elkövetőről, a megelőző pártfogó felügyelőtől szerzett információk alapján. Ez lehetőséget biztosít az eltérés alkalmazására és a szankciókiszabás körében az egyéniesítésre.

A gyermekek internethasználattal kapcsolatos védelme érdekében megtörtént az internetszolgáltatók kötelezése ingyenes szűrőprogramok biztosítására. A köznevelési intézményekben, könyvtárakban a gyermekek által használt számítógépeket el kell látni ingyenes szűrőprogramokkal. Továbbá egyszerűsített eljárást vezet be a jogszabály az internetre felkerült, a gyermekek személyiségi jogait sértő tartalmak eltávolítása érdekében.

Az Európa Tanács Miniszterek Bizottsága által elfogadott Gyermekbarát Igazságszolgáltatás Iránymutatásban foglalt alapelveket (a törvényesség és az arányosság elvét, az ártatlanság vélelmét, a tisztességes eljáráshoz és a bírósági eljáráshoz való jogot, valamint a fellebbezés jogát) a gyermekeket érintő bírósági eljárásban figyelembe veszik.

Az igazságszolgáltatásban a gyermeknek – többek között – a meghallgatáshoz, az eljárásban való részvételhez, az eljárás megértéséhez és a véleménye szabad kinyilvánításához is joga van. Különleges védelemben részesülnek a büntetőeljárásban a tizennyolc év alatti személyek a meghallgatásuk során. A gyermekbarát igazságszolgáltatás keretében a hatóságok a gyermekek jogait teljes mértékben tiszteletben tartják, és figyelembe veszik az eljárás során a gyermek érdekét, korát, érettségét és az ügy körülményeit.

A törvény a gyermekek számára biztosítja a megfelelő, független és hatékony panaszkezelési mechanizmust, a különlegesen sérülékeny gyermek csoportokat különleges védelemben részesíti, védelmet nyújt a diszkriminációval szemben.

A gyermekekkel kapcsolatban álló szakemberek interdiszciplináris képzésben vesznek részt azért, hogy munkájuk során átfogó képet alkothassanak a gyermekről és hogy vele a korának és értelmi fejlettségi szintjének megfelelően tudjanak kommunikálni.

KÖNYVISMERTETŐ

FARKAS ÁKOS – GERHARD DANNECKER

– JACSÓ JUDIT (SZERK.): AZ EURÓPAI UNIÓ PÉNZÜGYI ÉRDEKEI VÉDELME NEK BÜNTETŐJOGI ASPEKTUSAI

A Wolters Kluwer gondozásában jelent meg *„Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének büntetőjogi aspektusai (különös tekintettel az adócsalás, a korrupció, a pénzmosás és a büntetőjogi compliance nemzeti szabályozására, valamint a kiberbűnözésre)”* című könyv.

A kötet szerkesztői: *Farkas Ákos* egyetemi tanár a Miskolci Egyetemről, *Gerhard Dannecker* egyetemi tanár a Heidelbergi Egyetemről és *Jacsó Judit* egyetemi tanár, szintén a Miskolci Egyetemről. Utóbbi mellett a technikai szerkesztésben részt vett *Udvarhelyi Bence*, a Miskolci Egyetem tanársegédje.

Hercule III. Projekt

A kötet a Hercule III. (2014-2020) projekt megvalósításához kapcsolódik, melyet – ahogy a Miskolci Egyetem projektleírásából is kiderül¹ – az Európai Bizottság 250/2014/EU rendelete hívott életre. A program az Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF) felügyeletével működött 2014 és 2020 között, és az OLAF csalás elleni programjának részeként finanszírozták. A projekt célja volt az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének előmozdítása. Az ebben érintett jogász szakemberek figyelmének felkeltése érdekében ún. érzékenyítés konferenciákat, workshopokat és jogi képzéseket tartottak.

A projekt főszervezője a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara volt, az egyetemet kooperációs partnerek segítették. Az egyes eseményeken hat uniós tagállamból (Ausztria, Görögország, Magyarország, Németország, Olaszország és Románia) gyakorló jogászok, akademikusok és hivatalnokok vettek részt.

A projekt befejezésekként született meg 2019-ben az a kétnyelvű kötet, amelyet most már az olvasó is a kezébe vehet. Ez a könyv nemcsak a Hercule III. program zárása, hanem egyben a későbbi jogászképzések nyitása is annyiban, hogy a leendő eseményeken ez a két vaskos könyv (angolul és magyarul) tananyagul is szolgálhat.

¹ <https://hercule.uni-miskolc.hu/projektleiras>

Az éppen ebben a tanévben, a PPKE JÁK keretében zajló szakirányú továbbképzésen is a tananyagban szerepel ez a kötet, tehát a kitűzött célok egyike már meg is megvalósult.

A témához kapcsolódó szakirányú továbbképzések célja, hogy a jogász szakképzettséggel rendelkező szakemberek számára olyan széleskörű jogi ismereteket adjanak, amelyek nélkülözhetetlenek a 21. század bűnözési kihívásaiban. Ezek a képzések – ahogy a kötetben szereplő tanulmányok is – interdiszciplináris szemléletűek, azaz a büntetőjogi, büntetőeljárási jogi, kriminalisztikai és kriminológiai ismeretek átadásán túl betekintést engednek az EU közjogába és politikájába, a főbb globális igazságügyi rendszerekbe és az ügyészi szervezet modelljeibe is.

A cél az oktatás által olyan jogi szakemberek, gyakorló jogászok, így különösen az ilyen ügyekben hazájukban eljáró külföldi hatósági jogászok, nyomozók, ügyészek és bírák képzése, akik képesek a munkájuk során a korrupciós, pénzmosást érintő és a kiberbűnözéssel kapcsolatos bűncselekmények többoldalú értelmezésére és a megfelelő jogi válaszok gyors megtalálására. A képzés során a hallgatók képet kaphatnak a joggyakorlat (kisebb részt a jogalkotás) válaszára váró, a téma szempontjából legfontosabb kérdésekről, illetve az ezekre adható alternatív megoldásokról. Ezek a képzések az alapképzést meghaladó mértékben foglalkoznak a megnevezett bűncselekmények vonatkozásában szoros kapcsolatban álló jogterületek (büntetőjog, büntetőeljárási jog, kriminalisztika, kriminológia) elméleti és aktuális gyakorlati kérdéseivel, melyek elsajátításához nagy segítséget jelent a most bemutatott könyv.

A kötet szerkezete

„Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének büntetőjogi aspektusai” c. kötet szerkezeteleg több részre tagolódik. Az előszót és a bevezetést követően az I. részben szereplő tanulmányok az Európai Unió pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelmét érintő általános kérdésekre próbálnak választ adni.

A II. rész az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő csalásra, különösen HÉA csalásra összpontosít, és az egyes tagállamok (hazánkon kívül Ausztria, Németország, Románia, Olaszország és Görögország) büntetőjogi rendszereiben próbálja ezt bemutatni.

A III. rész az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő egyéb bűncselekményekre vonatkozó tanulmányokat közli, szintén a tagállamok büntetőjogi rendszerében. Itt a pénzmosásra és a korrupcióra térnek ki a külföldi és a hazai szerzők.

A IV. rész a horizontális problémákat veti fel. Itt esik szó a büntetőjogi compliance-ről, a kiberbűnözésről, a kriminológiai és a büntetőeljárás jogi kérdésekről.

A kötet szerzői

- *Dr. Beata Baran* egyetemi tanársegéd, Krakkói Jagelló Egyetem, Jogi és Közigazgatási Kar,
- *Dr. Vincenzo Carbone* egyetemi adjunktus, Nemzetközi Tanulmányok Római Egyeteme, ügyvéd, Római Ügyvédi Kamara, kutató San Pio V Kutatóintézet,
- *Dr. Diana Cîrmaciu* egyetemi docens, dékánhelyettes, Nagyvárad Egyetem Jogi Kara,
- *Csemáné Dr. Váradi Erika* egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar,
- *Prof. Dr. Gerhard Dannecker* tanszékvezető egyetemi tanár, Heidelbergi Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar,
- *Dr. Dornfeld László* PhD hallgató, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, kutató, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet,
- *Prof. Dr. Farkas Ákos* egyetemi tanár, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, elnök, Magyar Jogászok az Európai Büntetőjogért,
- *Dr. Farkas Krisztina* kirendelt ügyész, Országos Kriminológiai Intézet,
- *Emanuela Furini* tisztviselő, Adóhivatal, Lazio Regionális Igazgatóság, a Nagyvállalati Adófizetők Irodája, Róma, Olaszország,
- *Dr. Gál Gábor*, Gazdasági Versenyhivatal, Versenytanács tag,
- *Dr. Severin Glaser* egyetemi docens, Bécsi Közgazdasági Egyetem, Ausztria,
- *Halász Viktor* rendőr főhadnagy, főnyomozó, Nemzeti Nyomozóiroda Kiberbűnözés Elleni Főosztály,
- *Dr. Homonnai János* osztályvezető ügyész, Kiemelt, Korrupciós és Szervezett Bűnözés Elleni Ügyek Főosztálya, Legfőbb Ügyészség,
- *Dr. Horváth Péter* bíró, Debreceni Törvényszék,
- *Prof. Dr. David Hummel* egyetemi tanár, Lipcsei Egyetem, Jogtanácsos Juliane Kokott főtanácsnok kabinetjében, az Európai Unió Bíróságánál, Luxemburg,
- *Dr. habil. Jacsó Judit* habilitált egyetemi docens,² Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar,
- *Jármai Tamás* osztályvezető, Nemzeti Adó- és Vámhivatal, Általános Forgalmi Adó Ellenőrzési Osztály,

² Jacsó Judit azóta egyetemi tanár lett.

- *Prof. Dr. Maria Kaiafa-Gbandi* tanszékvezető egyetemi tanár, Thesszaloniki Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Görögország,
- *Prof. Dr. Robert Kert* intézetvezető egyetemi tanár, Bécsi Közgazdasági Egyetem, Ausztria,
- *Prof. Dr. Kerezsi Klára* tudományos tanácsadó, főtanácsos, Országos Kriminológiai Intézet,
- *Kó József* tudományos munkatárs, Országos Kriminológiai Intézet,
- *Dr. Madai Sándor* tanszékvezető egyetemi docens, Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar,
- *Dr. Cristian Miheș* egyetemi docens, intézetigazgató, Nagyvárad Egyetem, Jogi Kar, Románia,
- *Dr. Ligia Valentina Mirișan* egyetemi oktató, Nagyvárad Egyetem, Jogi Kar, Románia,
- *Prof. Dr. Valentin Mirișan* egyetemi tanár, dékán, Nagyvárad Egyetem, Jogi Kar, Románia,
- *Dr. Molnár Gábor Miklós* kúriai tanácselnök, bíró, Kúria,
- *Dr. Theodoros Papakyriakou* egyetemi docens, Thesszaloniki Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Görögország,
- *Dr. Péceli Ádám* ügyész, Terrorizmus, Pénzmosás és Katonai Ügyek Főosztálya, Legfőbb Ügyészség,
- *Dr. Pettkő-Szandtner Judit* ügyvezető igazgató, vezető jogtanácsos, UniCredit Bank Hungary Zrt.,
- *Dr. Pfeifer Péter* bíró, Veszprémi Törvényszék,
- *Prof. Dr. Polt Péter* tanszékvezető egyetemi tanár, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar, Legfőbb ügyész,
- *Dr. Rácz Nóra* adótanácsadó, a LeitnerLeitner Budapest partnere,
- *Dr. Franz Reger* nyugalmazott osztályvezető, Pénzügyi Büntetőjogi Osztály, Pénzügyminisztérium, Ausztria,
- *Kai Sackreuther* ügyész, Mannheimi Ügyészség, Németország,
- *Prof. Dr. Anne Schneider* tanszékvezető egyetemi tanár, Mannheimi Egyetem, Németország,
- *Dr. Stefan Schumann* tanszékvezetőhelyettes egyetemi docens, Linzi Egyetem, ügyvéd (Müncheni Ügyvédi Kamara),
- *Dr. Vanessa Seibel* ügyész, Mannheimi Ügyészség, Németország,
- *Dr. Simonka Gábor* főosztályvezető, Pénzmosás és Terrorizmusfinanszírozás Elleni Iroda (FIU), Nemzeti Adó- és Vámhivatal,

- *Prof. Dr. Richard Soyer* tanszékvezető egyetemi tanár, Linzi Egyetem,
- *Dr. Szabó Judit* bíró, megbízott büntető kollégiumvezető, Fővárosi Törvényszék,
- *Dr. Tóth András* őrnagy, Pénzmosás és Terrorizmusfinanszírozás Elleni Iroda (FIU), Nemzeti Adó- és Vámhivatal,
- *Dr. Polyxeni Tsouli* ügyész, Thessaloniki Bíróság, Görögország,
- *Dr. Udvarhelyi Bence* egyetemi tanársegéd, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar,
- *Claudia Warken* kirendelt nemzeti szakértő az Európai Bizottság Migrációs és Belügyi Főigazgatósága számítógépes bűnözésért felelős egységéhez.

A kötet részletes tartalomjegyzéke

Előszó

Bevezetés

I. RÉSZ – Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelmét érintő általános kérdések

1.1. Az európai büntetőjog fejlődésének vázlata az 1990-es évektől napjainkig (Prof. Dr. Farkas Ákos)

1.2. Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelme a Lisszaboni Szerződés és az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről szóló 2017. évi irányelv (EU 2017/1371) tükrében (Prof. Dr. Maria Kaiafa-Gbandi)

1.3. Az Európai Unió Bíróságának joggyakorlata az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme és az alapvető jogok védelme terén – A Hans Akerberg Fransson, Menci és Taricco I/II ügyek kritikai elemzése (Prof. Dr. Maria Kaiafa-Gbandi)

1.4. ÁFA-csalás elleni küzdelem az Európai Unió Bíróságának joggyakorlatában (Prof. Dr. David Hummel)

1.5. Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme Németországban – a vállalkozások felelőssége (Prof. Dr. Gerhard Dannecker)

II. RÉSZ – Az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő csalás (különösen HÉA csalás) a tagállamok büntetőjogi rendszereiben

2.1. AUSZTRIA

2.1.1. Az ÁFA-csalás jogi keretei és az ellene folyó küzdelem gyakorlata Ausztriában (Prof. Dr. Robert Kert)

2.1.2. Az ÁFA-csalás uniós szintű egységesítésének szükségessége (Dr. Franz Reger)

2.2. NÉMETORSZÁG

2.2.1. Az ÁFA-csalás elleni küzdelem Németországban (Prof. Dr. Gerhard Dannecker)

2.2.2. Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelme – különös tekintettel az ÁFA-csalásra a Németországból származó tapasztalatok alapján. Az ügyészi gyakorlatban felmerülő kérdések és válaszok (Kai Sackreuther)

2.2.3. Egységes uniós bűncselekmény szükségessége a hamis számlák kiállításának ügyében (Kai Sackreuther)

2.3. GÖRÖGORSZÁG

2.3.1. ÁFA-csalás Görögországban (Dr. Polixeni Tsouli)

2.4. MAGYARORSZÁG

2.4.1. A költségvetési csalás (ÁFA-csalás) elleni küzdelem elméleti alapjai Magyarországon (Dr. Jacsó Judit – Dr. Udvarhelyi Bence)

2.4.2. Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelmére vonatkozó magyar szabályozás, a költségvetési csalás elleni fellépés az ügyészségi gyakorlatban (Prof. Dr. Polt Péter)

2.4.3. Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme, a költségvetési csalás bírói gyakorlata Magyarországon (Dr. Molnár Gábor Miklós)

2.4.4. Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelme – A költségvetési csalás (Dr. Horváth Péter)

2.4.5. Az ÁFA-csalás elleni küzdelem az adóhatóság szemszögéből (Jármai Tamás)

2.4.6. A könyvvizsgálók és az adótanácsadók szerepe az ÁFA-csalás elleni küzdelemben (Dr. Rácz Nóra)

2.5. OLASZORSZÁG

2.5.1. ÁFA-csalás az olasz jogrendszerben. A jelenlegi helyzet és a reformok tekintetben várható kilátások (Dr. Vincenzo Carbone)

2.5.2. Az olasz közigazgatási és büntetőjogi szankciórendszer az ÁFA-csalásoknál az „EDOM csoport” ügyön keresztül (Emanuela Furini)

2.6. ROMÁNIA

2.6.1. Az Európai Unió pénzügyi érdekeit büntetőjogi normák általi védelme Romániában: elméleti és gyakorlati szempontok (Prof. Dr. Valentin Mirişan)

2.6.2. Az új csalásellenes politika az általános forgalmi adó területén Romániában és a törvényi keretszabályozás (Prof. Dr. Valentin Mirişan – Dr. Ligia Valentina Mirişan)

III. RÉSZ – Az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő egyéb bűncselekmények (pénzmosás és korrupció) a tagállamok büntetőjogi rendszereiben

3.1. AUSZTRIA

3.1.1. Az implementáció szükségessége a pénzmosás, a korrupció és a hűtlen kezelés terén (Prof. Dr. Robert Kert)

3.2. NÉMETORSZÁG

3.2.1. Pénzmosás és korrupció – A német büntetőjog szabályozása és sajátosságai (Prof. Dr. Gerhard Dannecker)

3.2.2. A pénzmosás elleni és a korrupciós ügyek megindítása Németországban – gyanús bejelentések a FIU és a pénzügyőrség által (Dr. Vanessa Seibel)

3.3. GÖRÖGORSZÁG

3.2.1. A korrupció büntetése az állami és a magánszektorban: kulcsfontosságú kérdések az EU jelenlegi politikájával és a jogállamisági kihívásokkal kapcsolatban (Prof. Dr. Maria Kaiafa-Gbandi)

3.2.2. A pénzmosás elleni küzdelem a büntetőjog eszközeivel: a görög tapasztalatok (Dr. Theodoros Papakyriakou)

3.4. MAGYARORSZÁG

3.4.1. A pénzmosás elleni fellépés eszközei Magyarországon (Dr. Jacsó Judit – Dr. Udvarhelyi Bence)

3.4.2. A korrupciós bűncselekmények szabályozásának változásai a magyar Büntető Törvénykönyvben (Dr. Madai Sándor)

3.4.3. A közelmúlt változásai a pénzmosás elleni igazságügyi fellépés területén – Megoldásra váró gyakorlati problémák, eredmények (Dr. Péceli Ádám)

3.4.4. A korrupció elleni küzdelem az ügyészség szemszögéből (Dr. Homonnai János)

3.4.5. A korrupció elleni küzdelem bírói gyakorlata Magyarországon (Dr. Pfeifer Péter)

3.4.6. A pénzmosás elleni küzdelem bírói gyakorlata Magyarországon (Dr. Szabó Judit)

3.4.7. A magyar FIU tevékenysége, szerepe a pénzmosás elleni küzdelemben (Dr. Simonka Gábor – Dr. Tóth András)

3.5. OLASZORSZÁG

3.5.1. Adóbűncselekmények, pénzmosás és korrupció az olasz rendszerben (Dr. Vincenzo Carbone)

3.6. ROMÁNIA

3.6.1. A korrupció elleni küzdelem Romániában (Prof. Dr. Valentin Mirișan – Dr. Cristian Miheș)

3.6.2. A pénzmosás elleni küzdelem Romániában (Prof. Dr. Valentin Mirișan – Dr. Diana Cîrmaciu)

IV. RÉSZ – Horizontális kérdések

4.1. COMPLIANCE

4.1.1. A vállalati büntetőjogi megfelelés (criminal compliance) szerepe a közpénzek védelmében (Dr. Stefan Schumann - Prof. Dr. Richard Soyer)

4.1.2. Pénzmosás compliance – Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének egyik eszköze (Dr. Severin Glaser)

4.1.3. Compliance a bankszektorban (Dr. Judit Pettko-Szandtner)

4.1.4. A harangkongatók védelme – jogi következmények (Dr. Beata Baran)

4.2. KIBERBŰNÖZÉS

4.2.1. A kiberbűnözés elleni küzdelem új fejleményei az Európai Unióban (Dr. Claudia Warken)

4.2.2. A bűncselekményből származó vagyon nyomon követésének új kihívásai a kibertérben (Halász Viktor)

4.2.3. Adócsalás és az online eszközök szerepe az adócsalás felderítésében: hogyan módosítja a mesterséges intelligencia (AI) az adózást (Dr. Cristian Miheș)

4.2.4. Pénzmosás a kibertérben (dr. László Dornfeld)

4.3. KRIMINOLÓGIA

4.3.1. A korrupciós bűncselekmények joggyakorlatának tapasztalatai Magyarországon (Prof. Dr. Kerecsi Klára – Dr. Kó József – Dr. Farkas Krisztina)

4.3.2. A kriminológiai kutatások nehézségei az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények körében (Csemáné Dr. Váradi Erika)

4.4. BÜNTETŐ ELJÁRÁSJOGI KÉRDÉSEK

4.4.1. A bizonyítékok gyűjtésére és értékelésére vonatkozó szabályok az EU-ban (Prof. Dr. Farkas Ákos)

4.4.2. Bizonyítékok gyűjtése és értékelése az alkotmányos többszintű rendszerben: az uniós jog rejtett hatásai (Prof. Dr. Anne Schneider)

4.4.3. A bizonyítékok összegyűjtése és értékelése az EU többszintű rendszerében – a bizonyítékok elfogadhatatlanságának hatása (Dr. Vanessa Seibel)

4.4.4. Kritikák és alternatívák az EU pénzügyi érdekeinek hatékonyabb védelme érdekében (Prof. Dr. Polt Péter)

4.4.5. Az Európai Ügyészség – egy tény. Románia helyzete az Európai Ügyészség létrehozásában (Prof. Dr. Valentin Mirişan – Cristian Miheş)

4.4.6. Európai együttműködés az antitröszt területén (Dr. Gál Gábor)

V. RÉSZ – Konklúzió és ajánlások

A kötet tanulmányainak háttérében lévő nemzetközi dokumentumok

A pénzügyi érdekek védelme

A Tanács jogi aktusa (1995. július 26.) az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló egyezmény létrehozásáról [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:31995F1127\(03\)&from=HU](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:31995F1127(03)&from=HU)

A Tanács jogi aktusa (1996. szeptember 27.) az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló egyezményhez csatolt jegyzőkönyv létrehozásáról (96/C 313/01) [OJ C 313, 23.10.1996, 1-10] [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:31996F1023\(01\)&from=HU](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:31996F1023(01)&from=HU)

A Tanács jogi aktusa (1997. június 19.) az Európai Unióról szóló szerződés K.3. cikke és az Europol-egyezmény 41. cikkének (3) bekezdése alapján az Europolnak, szervei tagjainak, igazgatóhelyetteseinek és alkalmazottainak kiváltságairól és mentességeiről szóló jegyzőkönyv kidolgozásáról [OJ C 221, 19.7.1997, 1-10] [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:31997F0719\(01\)&from=HU](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:31997F0719(01)&from=HU)

A Tanács 2988/95/EK, Euratom rendelete (1995. december 18.) az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről [OJ L 312, 23.12.1995, 1-4] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:31995R2988&from=HU>

Javaslat AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS IRÁNYELVE az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről [COM(2012) 363, 11.7.2012.] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012PC0363&from=HU>

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/1371 irányelve (2017. július 5.) az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről [OJ L 198, 28.7.2017, 29-41] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017L1371&from=EN>

A Tanács (EU) 2017/1939 rendelete (2017. október 12.) az Európai Ügyészség létrehozására vonatkozó megerősített együttműködés bevezetéséről [OJ L 283, 31.10.2017, 1-71] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017R1939&from=EN>
 Javaslat az Európai Parlament és a Tanács (EU) irányelve az uniós jog megsértését bejelentő személyek védelméről [COM(2018) 218., 23.4.2018] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018PC0218&from=HU>

Pénzmosás

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/849 irányelve (2015. május 20.) a pénzügyi

rendszerek pénzmosás vagy terrorizmusfinanszírozás céljára való felhasználásának megelőzéséről, a 648/2012/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet módosításáról, valamint a 2005/60/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv és a 2006/70/EK bizottsági irányelv hatályon kívül helyezéséről (EGT-vonatkozású szöveg) [OJ L 141, 5.6.2015, 73-117] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015L0849&from=HU>

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/843 irányelve (2018. május 30.) a pénzügyi rendszerek pénzmosás vagy terrorizmusfinanszírozás céljára való felhasználásának megelőzéséről szóló (EU) 2015/849 irányelv, valamint a 2009/138/EK és a 2013/36/EU irányelv módosításáról (EGT-vonatkozású szöveg) [OJ L 156, 19.6.2018, 43-74] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018L0843&from=HU>

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1673 irányelve (2018. október 23.) a pénzmosás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről [OJ L 284, 12.11.2018, 22-30] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018L1673&from=HU>

Korrupció

A Tanács jogi aktusa (1997. május 26.) az Európai Unióról szóló szerződés K.3. cikke (2) bekezdésének c) pontja alapján, az Európai Közösségek tisztviselőit és az Európai Unió tagállamainak tisztviselőit érintő korrupció elleni küzdelemről szóló egyezmény kidolgozásáról (97/C 195/01) [OJ C 195, 25.6.1997, 1-11] [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:31997F0625\(01\)&from=HU](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:31997F0625(01)&from=HU)

A Tanács kerethatározata (2003. július 22.) a magánszektorban tapasztalható korrupció elleni küzdelemről [OJ L 192, 31.7.2003, 54-56] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003F0568&from=HU>

A büntetőeljárással kapcsolatos uniós dokumentumok

A Tanács (EU) 2017/1939 rendelete (2017. október 12.) az Európai Ügyészség létrehozására vonatkozó megerősített együttműködés bevezetéséről [OJ L 283, 31.10.2017, 1-71] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017R1939&from=HU>

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/343 irányelve (2016. március 9.) a büntetőeljárás során az ártatlanság véelme egyes vonatkozásainak és a tárgyaláson való jelenlét jogának megerősítéséről [OJ L 65, 11.03.2016, 1-11] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016L0343&from=HU>

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/680 irányelve (2016. április 27) a személyes adatoknak az illetékes hatóságok által a bűncselekmények megelőzése, nyomozása, felderítése, a vádeljárás lefolytatása vagy büntetőjogi szankciók végrehajtása céljából végzett kezelése tekintetében a természetes személyek védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 2008/977/IB tanácsi kerethatározat hatályon kívül helyezéséről [OJ L 119, 04.05.2016, 89131] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016L0680&from=HU>

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/800 irányelve (2016. május 11.) a büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermekek részére nyújtandó eljárási biztosítékokról [OJ L 132, 21.05.2016, 120].<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016L0800&from=HU>

Az Európai Parlament és a Tanács 2014/42/EU irányelve (2014. április 3.) a bűncselekmény elkövetési eszközeinek és az abból származó jövedelemnek az Európai Unión belüli befagyasztásáról és elkobzásáról [HL L 127, 29.04.2016, 3950].<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0042&from=HU>

Az Európai Parlament és a Tanács 2014/41/EU irányelve (2014. április 3.) a büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatról [OJ L 130, 01.05.2014, 1-36] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0041&from=HU>

Az Európai Parlament és a Tanács 2013/48/EU irányelve (2013. október 22.) a büntetőeljárás során és az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról, valamint valamely harmadik félnek a szabadságelvonáskor történő tájékoztatásához való jogról és a szabadságelvonás ideje alatt harmadik felekkel és a konzuli hatóságokkal való kommunikációhoz való jogról [OJ L 294, 06.11.2013, 112] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0048&from=HU>

Az Európai Parlament és a Tanács 2012/13/EU irányelve (2012. május 22.) a büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról [OJ L 142, 01.06.2012, 110] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0013&from=HU>

Az Európai Parlament és a Tanács 2010/64/EU irányelve (2010. október 20.) a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról [OJ L 280, 26.10.2010, 1-7] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32010L0064&from=HU>

Egyezmény a Tanács által az Európai Unióról szóló szerződés 34. cikkének megfelelően létrehozott, az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről [OJ C 197, 12.07.2000, 3-23] [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:42000A0712\(01\)&from=HU](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:42000A0712(01)&from=HU)

A Tanács 2008/978/IB kerethatározata (2008. december 18.) a büntetőeljárások során felhasználandó tárgyak, dokumentumok és adatok megszerzéséhez szükséges európai bizonyításfelvételi parancsról [OJ L 350, 30.12.2008., 72-92] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008F0978&from=HU>

Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete a büntetőügybeli elektronikus bizonyítékokra vonatkozó, közlésre és megőrzésre kötelező európai határozatokról [COM(2018) 225 final, 17.04.2018] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018PC0225&from=HU>

Javaslat az Európai Parlament és a Tanács irányelve a jogi képviselőknek a büntetőeljárásban bizonyítékok összegyűjtése céljából történő kinevezéséről szóló harmonizált szabályok meghatározásáról [COM(2018) 226 final, 17.04.2018] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018PC0226&from=HU>

Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete a tagállamokban a jogállamiság tekintetében fennálló, általánossá vált hiányosságok esetén az Unió költségvetésének védelméről [COM(2018) 324 final, 02.05.2018] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018PC0324&from=HU>

Javaslat az Európai Parlament és a Tanács irányelve az uniós jog megsértését bejelentő személyek védelméről [COM(2018) 218 final, 23.04.2018] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018PC0218&from=HU>

Zöld könyv az európai ügyészség létrehozásáról az EU pénzügyi érdekeinek védelméről, [COM (2001)715 final, 11.12.2001] https://ec.europa.eu/anti-fraud/sites/antifraud/files/docs/body/green_paper_en.pdf

Zöld könyv a büntetőügyekben felvett bizonyítékoknak a tagállamok által másik tagállamtól történő megszerzéséről és elfogadhatóságuk biztosításáról [COM(2009) 624 final, 11.11.2009] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009DC0624&from=HU>

HÉA

A Tanács (EU) 2018/2057 irányelve (2018. december 20.) a közös hozzáadottértékadó-rendszerről szóló 2006/112/EK irányelvnek az általános fordított adózási mechanizmus egy bizonyos értékhatárt meghaladó termékértékesítésekre és szolgáltatásnyújtásokra vonatkozó ideiglenes alkalmazása tekintetében történő módosításáról [OJ L 329, 27.12.2008., 3-7.]. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018L2057&from=HU>

A Tanács 2006/112/EK irányelve (2006. november 28.) a közös hozzáadottértékadó-rendszerről [HL L 347, 11.12.2008., 1-18.] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006L0112&from=HU>

A Tanács hatodik irányelve (1977. május 17.) a tagállamok forgalmi adóra vonatkozó jogszabályainak összehangolásáról – közös hozzáadottértékadó-rendszer: egységes adóalap-megállapítás [OJ L 145, 13.06.1977, 1-40.] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:31977L0388&from=HU>

A versenyjoggal kapcsolatos uniós dokumentumok

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1 irányelve (2018. december 11.) a tagállami versenyhatóságok helyzetének a hatékonyabb jogérvényesítés céljából történő megerősíté-

séről és a belső piac megfelelő működésének biztosításáról (EGT-vonatkozású szöveg.) [OJ L 11, 14.01.2019] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L0001&from=HU>

Az Európai Parlament és a Tanács 2014/104/EU irányelve (2014. november 26.) a tagállamok és az Európai Unió versenyjogi rendelkezéseinek megsértésén alapuló, nemzeti jog szerinti kártérítési keresetekre irányadó egyes szabályokról EGT-vonatkozású szöveg [OJ L 349, 05.12.2014]. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0104&from=HU>

A Tanács 1/2003/EK rendelete (2002. december 16.) a Szerződés 81. és 82. cikkében meghatározott versenyszabályok végrehajtásáról (EGT vonatkozású szöveg.) [OJ L 1, 04.01.2003]. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003R0001&from=HU>

Kiss Anna

VÁLOGATÁS A SZAKIRODALOMBÓL¹

Büntetőjog, büntetőeljárási jog

Belovics Ervin: *Büntetőjog I. általános rész*. Harmadik, hatályosított kiadás (2020. novemberi kiadás), HVG-ORAC, Budapest, 2020.

Belovics Ervin – Erdei Árpád (szerk.): *A büntetőeljárási törvény magyarázata: Az új, 2017. évi büntetőeljárási törvény magyarázata a kodifikációs bizottság korábbi tagjaitól*. HVG-ORAC, Budapest, 2020.

Czine Ágnes: *A tisztességes bírósági eljárás – Audiatur et altera pars*. HVG-ORAC, Budapest, 2020.

Haller József (szerk.): *A bűnöző elme*. Dialóg Campus, Budapest, 2020.

Haller József (szerk.): *Büntettek kriminálpszichológiája*. Dialóg Campus, Budapest, 2020.

Haller József (szerk.): *Rendészeti pszichológia*. Dialóg Campus, Budapest, 2020.

Hollán Miklós – Mezei Kitti (szerk.): *A büntetőjog hazai rendszere megújításának koncepcionális céljai és hatásai*. Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, Budapest, 2020.

Madai Sándor – Pallagi Anikó – Polt Péter (szerk.): *Sic itur ad astra: Ünnepi kötet a 70 éves Blaskó Béla tiszteletére*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2020.

Mészáros Ádám: *A bűncselekmény fogalmának alapkérdései: a bűncselekmény fogalma és csoportosítása a magyar büntetőjogban*. OKRI, Budapest, 2020.

Vókó György: *Büntetés-végrehajtási jog és szabálysértési tételek: b/3. témakör: büntetés-végrehajtási jog*. Dialóg Campus, Budapest, 2020.

¹ Összeállította: Jónás Irén könyvtáros, Országos Kriminológiai Intézet.

Európai jog

Blutman László: *Az Európai Unió joga a gyakorlatban – a Brexit után*. Harmadik, átdolgozott kiadás, HVG-ORAC, Budapest, 2020.

Polgári jog

Tőkey Balázs: *Szerződésen kívüli kötelmek: Károkozás és az egyéb kötelemkeletkeztető tények*. HVG-ORAC, Budapest, 2020.

Egyéb jogterület

Jakab András – Sebők Miklós (szerk.): *Empirikus jogi kutatások*. Osiris, Budapest, 2020.

Tobias Jones: *Az olasz futball sötét oldala*. G-Adam Kiadó, Budapest, 2020.

